

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЕОНЕНКО АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.985:343.71

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ
ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ
ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. А. Леоненко**

Науковий керівник: **Хуторянський Олександр Васильович**, кандидат
юридичних наук, доцент

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Леоненко А. А. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в сучасних умовах і шляхів підвищення його ефективності.

Наголошено, що вчинені в період воєнного стану завідомо неправдиві повідомлення не лише додають напруженості в суспільному житті країни, порушують нормальне функціонування підприємств, установ, організацій, транспортних комунікацій, а й завдають шкоди військовій інфраструктурі та логістиці, наражають на небезпеку життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, спеціальних комунальних служб, які, реагуючи на такі повідомлення та виїжджаючи на місця події, можуть зазнати спланованого артилерійського чи ракетного удару, що спричиняє людські втрати.

Проаналізовано стан наукових досліджень проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Встановлено, що наявні наукові дослідження із вказаної проблематики не відповідають сучасним реаліям правоохоронної практики, новим способам, засобам і мотивам вчинення таких повідомлень, оскільки зазначені роботи науковців були підготовлені, у переважній більшості до набуття чинності Кримінального процесуального кодексу 2012 року та початку повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України.

Розглянуто криміналістичну характеристику завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Визначено, що її структуру становлять такі елементи: обстановка вчинення злочину; способи вчинення злочину; слідова картина; особа злочинця. Акцентовано на тому, що серед елементів криміналістичної характеристики найбільш важливим елементом слід вважати особу злочинця, характерологічні та психологічні риси якого визначають мотив і спосіб вчинення злочину. Обґрунтовано недоцільність віднесення до криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності предмет злочину (злочинного посягання). У роботі наведено власне визначення криміналістичної характеристики завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності як системи даних про його криміналістично значущі ознаки та властивості, що відображає закономірні зв'язки між її структурними елементами, слугує для побудови й перевірки слідчих версій, визначення напряму розслідування конкретного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 259 Кримінального кодексу України.

Наголошено, що на сьогодні поширення соціальних мереж надає нові можливості, зокрема для спілкування та листування з державними організаціями й установами, які мають власні сайти і сторінки, що використовується в злочинних цілях для передачі завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Розглянуто сучасні найбільш поширені способи завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а також типові способи приховування цих злочинів.

Визначено та розкрито сутність типових слідчих ситуацій у кримінальних провадженнях цієї категорії залежно від наявності інформації про злочин та особи, яка його вчинила. Розроблено комплексну систему

слідчих версій, сформованих за різними напрямками, шляхи перевірки яких можуть бути враховані під час складання плану розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності. Обґрунтовано, що конкретні версії у кримінальних провадженнях про завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є похідними від типових слідчих ситуацій. Тому у досліджуваній категорії кримінальних проваджень слідчі версії класифіковано залежно від моменту встановлення особи підозрюваного; місця передачі повідомлення; способу такої передачі; характеристик об'єкта, щодо якого надходить повідомлення про загрозу вибуху або підпалу; заявленого способу заподіяння шкоди; суспільної значущості об'єкта; особи, яка отримала відповідне повідомлення; фактичного виявлення підозрілих предметів на об'єкті.

Встановлено, що під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності найбільш ефективними щодо отримання доказової інформації й типовими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, передусім об'єкта ймовірної загрози, з обов'язковим залученням спеціаліста-вибухотехніка та вжиттям усіх необхідних заходів щодо забезпечення безпеки як учасників слідчо-оперативної групи, так і людей, які перебувають у небезпечній близькості до місця події (мешканці прилеглих будинків, працівники підприємств, установ, організацій та ін.). До типових слідчих (розшукових) дій належать також допит свідків, допит підозрюваного після його встановлення та затримання, пред'явлення для впізнання за голосом, за фонограмою, призначення судових експертиз. Особливу увагу приділено розгляду тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за ст. 259 Кримінального кодексу України.

З'ясовано, що формами використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці

громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є: консультації слідчого зі спеціалістом; участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; судові експертизи. Типовими судовими експертизами під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень є експертиза матеріалів і засобів звукозапису (фоноскопична експертиза), криміналістичні (трасологічні, дактилоскопічні), комп'ютерно-технічні, молекулярно-генетичні, вибухотехнічні.

За результатами проведеного дослідження підготовлено пропозиції з удосконалення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Ключові слова: досудове розслідування, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, криміналістична характеристика, спосіб вчинення та приховування злочину, слідова картина, обстановка вчинення злочину, типові слідчі ситуації, типові слідчі версії, взаємодія, слідчі (розшукові) дії, спеціальні знання, судова експертиза.

SUMMARY

Leonenko A. Investigation of known false reports about threats to citizens' safety, destruction or damage to property. – Qualification research paper in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the study of the peculiarities of the investigation of known false reports about the threat to the safety of citizens, the destruction or damage of property objects in modern conditions and ways to increase its effectiveness.

It was emphasized that knowingly false reports made during the period of martial law not only add tension to the public life of the country, disrupt the

normal functioning of enterprises, institutions, organizations, transport communications, but also cause damage to military infrastructure and logistics, endangering the lives and health of employees law enforcement agencies, special utility services, who, responding to such reports and going to the scene, may experience a planned artillery or missile attack, causing human losses.

The state of scientific research on the problems of investigating knowingly false reports about threats to the safety of citizens, destruction or damage to property was analyzed. It has been established that the available scientific studies on the specified issues do not correspond to the modern realities of law enforcement practice, new ways, means and motives for committing such reports, since the specified works of scientists were prepared, in the vast majority, before the entry into force of the Criminal Procedure Code of 2012 and the beginning of the full-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine.

Considered the forensic characteristics of known false reports about threats to the safety of citizens, destruction or damage to property. It was determined that its structure consists of the following elements: the circumstances of the commission of the crime; methods of committing a crime; trace picture; the person of the criminal. Emphasis is placed on the fact that among the elements of forensic characteristics, the most important element should be considered the identity of the criminal, whose characterological and psychological traits determine the motive and method of committing the crime. The inexpediency of classifying knowingly false reports about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property that is the subject of a crime (criminal trespass) as a forensic characteristic is substantiated. The work provides a proper definition of the forensic characteristics of a knowingly false report about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property as a system of data on its forensically significant signs and properties, which reflects the regular connections between its structural elements, serves for the construction and verification of investigators versions,

determining the direction of the investigation of a specific criminal offense provided for in Art. 259 of the Criminal Code of Ukraine.

It was emphasized that today the spread of social networks provides new opportunities, in particular for communication and correspondence with state organizations and institutions that have their own websites and pages, which are used for criminal purposes to transmit knowingly false messages about a threat to the safety of citizens, destruction or damage of property objects. The current most common methods of knowingly false reports about threats to citizens' safety, destruction or damage to property, as well as typical methods of concealing these crimes are considered.

The essence of typical investigative situations in criminal proceedings of this category is defined and disclosed, depending on the availability of information about the crime and the person who committed it. A complex system of investigative versions, formed in different areas, has been developed, the ways of verification of which can be taken into account when drawing up an investigation plan of a knowingly false report about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property. It is substantiated that specific versions in criminal proceedings about knowingly false reports about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property are derived from typical investigative situations. Therefore, in the studied category of criminal proceedings, investigative versions are classified depending on the moment of establishing the identity of the suspect; places of transmission of the message; method of such transfer; the characteristics of the object in respect of which a message about the threat of an explosion or arson is received; the declared method of causing damage; social significance of the object; the person who received the corresponding message; actual detection of suspicious objects at the object.

It was established that during the investigation of a known false report about a threat to the safety of citizens, the destruction or damage of property objects, the most effective in obtaining evidentiary information and typical investigative (search) actions are: inspection of the scene of the incident, primarily of the object

of the probable threat, with the obligation by involving an explosives specialist and taking all necessary measures to ensure the safety of both members of the investigative team and people who are in dangerous proximity to the scene (residents of nearby buildings, employees of enterprises, institutions, organizations, etc.). Typical investigative (search) actions also include questioning of witnesses, questioning of a suspect after his identification and detention, presentation for identification by voice and phonogram, appointment of forensic examinations. Special attention is paid to the consideration of tactical features of conducting separate investigative (search) actions in criminal proceedings initiated under Art. 259 of the Criminal Code of Ukraine.

It was found that the forms of using special knowledge during the investigation of knowingly false reports about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property are: consultations of the investigator with a specialist; participation of a specialist in investigative (search) actions; forensic examinations. Typical forensic examinations during the investigation of known false reports are examination of sound recording materials and means (phonoscopic examination), forensic (traceological, dactyloscopic), computer-technical, molecular-genetic, explosive-technical.

Based on the results of the research, proposals were prepared to improve the investigation of knowingly false reports about threats to the safety of citizens, destruction or damage to property.

Key words: pre-trial investigation, knowingly false report about a threat to the safety of citizens, destruction or damage to property, forensic characteristics, method of committing and concealing the crime, trace picture, circumstances of the commission of the crime, typical investigative situations, typical investigative versions, interaction, investigators (investigative) actions, special knowledge, forensic examination, special knowledge, forensic expertise.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Леоненко А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 754–763. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/183>

2. Леоненко А. А. Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 201–206. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.50>

3. Леоненко А. А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 6. С. 98–102.

4. Леоненко А. А. Сучасні можливості використання спеціальних знань і судових експертиз під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 265–273. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.37>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Леоненко А. А. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян. *Современная криминалистика* : материалы республикан. науч.-практ. конф. с междунар. участием (Душанбе, 31 дек. 2021 г.). Душанбе : Типография МВД, 2022. С. 64–68.

6. Леоненко А. А. Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (Вільнюс, 7 берез. 2022 р.). Вільнюс : ВАДНД, 2022. С. 186–189.

7. Леоненко А. А. Використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *International scientific innovations in human life*. The 8-th International scientific and practical conference (Manchester, February 16–18, 2022). Manchester, United Kingdom. 2022. P. 673–679.

8. Леоненко А. А. Організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України). *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 282–284.

9. Леоненко А. А. Про наступність у кримінальному праві або до питання про предмет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Наступність у кримінальному праві (до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна)* : матеріали наук. конф. (Харків, 8 верес. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 291–295.

10. Леоненко А. А. Типові слідчі ситуації під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану* : матеріали V міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 179–182.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	26
1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	26
1.2. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності....	34
1.2.1. Особа злочинця.....	48
1.2.2. Обстановка вчинення злочину.....	53
1.2.3. Способи вчинення злочину.....	58
1.2.4. Слідова картина злочину.....	65
Висновки до розділу 1.....	68
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	71
2.1. Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування.....	71
2.2. Висунення слідчих версій і планування розслідування.....	85
2.3. Особливості взаємодії слідчих з іншими суб'єктами.....	94
Висновки до розділу 2.....	109

РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ.....	111
3.1. Огляд місця події.....	114
3.2. Допит свідків і підозрюваних.....	132
3.3. Проведення судових експертиз.....	151
3.4. Інші слідчі (розшукові) дії.....	159
Висновки до розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ.....	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	175
ДОДАТКИ.....	194

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУНП	Головне управління Національної поліції
ЗНП	завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності
КК	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
НПУ	Національна поліція України
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії
РФ	Російська Федерація
СБУ	Служба безпеки України
СОГ	слідчо-оперативна група
СРД	слідча (розшукова) дія

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вияви тероризму останніми десятиліттями дедалі поширюються і становлять значну загрозу національній безпеці більшості країн світу. Особливо це стосується України, де в умовах воєнного стану об'єктивно почастишали завідомо неправдиві повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.

Суспільна небезпека вказаного кримінального прояву полягає в тому, що такі повідомлення є фактором дестабілізації суспільства, завдають значної матеріальної та моральної шкоди. Як правило, подібні акти викликають занепокоєння, а то й паніку серед населення, спричиняють розлади психіки й здоров'я, порушують режим роботи підприємств, установ і організацій, впливають на рух всіх видів транспорту тощо. Перевірка анонімних повідомлень відволікає значні кадрові та матеріально-технічні ресурси Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, інших правоохоронних структур та спеціальних служб, які вимушено проводять цілий комплекс необхідних обмежувальних та організаційно-технічних заходів і навіть припиняють на певний час функціонування критично важливих об'єктів інфраструктури, у тому числі будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, закладів освіти, охорони здоров'я тощо.

Згідно офіційній статистиці, в Україні зберігається тенденція до збільшення кількості суспільно небезпечних діянь, передбачених ст. 259 КК України: у 2020 році – 833; у 2021 – 693; у 2022 – 1046; у 2023 – 1197; у першому кварталі 2024 року – 402¹. Аналіз слідчої практики НПУ підтверджує, що завідомо неправдиві повідомлення нерідко, як складова

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за період 2020 – березень 2024 рр. : статистика Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

спланованої гібридної інформаційної війни, мають на меті завдати шкоди військовій інфраструктурі та логістиці, поставити під загрозу життя та здоров'я військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, спеціальних комунальних служб, які реагують на такі повідомлення і виїжджають на місця події, у зв'язку з чим можуть зазнати підступного артилерійського чи ракетного удару.

Сучасні способи вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності пов'язані з використанням засобів телекомунікацій, у тому числі каналів електронної пошти, соціальних мереж. Такі сигнали нерідко надходять з тимчасово окупованих територій, що ускладнює розслідування злочину та притягнення винуватих осіб до відповідальності.

Зазначене актуалізує потребу проведення цільового дослідження специфіки питань розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень, узагальнення особливостей збирання доказів та проведення процесуальних дій на початковому та інших етапах слідства.

Теоретичною основою дисертації є наукові праці українських і зарубіжних вчених-криміналістів, кримінологів, фахівців з кримінального права, зокрема: А. А. Азарової, Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, А. А. Вознюка, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, М. Л. Грібова, Д. П. Гуріної, Ю. Ф. Жарікова, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, О. В. Кириченка, Н. І. Клименко, В. О. Коновалової, Ю. Ю. Орлова, О. В. Рибальського, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, В. В. Юсупова та ін.

Окремі аспекти запобігання та розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в різні роки були предметом дисертаційних досліджень О. В. Кириченка, В. М. Логи, Н. М. Негрича, В. М. Плетенця, С. А. Риб'янця.

Відаючи належне фаховому рівню представлених наукових розробок, зазначимо, що в юриспруденції вказана проблематика розглядалася переважно в контексті кримінально-правової та кримінологічної характеристик. Матеріали ж криміналістичних досліджень є фрагментарними й потребують подальшого правового аналізу, особливо в контексті сучасної слідчої практики. Актуалізується необхідність розроблення криміналістичної методики розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень з виокремленням специфіки збирання доказів на початковому та інших етапах, висунання та перевірки слідчих версій, планування розслідування, організації й тактики проведення окремих СРД, використання спеціальних знань і можливостей широкого спектру судових експертиз.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», введеного в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, а також відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Дисертація виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 вересня 2020 року (протокол № 20) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 703, 2020 рік).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробленні теоретичних засад і криміналістичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення досудового розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– розкрити стан наукової розробленості проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в працях українських та іноземних вчених різних періодів;

– визначити структуру і розкрити зміст та зв'язки елементів криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– визначити та систематизувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності та запропонувати варіанти їх вирішення;

– виокремити типові слідчі версії та визначити особливості планування розслідування;

– встановити специфіку взаємодії слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції України та іншими правоохоронними інституціями під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– визначити особливості організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій на початковому та інших етапах під час розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України;

– з'ясувати стан і можливості розширення практики використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з надходженням до правоохоронних органів повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Предметом дослідження є розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження задля отримання його об'єктивних і достовірних результатів використано загальнонаукові та спеціальні методи. Основною методологічного інструментарію слугував *діалектичний метод* наукового пізнання, за допомогою якого розкрита проблематика розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в їх динаміці та взаємозв'язку (розділи 1–3). *Системно-структурний метод* використано для визначення структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, способів вчинення кримінальних правопорушень, типових слідчих ситуацій і слідчих версій, з'ясування особливостей проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділ 1.2, розділи 2–3). Застосування *формально-логічного методу* дозволило повніше проаналізувати матеріали кримінальних проваджень, слідчої та судової практики, тлумачення поняття криміналістичної характеристики, визначення основних напрямів діяльності слідчих у типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування (розділи 1–2). *Соціологічний і статистичний методи* використано для проведення опитування слідчих, аналізу кримінальних проваджень, матеріалів слідчої та судової практики, узагальнення отриманих результатів дослідження (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані МВС та Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора за 2020–2024 роки; результати вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень (90 вироків суду у період 2014–2021 років); узагальнені результати опитування 240 слідчих з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей

та м. Києва, а також власний досвід роботи дисертанта в правоохоронній сфері.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній науці дослідженням теоретичних та практичних питань, які визначають методологічні засади розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. У роботі обґрунтовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, що мають значення для криміналістичної науки, в діяльності органів досудового розслідування. Зокрема:

вперше:

розроблено наукові основи методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, що містить розгорнуту криміналістичну характеристику цієї категорії кримінальних правопорушень, практичні рекомендації щодо організації розслідування на початковому етапі, проведення невідкладних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, використання спеціальних знань;

запропоновано порядок і послідовність дій слідчого при отриманні анонімного повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, з урахуванням наявної інформації про можливу причетність конкретної особи (осіб) до вчинення кримінального правопорушення;

розкрито особливості організації й тактики проведення процесуальних дій на початковому етапі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, спрямованих на встановлення і затримання підозрюваної особи, цілей і мотивів вчинення злочину, інших обставин, що підлягають доказуванню;

удосконалено:

криміналістичну характеристику обстановки та способів учинення завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян,

знищення чи пошкодження об'єктів власності, предмету злочинного посягання, слідової картини, особи правопорушника;

наукові підходи до визначення слідчих версій на початковому етапі розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, залежно від наявної інформації про особу підозрюваного; місця та способу повідомлення; характеристик і суспільної значущості об'єкта, щодо якого надходить повідомлення; можливого способу заподіяння шкоди; статус посадової особи, яка отримала повідомлення, тощо;

рекомендації щодо залучення різних категорій експертів (спеціалістів) для надання слідчому безпосередньої технічної (консультативної) допомоги на початковому етапі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, а також призначення окремих видів судових експертиз;

дістало подальший розвиток:

систематизація наукової літератури з криміналістики, кримінального і кримінального процесуального права, кримінології та юридичної психології з проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, відповідних матеріалів слідчої та судової практики;

організаційно-тактичні основи допиту свідків і підозрюваних у комплексі з пред'явленням для впізнання у кримінальних провадженнях за ст. 259 КК України, з урахуванням: тактичних прийомів допиту залежно від категорії допитуваної особи; проведення допиту і пред'явлення для впізнання (у тому числі за ознаками голосу) у режимі відеоконференції або опитування особи у режимі відео- або телефонної конференції з урахуванням неможливості своєчасно прибуття до слідчого (прокурора) внаслідок ведення бойових дій або інших об'єктивних обставин;

наукове бачення форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами (Служба безпеки України, Офіс Генерального

прокуратура, Збройні Сили України, Державна служба з надзвичайних ситуацій та ін.) в інтересах повного та всебічного розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в умовах повномасштабного воєнного вторгнення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та можуть бути використані в:

– *практиці* досудового розслідування – у діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України (акт Головного слідчого управління НПУ від 18 березня 2024 року № 41419-2024);

– *освітньому процесі* – у рамках викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Методика розслідування кримінальних правопорушень» (акт Національної академії внутрішніх справ від 05 квітня 2024 року);

– *науковій діяльності* – як підґрунтя для наукових досліджень проблем розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (акт Національної академії внутрішніх справ від 05 квітня 2024 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднено під час виступів на міжнародних науково-практичних конференціях «Современная криминалистика» (м. Душанбе, 31 грудня 2021 р.); «International scientific innovations in human life» (м. Манчестер, 16–18 лютого 2022 р.); «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Вільнюс, 7 березня 2022 р.); міжвідомчих науково-практичних конференціях: «Наступність у кримінальному праві» (м. Харків, 8 вересня 2023 р.); «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 30 листопада 2023 р.); засіданні круглого столу «Актуальні питання психологічного забезпечення

службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану» (м. Київ, 20 квітня 2023 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображені в 10 наукових публікаціях, серед яких чотири одноосібні наукові статті, опубліковані у вітчизняних юридичних фахових виданнях, шість тез доповідей у збірниках наукових праць за підсумками науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, що мають дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (160 найменувань на 19 сторінках) і трьох додатків на 15 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 161 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

Останніми роками загострилася проблема терористичної загрози, яка стосується не лише України, а й світу загалом. Небезпека тероризму виявляється набагато ближчою, ніж здавалося раніше, що призводить до деморалізації суспільства, поширення паніки серед населення, страху тощо. З огляду на зазначене, закономірним є активне розповсюдження завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Ці злочини останнім часом мають стійкі тенденції до збільшення кількості та зростання абсолютних показників матеріальної шкоди від них [2, с. 25].

Поняття завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян пройшло тривалий процес формування. Вперше про завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці згадується в «Кримінальному укладенні» 1903 року, де його визначено як злочин, що може «порушити суспільну тривогу чуток про урядове розпорядження, громадське лихо або іншу подію». Надалі вже в кримінальному кодексі УРСР 1922 року передбачалася відповідальність за поширення з контрреволюційною метою неправдивих чуток або неправдивих відомостей, які могли посіяти паніку серед населення, викликати недовіру до влади або дискредитувати її. Під час Другої світової війни Указом Президії Верховного Суду СРСР від 16 березня 1941 року «Про відповідальність за розповсюдження неправдивих чуток, які

порушують тривогу серед населення» було запроваджено кримінальну відповідальність за розповсюдження неправдивих відомостей. У новому кримінальному кодексі УРСР 1960 року такий склад був відсутній, але він охоплювався ч. 2 ст. 206 Кримінального кодексу УРСР як злісне хуліганство [86, с. 8].

У зв'язку зі значним розповсюдженням вказаного злочину на території України, Законом України від 26 січня 1993 року № 2935-XII Кримінальний кодекс України 1960 року було доповнено ст. 206-2, яка передбачала відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці. У чинному Кримінальному кодексі України 2001 року цей склад злочину наведений у ст. 259 [58]. Він передбачає відповідальність за: завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками (ч. 1 ст. 259); те саме діяння, вчинене повторно, або якщо воно спричинило тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 259) [23, с. 87; 86, с. 8].

З метою оптимізації та забезпечення ефективності розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності необхідним, на нашу думку, є ґрунтовне наукове дослідження проблем розслідування цих злочинів задля створення повноцінної криміналістичної методики їх розслідування, розробки на її основі дієвих методичних рекомендацій з розслідування зазначеної категорії злочинів для використання в практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції МВС України.

Для з'ясування стану наукового розроблення проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід провести аналіз висвітлення вказаної проблематики в монографічних дослідженнях, навчальній і науковій літературі з криміналістики кримінального права, кримінального процесуального права, кримінології та окремих наукових публікаціях.

Слід зазначити, що в Україні наразі відсутнє комплексне дисертаційне або інше монографічне дослідження проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, яке б враховувало зміни, що сталися в способах їх вчинення, застосовуваних засобах, у колі суб'єктів вчинення ЗНП, сучасні можливості використання спеціальних знань і судових експертиз. Проте можна констатувати наявність у криміналістиці необхідного підґрунтя для продовження наукових пошуків і досліджень у цьому напрямі.

Як засвідчив аналіз наявної наукової літератури з проблематики ЗНП, остання ставала предметом дослідження багатьох науковців, як криміналістів, так і кримінологів, представників науки кримінального права.

Так, питання проблем розслідування та протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слугували, зокрема, предметом монографічних досліджень В. М. Плетенця «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2011) [104], С. А. Риб'янця «Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми» (2012) [119], В. М. Логи «Розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2012) [73], Н. М. Негрича «Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2019) [91], С. А. Риб'янця та Ю. А. Чаплинської «Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми» (2017) [122].

Окремі аспекти окресленої проблематики ставали предметом дослідження в публікаціях зазначених вище науковців, зокрема В. М. Логи, Н. М. Негрича, В. М. Плетенця, С. А. Риб'янця, Ю. А. Чаплинської, Д. П. Гуріної, Ю. В. Калініченко, А. А. Азарової та ін. Проте не всі з наведених авторів переймалися криміналістичними аспектами завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, зокрема питаннями методики розслідування вказаних кримінальних правопорушень. Слід зазначити, що роботи А. А. Азарової, Ю. В. Калініченко, О. В. Кириченка стосувалися кримінально-правових і кримінологічних аспектів вказаної проблематики [2; 5; 34; 42; 44].

У цьому контексті В. В. Бурлака зауважує, що на кримінально-правові положення, які можуть бути використані під час формування криміналістичної характеристики й початкового етапу розслідування, висвітлені вченими в галузі кримінального права та кримінології, слід обов'язково звертати увагу [22, с. 44]. Попри те, що дослідник говорив про розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини, наведене твердження є слушним у межах проблематики нашої роботи.

У цьому контексті доречно навести позицію А. А. Вознюка стосовно того, що під час розслідування злочинів важливе значення мають різні об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину (складу злочину): вони належать до обов'язкових елементів кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної та оперативно-розшукової характеристик злочинів, а також до обов'язкових складових предмета доказування в кримінальному провадженні [29, с. 45].

Мають рацію й інші вчені, на думку яких криміналістична методика під час розроблення відповідних рекомендацій активно використовує кримінально-правові, кримінологічні та кримінальні процесуальні дані. Інформаційними джерелами криміналістичної методики є: наукові положення теорії криміналістики, дані інших наук, результати узагальненого

досвіду судово-слідчих органів, норми відповідних законодавчих й інших нормативних актів [57, с. 5].

Попри важливість, на нашу думку, вказаних наукових робіт, наведених у них положень і висновків, основним недоліком зазначених дисертацій та методичних рекомендацій є певна їх невідповідність сучасним реаліям правоохоронної практики, що зумовлено таким.

Зазначені вище роботи криміналістів В. М. Плетенця (2011 року), В. М. Логи (2012 року), С. А. Риб'янець (2012 року) ґрунтувалися на кримінальному процесуальному законодавстві та слідчій практиці більш ніж 10-річної давнини, за зовсім іншого стану злочинності та кількісних показників розповсюдженості, а отже, рівня суспільної небезпеки таких завідомо неправдивих повідомлень. На той час ще не набули поширення реформи в системі МВС України, пізніше – в органах прокуратури, коли місця досвідчених слідчих, оперативних і прокурорських працівників здебільшого зайняли молоді правоохоронці, яким довелося проводити розслідування за якісно іншим Кримінальним процесуальним кодексом України, прийнятим 2012 року [61]. Як з цього приводу цілком слушно зазначає А. А. Азарова, зазначені автори вивчали ці злочини в більш спокійні та стабільні для держави часи [2, с. 86].

Серед наукових робіт з цієї проблематики слід передусім виокремити дисертацію В. М. Логи «Розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2012), яка стала першою роботою такого плану, оскільки на час її написання з проблем розслідування завідомо неправдивого повідомлення комплексних дисертаційних досліджень в Україні не проводилося [73]. Необхідність розробки такої методики, висунення версій і планування розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій зумовили обрання науковцем такої актуальної теми дослідження.

У вказаній роботі В. М. Лога спробувала розробити криміналістичну характеристику завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці

громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, визначила її зміст і структуру, виявила особливості дослідчої перевірки й початку досудового розслідування; сформулювала типові слідчі ситуації та версії під час розслідування злочинів вказаної категорії; запропонувала рекомендації щодо тактики проведення окремих слідчих дій під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. За результатами дослідження авторка підготувала методичні рекомендації «Організаційно-тактичні основи розслідування неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2011) (спільно з Ж. В. Удовенко) [75].

Важливий внесок у дослідження проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень зробив Н. М. Негрич, який у своїй дисертації «Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2019) висвітлив криміналістичну характеристику ЗНП, розглянув особливості їх розслідування, приділивши, щоправда, у своїх інших роботах більше уваги саме елементам криміналістичної характеристики. На це вказують власне назви його публікацій, що розпочинаються словами «Деякі... аспекти / характеристики / особливості...» [91, с. 15].

Варта уваги дисертація В. М. Плетенця «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» (2011), а також його монографія з аналогічною назвою (2012), у яких автор розглянув окремі елементи криміналістичної характеристики ЗНП, запропонувавши, на наш погляд, цілком обґрунтовано віднести до них також потерпілу сторону; особливості здійснення окремих перевірочних засобів за місцем передачі таких повідомлень, особливості спілкування з особою, яка повідомляє про

замінування, способи приховування ЗНП та інші питання розслідування цих злочинів [104].

У своїй дисертації «Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми» (2012), а потім у монографії «Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми», підготовленій спільно з Ю. А. Чаплинською (2017), С. А. Риб'янець досить ґрунтовно розглянув особливості криміналістичної характеристики, зокрема способи вчинення, особу неповнолітніх, які вчиняють такі злочини, та особливості розслідування ЗНП, вчинених неповнолітніми [119; 122]. Питання запобігання завідомо неправдивим повідомленням вивчали також багато інших науковцями, представниками кримінально-правової науки, серед яких варто виділити таких науковців, як О. В. Кириченко, В. М. Куц, В. А. Ліпкан, В. П. Тихий та ін. [4, с. 199].

Слід віддати належне всім зазначеним вітчизняним науковцям, чий напрацювання, безперечно заслуговують на увагу та високу оцінку, оскільки кожен з них намагався власними силами й засобами відповідної наукової галузі вирішити певний пласт питань проблематики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Усі їхні роботи в сукупності становлять основу для проведення подальших досліджень вказаної проблематики в різних напрямках: криміналістичному, кримінально-правовому, кримінологічному, оперативно-розшуковому.

Проте, на наше переконання, донині невирішеним залишається питання щодо створення ефективної методики розслідування цих кримінальних правопорушень, немає ефективних методичних рекомендацій, якими могли б послуговуватися практичні працівники правоохоронних органів України в протидії вказаним злочинам. З часу появи розглянутих наукових праць

пройшли роки й десятиліття, зазнали певних змін слідча та судова практика, змінилися способи й засоби вчинення завідомо неправдивих показань, з'явилися нові мотиви та цілі вчинення вказаних кримінальних правопорушень, значно просунулися вперед можливості використання спеціальних знань і судових експертиз та ін.

Повномасштабне вторгнення РФ проти України, гібридний, досі не знаний характер агресії проти нашої країни, у якій важливим елементом досягнення країною-окупантом власних цілей стає використання такого засобу, як створення небезпеки для цивільного населення, важливої цивільної інфраструктури, для чого використовується такий інструмент, як завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, кількість яких щорічно зростає, висуває нові проблеми, які потребують якнайскорішого вирішення.

Підбиваючи підсумки аналізу стану наукового дослідження проблем розслідування ЗНП, вважаємо за доцільне зазначити, що на сьогодні основним недоліком всіх наведених вище робіт науковців є їх невідповідність (частково або повністю) сучасним реаліям правоохоронної практики, оскільки вони були підготовлені з урахуванням тогочасної слідчої практики й законодавства.

Усе наведене слід взяти до уваги, ретельно вивчити, проаналізувати й узагальнити, а також переглянути наявні методичні рекомендації, підручники, посібники з методики розслідування окремих видів злочинів з метою її оптимізації. Лише за цієї умови методична криміналістична література з питань розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян виконуватиме свою основну функцію – надавати практичну допомогу слідчим у виявленні та розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень.

1.2. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

Криміналістична методика – це завершальний розділ науки криміналістики, який є системою наукових положень (закономірностей, принципів) і розроблених на їх основі практичних рекомендацій (алгоритмів, програм), що забезпечують оптимальну організацію розслідування та запобігання вчиненню окремих видів кримінальних правопорушень [53, с. 348–349]. Методика розслідування є засобом практичної реалізації положень (рекомендацій) криміналістичної техніки та криміналістичної тактики, адже, як слушно зазначають В. П. Бахін, І. В. Гора та П. В. Цимбал, поза реальними умовами розслідування конкретних злочинів не може йтися про їх застосування та використання [14, с. 235].

Методика розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності здебільшого залежить від правильного використання криміналістичної характеристики злочинів розглядуваної категорії. Стан розроблення зазначеної наукової категорії безпосередньо впливає на якість зазначених науково обґрунтованих і практично апробованих рекомендацій [79].

Практика засвідчує, що ефективне розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності безпосередньо залежить від знання криміналістичної характеристики цього злочину та правильного використання її відомостей у процесі розслідування.

Криміналістична характеристика злочину є одним з найважливіших елементів криміналістичної методики. У структурі криміналістичної методики (методики розслідування окремих видів злочинів) криміналістична характеристика посідає чільне місце, відкриваючи перелік складових кожної окремої методики, оскільки основним її завданням є вибір правильного

напряму та алгоритму подальшого перебігу розслідування, щоб воно було ефективним. Знання криміналістичної характеристики використовують під час висування слідчих версій, визначення напряму розслідування, для використання криміналістичних засобів і методів.

Елементи криміналістичної характеристики тісно пов'язані між собою та перебувають у закономірному взаємозв'язку. Встановлення вказаних взаємозв'язків і кількісних показників між різними елементами є важливою задачею під час розроблення методики розслідування будь-якого злочину. Дані, що містяться в криміналістичній характеристиці того чи іншого виду (групи) злочинів, не лише допомагають у розробленні нових окремих методик розслідування, а й мають безпосередньо використовуватися слідчими в процесі роботи в конкретних кримінальних провадженнях. Саме вказана обставина дозволяє віднести криміналістичну характеристику до інформаційних засобів розслідування.

Елементи криміналістичної характеристики пов'язані між собою кореляційними зв'язками. За наявності одних ознак можна передбачити існування інших (наприклад, за слідами, залишеними на місці події, можливо передбачити професійні навички злочинця, його вік, стать, визначити, чи є аномалії психіки). У цьому полягає значущість криміналістичної характеристики, її практична роль. Практичне значення криміналістичної характеристики полягає в тому, що під час зіставлення даних про злочин із системою узагальнених відомостей про раніше розслідувані злочини цього виду вона дозволяє виокремити аналогічні криміналістично значущі ознаки й на цій основі визначити, чим раніше характеризували поки невідомі в розслідуванні обставини [11].

Криміналістична характеристика сприяє: 1) розробленню певних методик розслідування; 2) побудові характерних моделей і програм розслідування кримінальних правопорушень; 3) визначенню напряму розслідування конкретного кримінального правопорушення [123, с. 221–222].

Значний внесок у розроблення теоретичних основ криміналістичної характеристики злочинів як категорії криміналістичної методики зробили такі відомі вчені, як В. П. Бахін, В. П. Берназ, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, М. В. Салтевський, В.Ю. Шепітько та ін.

Криміналістична характеристика окремих видів злочинів слугувала предметом дослідження в працях А. Ф. Волобуєва, О. В. Кравчук, О. В. Пчеліної, С. А. Риб'янця, Ю. В. Рудницької, А. В. Старушкевича, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенка, К. О. Чаплинського, Ю. А. Чаплинської, С. С. Чернявського та інших українських учених.

Слід зазначити, що на сьогодні немає уніфікованого загальноприйнятого визначення вказаного поняття. Думки науковців збігаються лише в тому, що криміналістична характеристика злочинів – це система (інформаційна, система відомостей), яка сприяє ефективному розслідуванню.

Так, криміналістичною характеристикою злочинів одні вчені вважають ґрунтовану на матеріалах судово-слідчої практики криміналістично значущу інформаційну систему окремої категорії суспільно небезпечних діянь, що має розшукове значення та може бути використана в кримінальному провадженні. На думку інших науковців, криміналістична характеристика злочинів – це система відомостей про криміналістично значущі ознаки кримінально караного діяння, яка відображає закономірні зв'язки між ними та слугує побудові й перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування [37, с. 16].

Проаналізувавши визначення поняття «криміналістична характеристика», О. Н. Колесніченко та В. О. Коновалова дійшли висновку, що криміналістична характеристика становить систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними, слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів (1985). Вважаємо, що

слід погодитися з іншими науковцями стосовно того, що наведене твердження найбільш повно визначає поняття криміналістичної характеристики злочинів [139, с. 118]. Майже в незмінному вигляді вказане визначення увійшло до підручника з криміналістики (2019) [57].

Не вдаючись до аналізу всіх наявних точок зору науковців щодо визначення поняття «криміналістична характеристика злочинів», ураховуючи те, що дискусія стосовно його сутності триває донині, а також те, що предметом нашого дослідження не є криміналістична характеристика злочинів як криміналістична категорія, наведемо визначення, яке, на наш погляд, найбільш повно відображає зміст і значення вказаної категорії. *Криміналістична характеристика – система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відображає закономірні зв'язки між ними та сприяє побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів* [57, с. 10–11].

З огляду на викладене тлумачення загального поняття, розглянемо погляди науковців щодо криміналістичної характеристики окремого виду злочину, у контексті нашого дослідження – завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Слід зазначити, що й тут відсутній єдиний погляд науковців щодо сутності вказаної категорії.

На думку В. М. Логи, ця криміналістична характеристика є результатом наукового аналізу й узагальнення емпіричних даних у вигляді систематизованого опису типових криміналістично значущих ознак, які уможливають ефективне виявлення, розкриття та розслідування цієї категорії кримінальних справ [73, с. 6–7]. У своїй дисертації, назва якої починається зі слів «Криміналістична характеристика...», Н. М. Негрич натомість визначення такої не наводить, обмежуючись лише розглядом її складових [91, с. 8].

Так само в монографії «Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення

чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми» вчиняють С. А. Риб'янець та Ю. А. Чаплинська [122]. Автори навчального посібника «Методика розслідування окремих видів злочинів» також уникають розгляду визначення вказаної важливої категорії криміналістики, яка становить основу кожної окремої криміналістичної методики [80].

Ураховуючи викладене, можна дійти обґрунтованого висновку, що наукове розроблення проблематики визначення криміналістичної характеристики завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності наразі залишається незавершеним.

На підставі проведеного аналізу точок зору науковців та емпіричної бази пропонуємо власне визначення вказаного поняття. *Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це система даних про криміналістично значущі ознаки та властивості ЗНП, яка відображає закономірні зв'язки між ними та призначена для побудови й перевірки слідчих версій, визначення напряму розслідування конкретного злочину [64, с. 301].*

Стосовно структури криміналістичної характеристики погляди науковців також різняться. Більшість авторів називають 4–5 елементів, причому майже всі вказують на предмет злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, особу злочинця, слідову картину й обстановку вчинення злочину. Зокрема, М. В. Салтевський дійшов висновку, що елементи можна звести до чотирьох основних: предмет безпосереднього замаху; спосіб вчинення злочину в його широкому значенні; типова обстановка – слідова картина в її широкій інтерпретації; особа злочинця [126]. Як зазначає А. В. Іщенко, до структури криміналістичної характеристики злочинів традиційно зараховують: слідову картину, спосіб вчинення злочину, предмет злочинного посягання, дані про особу злочинця та особу потерпілого [41, с. 180–182]. До елементів криміналістичної характеристики хуліганства,

пов'язаного з блокуванням роботи (діяльності) державних органів, установ та організацій, науковці відносять такі елементи: 1) спосіб підготовки, учинення та приховування злочину; 2) обстановка вчинення злочину; 3) слідова картина; 4) предмет злочинного посягання; 5) особа потерпілого; 6) особа злочинця [40, с. 84].

На нашу думку, мають рацію вчені, які вважають, що криміналістична характеристика злочинів є категорією *динамічною*. Інакше кажучи, вона може *змінюватися* залежно від конкретних умов дійсності. Проте її використання може мати різні напрями в діяльності працівників правоохоронних органів. Наприклад, за ознаками способу, місця та часу його вчинення може бути висунута версія щодо особи злочинця і, навпаки, під час затримання правопорушника за наявності даних про обставини злочину може бути побудована версія про вчинення цієї особою інших, ще не розкритих злочинів [37, с. 15].

У кожному виді (групі) або конкретному злочині структура криміналістичної характеристики може *конкретизуватися та видозмінюватися*. Аналіз теоретичних положень і слідчої практики дає змогу стверджувати, що структуру криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, становлять такі елементи: а) спосіб вчинення злочину, б) обстановка вчинення злочину, в) слідова картина, г) особа злочинця [73, с. 7].

Зміна способів і засобів злочинної діяльності передбачає трансформацію кількісної та якісної складових криміналістичних характеристик окремих видів злочинів. Елементи, які тепер належать до криміналістичної характеристики злочинів, враховувалися під час розробки окремих методик на момент їх виникнення. По-перше, у систему відомостей про злочин включаються лише ті криміналістично значущі ознаки (не будь-які, не однакові для всіх видів злочинів), які в межах певного виду (групи) можуть допомогти розкриттю та розслідуванню. По-друге, ці відомості

набувають значення не самі по собі, а через виявлені між ними закономірні зв'язки: що саме (дії, знаряддя, сліди тощо), з чим пов'язано, яким чином, що за чим іде, що і за допомогою чого може бути виявлено та встановлено тощо [37, с. 15].

Аналіз наукових джерел з проблематики методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності засвідчує, що на сьогодні ще не поставлена крапка в цьому дослідженні, так само як і стосовно криміналістичної характеристики ЗНП. Існують різні погляди науковців на структуру вказаної криміналістичної характеристики.

Загалом більшість науковців погоджуються, що структурними елементами цієї категорії є:

- способи вчинення злочину;
- обстановка вчинення злочину;
- слідова картина (сліди злочину);
- особа злочинця.

Окремі дослідники вважають за необхідне додати до вказаного переліку ще інші елементи: *особу потерпілого* (В. М. Лога, Н. М. Негрич, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.) або *потерпілу сторону* (С. А. Риб'янець, Ю. А. Чаплинська) [73; 80; 91; 122].

Не можна не погодитися з точкою зору окремих науковців, що криміналістичний аспект характеристики злочинів підпорядкований завданням доказування, тому структура криміналістичної характеристики вибудовується залежно від обставин, які належать до предмета доказування, та елементів складу злочину, передбачених відповідними статтями КК України [52].

З огляду на зазначене, вважаємо, що найбільше криміналістичне та розшукове значення для розслідування має саме особа злочинця, а не потерпілого, оскільки саме особистісними і психологічними рисами злочинця визначається обрання ним способу вчинення злочину та зміст завідомо

неправдивого повідомлення. Шляхом аналізу останнього можна встановити об'єкт або суб'єкт злочинного посягання, а отже, окреслити коло осіб, серед яких може бути злочинець, що наочно ілюструє такий приклад з практики.

До правоохоронних органів надійшов анонімний лист із погрозою вибуху АЕС, якщо не буде виплачена зарплата за три місяці. Перевіркою встановили, що на АЕС затримували виплату зарплати, що обурило працівників і службовців, а також місцеве населення. У процесі розслідування перевірялися почеркові масиви на АЕС, в адміністрації міста, у відділеннях зв'язку, чоловіки, що проживають у місті й мають стосунок до об'єкта атомної промисловості, психічнохворі. Перегляд особистих справ у райвійськкоматі дозволив виявити подібність почерку аноніма з почерком В., працівника АЕС [75, с. 34].

Погоджуючись з Н. М. Негричем у тому, що найменш оскаржуваними в дискусіях науковців є такі елементи криміналістичної характеристики: способи вчинення злочину, час, місце та обстановка вчинення злочину, характеристика особи злочинця, а також мета й мотиви вчинення злочину [90, с. 212], слід зазначити, що стосовно «слідової картини» як елемента криміналістичної характеристики думки науковців також збігаються, а «обстановка вчинення злочину» включає у себе, серед інших, мету й мотиви його вчинення, тому їх не варто виокремлювати та розглядати поза обстановкою вчинення злочину. Обстановка вчинення злочину може бути визначена як об'єктивна реальність, у якій відбуваються події злочинного діяння. Залежно від її умов визначатимуться дії злочинця.

Беручи до уваги, що завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності вчиняють також неповнолітні, про що свідчать дослідження науковців (В. М. Лога, Н. М. Негрич, В. М. Плетенець, С. А. Риб'янець, Ю. А. Чаплинська, К. О. Чаплинський та ін.), слід погодитися з пропозиціями окремих з них (В. М. Плетенець, С. А. Риб'янець, Ю. А. Чаплинська) щодо необхідності включення до структури криміналістичної характеристики вказаного злочину

такого елемента, як «потерпіла сторона». На обґрунтування цього можна навести такі підстави.

За злочинами, які кваліфікуються за ст. 259 КК України, злочинні посягання можуть бути спрямовані як на фізичних, так і на юридичних осіб. Так, В. Ю. Шепітько вказує на те, що вченими як елемент криміналістичної характеристики досліджуються переважно не юридичні, а фізичні особи [144, с. 27]. На думку В. П. Бахіна та М. А. Михайлова, погрози про вибух можуть висуватися стосовно об'єктів, що належать як приватним, так і юридичним особам [15, с. 27]. Ми поділяємо точку зору С. А. Риб'янець, Ю. А. Чаплинська, якщо у відповідному елементі криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми, розглядати лише фізичних осіб, то залишиться без уваги значна частина злочинів цієї категорії, пов'язана з посяганням на юридичних осіб [122, с. 16].

Варте уваги й запровадження такого елемента криміналістичної характеристики, як потерпіла сторона, що пропонує В. М. Плетенець. На думку вченого, злочинець виконує певні дії, які не мають суттєвих відмінностей за змістом, характером і складом при посяганнях як на фізичну, так і юридичну особу. Зважаючи на це, доцільно розглянути питання щодо поєднання в одному елементі криміналістичної характеристики вагомих для розслідування ознак фізичних і юридичних осіб, що сприятиме їх повному, всебічному дослідженню в сукупності з іншими елементами, а отже, не дозволить залишити без уваги будь-яку суттєву обставину, пов'язану із зазначеним злочином [103, с. 305].

Найбільш вдалим для визначення такого елемента є термін «потерпіла сторона». Цей термін, з одного боку, вже використовується в судочинстві, а з іншого – є більш широким і виходить за межі таких окремих категорій, як фізична або юридична особа. Крім того, термін «особа потерпілого», який науковці часто включають до складу типової криміналістичної характеристики, більше асоціюється із фізичною, а не юридичною особою.

Тому потерпілою стороною в складі криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід вважати двокомпонентний елемент, у межах якого необхідно диференціювати фізичних та юридичних осіб [103, с. 305; 122, с. 176].

На нашу думку, погоджуючись з тим, що в кожному виді (групі) або конкретному злочині структура криміналістичної характеристики може конкретизуватися й видозмінюватися, вважаємо, варто зупинитися на такому елементі криміналістичної характеристики завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян як *мотив* злочину [39, с. 293–295.]. Встановлення останнього може не лише допомогти під час кваліфікації вчиненого злочину за ст. 259, а не за ст. 296 КК, з чим на практиці існують проблеми, як відзначають науковці у своїх роботах К. І. Берлянд [16], К. В. Юртаєва [148, с. 63–64.], а й сприяти обранню правильного напрямку початкового етапу розслідування вказаного злочину щодо встановлення підозрюваного, а в подальшому – обранню тактики проведення з ним окремих слідчих (розшукових) дій (допиту, обшуку, слідчого експерименту тощо).

Розглядаючи криміналістичну характеристику завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, не можна залишити поза увагою питання щодо доцільності віднесення сюди *предмета* злочину (злочинного посягання).

Аналізуючи погляди вчених щодо структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, можна побачити, що лише деякі з них (О. В. Кириченко, Н. М. Негрич) виділяють такий її елемент, як *предмет злочину* (злочинного посягання).

Так, О. В. Кириченко вважає, що злочин, передбачений ст. 259 КК, відносять до так званих предметних. Предмет злочину зазвичай прямо вказується в диспозиції кримінально-правової норми. У багатьох випадках

предмет злочину в законі не називається, тому відомості про нього здобуваються шляхом тлумачення змісту правової норми. Останнє стосується також складу злочину, передбаченого ст. 259 КК. На перший погляд здається, що предметом цього злочину є неправдиві відомості про небезпеку, про які йдеться в цій статті, але насправді предмет цього злочину в тексті закону не вказано. Зі змісту ст. 259 випливає, що ним є інформація про відсутність загрози громадській безпеці. Саме вона нерозривно пов'язана з об'єктом цього злочину – загальною громадською безпекою. Неправдива ж інформація, яка названа в цій статті, є не чим іншим, як засобом вчинення злочину [43, с. 153]. Можна погодитися з цим автором лише стосовно того, що неправдива інформація слугує саме засобом вчинення вказаного злочину.

В одній зі своїх публікацій Н. М. Негрич дослівно наводить все зазначене вище О. В. Кириченком та доходить висновку, що елементом криміналістичної характеристики – предметом незаконного повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є інформація про *відсутність загрози* громадській безпеці, адже саме вона підміняється злочинцем під час вчинення цього злочину [93, с. 117–118]. Слід зауважити, що раніше в цій самій статті автор зазначає, що «...предметом злочину є конкретний матеріальний об'єкт, у якому виявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину)» [93, с. 116]. В авторефераті своєї дисертації Н. М. Негрич натомість пише лише про обстановку, не говорячи ані слова про предмет вказаного злочину [91, с. 7–8].

На нашу думку, вказаний висновок Н. М. Негрича щодо існування предмета злочину (ст. 259 КК України) і віднесення його до структури криміналістичної характеристики ЗНП є недостатньо обґрунтованим з таких підстав. По-перше, у ньому йдеться про нематеріальний об'єкт (інформацію), по-друге, незрозумілим є зміст такої інформації («інформація про відсутність загрози...»). Цілком закономірно постає питання стосовно того, що це за інформація, який сенс її повідомляти, яке змістове навантаження для

розслідування злочину і встановлення злочинця вона несе, як автор уявляє собі зміст такої інформації [69, с. 293].

По-друге, чинний КК України в ст. 259 не містить предмета вказаного злочину. У науково-практичних коментарях до цієї статті Кримінального кодексу так само не йдеться про предмет злочину [59, с. 490].

По-третє, у тлумачному словнику української мови зазначено, що «предмет – це будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття» [128, с. 527].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 259 КК України, полягає якраз у неправдивому повідомленні про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками, – це доведення вказаної інформації до відома будь-якої особи (юридичної чи фізичної), органів влади тощо [59, с. 490].

На цьому можна було б обмежитися та поставити крапку в розгляді правомірності й справедливості твердження про наявність предмета незаконного повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Проте для переконливості наведемо думки з цього приводу фахівців з кримінального права.

Предметом злочину, як цілком обґрунтовано зазначає В. Я. Тацій, слід вважати будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон пов'язує наявність у діях особи ознак складу злочину. Оскільки предметом злочину може бути лише, певна річ, він завжди є речовою (матеріальною) ознакою злочину. Крім того, предмет злочину завжди названий безпосередньо в кримінальному законі й лише за цих умов він постає як необхідна ознака складу злочину [129, с. 164–165].

Автори доволі монографії, присвяченої вивченню предмета злочину, А. А. Музика та Є. В. Лащук цілком слушно, на нашу думку, вважають: «Предметом злочину є *матеріальні* цінності, що фіксуються органами чуття

людини або спеціальними технічними засобами. З приводу предмета вчиняються злочинні діяння та здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього... Злочинець не просто на нього впливає, а з приводу (стосовно) саме цього предмета вчиняє злочин» [87, с. 124]. Зазначені дослідники також підтримують позицію В. Я. Тація, згідно з якою предметом злочинного впливу є те, на що спрямоване суспільно небезпечне діяння [87, с. 97].

Водночас погляди криміналістів з цього питання є такими. Наприклад, О. А. Самойленко доречно стверджує, що власне існування криміналістичної методики розслідування злочинів зумовлене встановленим законом переліком злочинних дій. У теорії кримінального права найчастіше йдеться про так звані «предметні злочини», у яких предмет є ознакою складу злочину та слугує складовою його об'єкта. Останній позбавлений фактично ознаки «матеріальності», традиційно визнається суспільними відносинами, яким злочином завдається шкода або створюється загроза заподіяння такої шкоди. Тому з теоретичних позицій у статтях КК України прямо йдеться про посягання на предмет злочину як матеріальної природи [127, с. 86–87].

З позицій прагматичного бачення предмета злочину останній є річчю лише матеріального (реального) світу, яка характеризується певними фізичними ознаками. Для їх позначення в кримінальному праві часто використовують термін «безпосередній предмет злочину», цілком слушно вказує О. Ф. Бантишев [10, с. 110].

Криміналістика вивчає практичну діяльність з виявлення і розслідування злочинів з точки зору використання певних способів (слідчих дій), прийомів і засобів виявлення, фіксації, вилучення та використання слідів злочину як джерел доказів. Серед останніх, відповідно до чинних норм КПК України, називають документи та «об'єкти кримінально протиправних дій», що є речовими доказами в справі [61]. Сутність речових доказів традиційно підлягає характеристиці шляхом окреслення притаманних їм ознак, серед яких предметність визнається процесуалістами як невід'ємна ознака, що позначає матеріальний характер відомостей, що мають доказове

значення (це речі або документи) [46, с. 174]. Таким чином, О. А. Самойленко доходить слушного висновку про те, що з прагматичних позицій (з метою збирання та дослідження слідів злочину) предмет посягання в криміналістичному контексті повинен мати *фізичну (матеріальну)* форму, що придатна для сприйняття слідчим [127, с. 89].

Предметом безпосереднього злочинного посягання як елемента криміналістичної характеристики є найрізноманітніші об'єкти *органічного та неорганічного походження* [62, с. 253].

Із наведених вище підстав сумнівною нам видається думка Н. М. Негрича щодо визначення предмета завідомо незаконного повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності й віднесення його до криміналістичної характеристики цього злочину.

Отже, до структури криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, зокрема вчинених неповнолітніми, на нашу думку, слід віднести:

- особу злочинця (90,0 %)
- обстановку вчинення злочину (75,0 %);
- способи вчинення злочину (94,2 %);
- слідову картину (95,8 %) (додаток А).

Також варто погодитись із С. А. Риб'янцем та Ю. А. Чаплинською стосовно того, що наведені в переліку елементи дають змогу сформувати структуру криміналістичної характеристики розглядуваного виду злочину, яка своєю чергою може бути визнана певним цілісним утворенням. Крім того, таку сукупність елементів криміналістичної характеристики злочину визначають 79 % опитаних С. А. Риб'янцем і Ю. А. Чаплинською працівників слідчих підрозділів поліції [122, с. 19].

1.2.1. Особа злочинця

Під час досудового розслідування злочинів особлива увага належить криміналістичній характеристиці *особи злочинця*, адже неможливо не погодитися з тим фактом, що криміналістична оцінка злочину немислима без урахування даних про властивості особи злочинця, оскільки результати кожної злочинної діяльності містять сліди особи, яка його вчинила, зокрема відомості про деякі її особисті соціально-психологічні риси й якості, злочинний досвід, спеціальні знання, стать, вік, особливості взаємовідносин з жертвою злочину тощо [53, с. 73].

Інакше кажучи, як слушно вважають О. В. Бишевець і Т. В. Романенко, особа злочинця є ключовим елементом криміналістичної характеристики, оскільки предмет злочинного посягання, спосіб злочину, його слідова картина завжди пов'язані з особистісними ознаками особи злочинця та закономірностями його поведінки. Дослідження особи злочинця оптимізує процес висунення слідчих версій і забезпечує обрання найбільш оптимальних тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування. Крім того, за допомогою аналізу поведінки та психології злочинця можна встановити дійсні причини й умови вчиненого злочину, оцінити суспільну небезпеку злочинця, здійснити правильну кримінально-правову кваліфікацію вчиненого і, як наслідок, призначити справедливе покарання [18, с. 82]. Частково погоджуючись із наведеною науковцями оцінкою вказаного елемента криміналістичної характеристики злочину, зауважимо, що особа злочинця є важливим її елементом порівняно з іншими складовими, зокрема способом вчинення злочину.

Можна погодитися з думкою науковців про те, що з криміналістичної точки зору цікавить лише така інформація про особу, яка дозволить визначити напрям і способи пошуку особи, яка вчинила злочин, обрати найоптимальніші методи розслідування злочинів, спрогнозувати поведінку особи в тій чи іншій ситуації, встановити зв'язок між даними про особу

злочинця та обставинами вчинення нею злочину, отримати дані про тих, хто найчастіше вчиняє злочини такого виду. Наведені дані про типові ознаки поведінки суб'єктів злочинів, як зазначає вчений, дозволяють слідчому чи оперативному працівникові виявити схильних до протиправної поведінки осіб, значно звужити коло підозрюваних, з'ясувати ціль і мотив вчинення злочину, побудувати версії та спланувати тактичні операції, а після того, як підозрюваний стане відомим, – визначити лінію поведінки стосовно нього [51, с. 99; 108, с. 121–122].

Як слушно зауважує В. М. Лога, певний науковий інтерес у практичному аспекті становить узагальнення даних про особу злочинця, передусім її вік і стать. Саме ці дані значною мірою визначають фізичний стан та можливості особи, коло її потреб й інтересів, життєвих установок, прагнень і бажань, реакцію на різноманітні конфліктні ситуації, мотивацію злочинної поведінки тощо. Найбільш численну групу становлять неповнолітні особи – 60,5 %, близько 40 % з них навчались у середніх школах, серед них – 84 % осіб чоловічої статі. Такі особи характеризуються безвільністю, брехливістю, нестриманістю, схильністю до неосмислених вчинків та стороннього впливу. Поширеним є вчинення аналізованого злочину в стані алкогольного сп'яніння [73, с. 8, 14]. Наше дослідження засвідчило, що завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності вчиняють дорослі (75,8 %) і неповнолітні (24,2 %); у переважній більшості чоловіки (75,0 %), а жінки – 25,0 % (додаток А).

Вивчаючи особу злочинця, обов'язково варто звертати увагу на те, що узагальнені відомості про осіб, які вчиняють такі злочини, зазвичай відображають ознаки лише більшості з них. Зазначені відомості можуть суттєво різнитися [32, с. 24–25]. Наприклад, зовсім нетиповим є вчинення цього злочину жінкою похилого віку, про що свідчить такий приклад. *У травні 2016 року в м. Харкові затримали 62-річну місцеву мешканку, яка повідомила про мінування шести станцій харківського метрополітену. У її*

неправдивому повідомленні згадувалися лише ті станції метро, назви яких підлягали зміні у зв'язку з декомунізацією, а сама ж пенсіонерка в такий спосіб висловлювала свій протест проти цього [90, с. 213].

Раніше ми вже зазначали про певний вплив на способи вчинення ЗНП через поширення серед населення сучасних комунікаційних засобів (мобільний зв'язок, мобільні девайси (смартфони, планшети), соціальні мережі, мобільні застосунки для спілкування тощо) розширюються можливості для способів вчинення ЗНП. Відповідно, до вчинення злочину можуть залучатися інші особи, які мають вказані засоби та використовують їх, що наочно ілюструє наведений вище приклад.

Крім віку, як засвідчує наведений приклад, можуть різнитися також відомості щодо мотивів і соціального статусу злочинця. Неврахування цього фактору може суттєво зашкодити швидкому розкриттю злочину та встановленню винної особи. Натомість аналіз змісту повідомлення і місце заявленого вибуху (підриву) може майже одразу вказати на коло осіб, які могли зробити таке повідомлення, що підтверджує такий приклад.

13 квітня 2005 року до чергової частини Вишгородського районного відділу ГУ МВС України у Київській області надійшов телефонний дзвінок про замінування 40 рефрижераторних залізничних вагонів, розташованих поблизу греблі Київської ГЕС і намір здійснити їх підрив у разі продовження утримання під вартою очільника Донецької обласної ради гр. К. За цим фактом завершено розслідування та спрямовано до суду кримінальну справу щодо колишнього радника начальника УМВС на Південно-західній залізниці гр. О. звинувачено в завідомо неправдивому повідомленні про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, що загрожує загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками (ч. 1 ст. 259 КК України). Зрозуміло, що лише особа, яка через своє службове положення (або службові зв'язки, які в неї залишилися після залишення вказаної високої посади в транспортному Управлінні МВС) має інформацію про місце розташування та значення (вид) вказаних об'єктів, їх кількість і розуміє наслідки, що мають

наступити через імовірний вибух, могла бути принаймні причетною до завідомо неправдивого повідомлення. Пошук серед наведеного кола потенційних підозрюваних дозволив встановити злочинця.

Дослідження засвідчують, що серед таких проваджень збільшується кількість тих, за якими особи раніше вчиняли кримінальні правопорушення, та зменшується кількість таких, що вчинені неповнолітніми або за їхньою участю [3, с. 178].

Аналіз та узагальнення результатів досліджень осіб, які вчинили завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності, дозволили скласти типовий портрет особи злочинця. Це – особа чоловічої статі, 18–28 років, має загальну середню освіту, громадянин України. Крім того, ця особа працездатна, але не працює і не навчається, характеризується безвольністю, брехливістю. Вона прагне до такої діяльності, яка не вимагає значних витрат енергії і зусиль волі, схильна до хуліганських дій, легко піддається сторонньому впливу [92, с. 259].

Вказані відомості про особу, яка направляє завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності, можуть бути використані в плануванні та проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій під час розслідування. Проте варто зауважити, що наведений типовий портрет злочинця становить узагальнені відомості про осіб, які вчиняють такі злочини, відображають ознаки лише більшості з них і можуть суттєво різнитися (Н. М. Негрич). В окремих випадках характеристика особи злочинця може доповнюватися іншими рисами, а іноді суттєво відрізнятися, на що варто звертати увагу під час розслідування, щоб не припуститися помилки щодо запідозреної особи та не зробити поспішний висновок про її непричетність до вчиненого злочину.

Так, ОСОБА_7 визнано винуватим у тому, що він, маючи не зняту та не погашену у встановленому законом порядку судимість за ч. 2 ст. 259 КК

України, 16 липня 2018 року близько 06:50, перебуваючи на пероні станції метро «Лівобережна» КП «Київський метрополітен», використовуючи особистий мобільний телефон, здійснив дзвінок на телефон спеціалізації управління інформаційної підтримки та координації поліції «102» ГУНП у м. Києві, під час якого, достовірно знаючи, що інформація, яку він збирається повідомити, є неправдивою, та розуміючи, що таке повідомлення створить обстановку загального страху й невпевненості населення, порушить громадську безпеку, повідомив про підготовку вибуху на станції метро «Гідропарк» КП «Київський метрополітен».

Крім того, вказана особа цього самого дня, 16 липня 2018 року, близько 08:29 перебував на пероні станції метро «Лівобережна» та, використовуючи особистий мобільний телефон, здійснив дзвінок на номер «102» ГУНП у м. Києві, під час якого повторно повідомив про підготовку вибуху на станції метро «Лівобережна». Засуджений має три вищі освіти, є кандидатом філософських наук, доцентом, має 39 років трудового стажу, двічі обирався головою профспілки, має численні заохочення та почесні грамоти органів влади м. Львова та Львівської області, також має 10 дітей, 7 онуків і 5 правнуків [25].

В іншому випадку вчинення завідомо неправдивого повідомлення повторно (втретє) обвинувачений мав вищу освіту, трьох малолітніх дітей на утриманні, був інвалідом II групи, ветераном військової служби з інвалідністю внаслідок війни. Брав участь в АТО, за що нагороджений відзнакою Президента України, має державні нагороди за участь у бойових діях [26].

Вважаємо за доцільне зазначити, що, на нашу думку, мотиви вчинення кримінальних правопорушень тісно пов'язані з особистістю правопорушника, не є виключенням з цього і завідомо неправдиві повідомлення. Встановлення істинного мотиву їх вчинення є вкрай необхідним для розгляду кримінального провадження судом по суті та винесення справедливого покарання.

1.2.2. Обстановка вчинення злочину

Важливою складовою криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності є *обстановка* вчинення аналізованих злочинів, а також місце та час їх вчинення. Як зазначає Н. М. Негрич, неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності найчастіше надходять вдень (у період з 8:00 до 14:00 – 46 % повідомлень, у період з 14:00 до 18:00 – 27 % повідомлень) [90, с. 212]. Ми опитуванні слідчих ми встановили такий період надходжень неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: вдень – 47,1 %; увечері – 25,0 %; зранку – 18,3 %; вночі – 9,6 % (додаток А).

Обрання злочинцями вказаних часових проміжків є цілком зрозумілим, оскільки вони є робочими годинами для більшості державних установ, організацій і підприємств, а винні особи такими повідомленнями розраховують на реакцію та швидке реагування спеціальних і комунальних служб, за чим можна, за бажання, спостерігати, перебуваючи серед інших осіб, не привертаючи до себе уваги, що може становити небезпеку в неробочі години, коли кількість присутніх є значно меншою.

Обстановку злочину становлять не лише матеріальні умови, так звані об'єктивні фактори, що безпосередньо або опосередковано впливають на поведінку людини до, в момент та після вчинення злочинного діяння, а й власне поведінка прямих і непрямих учасників злочину. Аналізуючи завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, слід мати на увазі те, що під час вчинення цих злочинів завжди існують декілька місць, де вчиняється злочин. По-перше, місцем вчинення злочину є те місце, де вчинялися дії за створення повідомлення; по-друге, це місце перебування особи, що передає

повідомлення, і, по-третє, місце знаходження адресата (чи місце знаходження об'єкта неправдивого «мінування»).

Відповідно до аналізу статистичних відомостей, найбільш розповсюдженими місцями вчинення злочину – місцем перебування особи злочинця під час передачі неправдивого повідомлення – є приватна квартира чи телефонна будка. Останніми роками у зв'язку з розповсюдженням засобів мобільного зв'язку досить поширеним місцем перебування злочинця є вулиця. Аналіз відомостей Державної судової адміністрації України дозволяє дійти висновку, що місцем перебування особи під час здійснення завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є: приватне житло – 45 %; вулиця – 42 %; адміністративні будівлі – 8 %; транспорт (зокрема громадський) – 4 %; інші місця – 1 % [91, с. 8–9]. Для порівняння цих даних ми опитали слідчих Національної поліції, які розслідують злочини, передбачені ст. 259 КК України, і з'ясували, що найбільше відповідних неправдивих повідомлень надходить тимчасово окупованих територій України (29,2 %), при перебуванні особи на вулиці – 27,9 %, у приватному житлі (22,1 %), у транспорті (12,1 %), в адміністративних будівлях – 7,9 % або в інших місцях – 0,8 % (додаток А).

Важливим також є вивчення мотивів вчинення таких злочинів. Існує наукова позиція, відповідно до якої диференціюють найбільш типові мотиви залежно від об'єктів загроз.

Так, наприклад, найбільш поширеною метою «мінування» навчальних закладів і промислових підприємств є зрив освітнього або виробничого процесу, вважає А. А. Азарова. Водночас навчальні заклади та промислові підприємства можуть піддаватися загрози вибуху з мотивів помсти вчителям, директору, керівництву за «незаслужені» оцінки, «несправедливе» відрахування, звільнення, не виплату зарплати тощо. Житлові будинки найчастіше зазнають загрози «вибуху» з метою порушення спокою громадян, залякування конкретної людини, з хуліганських мотивів, а також з помсти,

ревнощів або заздрості. Причому такий мотив, як помста, за спрямованістю може бути знеособленим (помста владі, суспільству, будь-якій організації) та особистим (помста конкретній людині). Загрози вибуху різноманітних об'єктів торгівлі, складських або офісних приміщень найчастіше виникають на ґрунті комерційного суперництва, з метою завдати шкоди конкурентам або залякати об'єкт вимагання. Вокзали, аеропорти або конкретний поїзд, літак часто стають об'єктами погроз «вибуху» з метою затримати своєчасне відправлення транспорту. Суб'єктами таких повідомлень можуть стати пасажери, що запізнюються, а мотивом слугує бажання встигнути на конкретний рейс. Але зазначені об'єкти можуть «мінувати» і з корисливих мотивів. Відомі також випадки загрози вибуху вокзалів, аеропортів з мотивів помсти. Практиці відомі також випадки завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці стосовно будівель, приміщень органів державної влади й місцевого самоврядування. Причиною повідомлень найчастіше є помста за неправомірні дії або бездіяльність представників цих органів, низький рівень життя населення тощо. Також зазначені злочини можуть вчиняти з мотивів політичної, расової або національної ворожнечі, як слушно зауважує А. А. Азарова [2, с. 92–93]. Усе наведене дає підстави вважати, що цей вид кримінальних правопорушень вирізняється доволі широким колом мотивів, що, зокрема, ілюструє такий вирок суду.

16 листопада 2020 року о 08:39 ОСОБА_3, знаходячись за адресою: м. Одеса, просп. Небесної сотні, поблизу буд. 2в, з прямим умислом на здійснення завідомо неправдивого повідомлення про підготовку до підризу суду, діючи повторно, з хуліганських мотивів і з метою порушення діяльності Малиновського районного суду м. Одеси задля зриву судового засідання у вказаному суді з розгляду справи про адміністративне правопорушення, протокол за якою складений стосовно брата обвинуваченого ОСОБА_6 за ст. 130 КУпАП, усвідомлюючи, що його завідомо неправдиве повідомлення викличе обстановку страху у відвідувачів та працівників вказаного суду, порушить громадську безпеку, з

використанням належного йому мобільного телефону марки «Nokia» зателефонував на спеціалізовану лінію оператора «102» і повідомив, що Малиновський районний суд м. Одеси замінований.

Обвинувачений ОСОБА_3 свою вину у вчиненні кримінального правопорушення визнав фактично повністю та показав, що дійсно здійснив три дзвінки на лінію «102» й повідомив про замінування суду. Здійснював він це, коли тривало судове засідання з розгляду справи його брата, який у цей період знаходився за кордоном, з огляду на що він не знайшов іншого шляху відкладення судової справи, ніж здійснення завідомо неправдивого повідомлення про мінування суду. Він підтримує доводи свого захисника щодо помилкової кваліфікації власних дій органом досудового розслідування. Вважає свої дії єдиними, оскільки в нього була єдина мета – відстрочити проведення судових засідань з розгляду справи про адміністративне правопорушення стосовно його брата ОСОБА_6.

Як зазначив суд у своєму рішенні, обвинувачений вчинив злочин з низьких мотивів, адже бажав зробити незаконну послугу брату та, на жаль, втратив розумний контроль над емоціями і здійснив правопорушення у вигляді завідомо неправдивого повідомлення про вибух. Низький рівень культури й освіченості, нерозуміння суспільної небезпеки власних дій, неусвідомлення наслідків у вигляді перешкод у роботі державної установи – усе це призвело до *егоїстичних* намірів та їх реалізації [26].

Мотиви вчинення кримінальних правопорушень тісно пов'язані з особистістю правопорушника, не є виключенням з цього і завідомо неправдиві повідомлення. На наш погляд, встановлення істинного мотиву їх вчинення завідомо неправдивого повідомлення є необхідним для належного розгляду кримінального провадження судом по суті та винесення справедливого покарання. Неправильно встановлений або недостатньо досліджений у досудовому розслідуванні кримінального провадження мотив злочину, особливо вчиненого повторно, а так само недостатньо досліджена

особа правопорушника може призвести до помилки в призначенні судом покарання, співмірного з мотивом та обставинами вчиненого злочину.

Мотиви вчинення таких злочинів дозволяють також говорити про наявність у злочинця здебільшого зацікавленості в спостереженні за наслідками свого злочинного діяння: порушення нормальної діяльності або відпочинку громадян, проведення правоохоронними органами пошукових і евакуаційно-загороджувальних заходів тощо. Інколи до правоохоронних органів телефонують підлітки-школярі, які з хуліганських спонукань повідомляють про нібито закладений у будівлі школи вибуховий пристрій. Такі правопорушники жодних вимог не висувають і, повідомляючи про бомбу, переслідують єдину мету – зірвати шкільні заняття у зв'язку з евакуацією учнів та оглядом приміщень школи працівниками правоохоронних органів [91, с. 8]. Основними мотивами вчинення дітьми правопорушень цієї категорії є бажання розважитися, пожартувати, вихвалитися перед друзями, зірвати проведення уроку, а також хуліганські спонукання [107, с. 209].

Також схожі дзвінки надходять на промислові об'єкти, установи та організації, які одночасно з погрозою вчинення вибуху пред'являють різноманітні вимоги, зазвичай пов'язані з вимаганням значних сум грошей [91, с. 8].

Аналіз слідчої та судової практики України засвідчує, що вказані злочини можуть також вчинятися групами неповнолітніх з мотивів завадити освітньому процесу в закладах освіти, переважно в школах. *Так, у лютому 2022 року в Черкаській області правоохоронцями одна за одною було викрито групу з п'яти неповнолітніх правопорушників за фактами завідомо неправдивих повідомлень про замінування закладів освіти, та з чотирьох підлітків 11, 12, 14 та 15 років, які з використанням соціальних мереж створювали й розповсюджували анонімні відомості щодо замінування, загрози знищення та пошкодження будівель навчальних закладів. Вказані дії правопорушників кваліфіковано за ч. 2 ст. 259 КК України.*

Водночас, погоджуючись з наведеною позицією, слід зазначити, що, на нашу думку, з-поміж різних мотивів вчинення ЗНП найбільшу суспільну небезпеку становлять мотиви помсти та хуліганські мотиви, оскільки саме вони найтісніше пов'язані з особистісними рисами особи злочинця.

1.2.3. Способи вчинення злочину

Розглядаючи питання щодо слідів вчинення завідомо неправдивих повідомлень, не можемо цілком погодитись із твердженням Н. М. Негрича про те, що інформація, носієм якої слугує обстановка вчинення злочину, є ключовою в криміналістичній характеристиці, адже вона пов'язана з відомостями про інші її елементи, може зумовлювати їхній зміст, а також визначає своєрідний системний початок у межах цієї характеристики [91, с. 8]. Криміналістика ґрунтується на тому, що основним елементом криміналістичної характеристики злочину є *спосіб* його вчинення. У науковій літературі вже давно є усталеним твердження про те, що саме цей елемент є основним у криміналістичній характеристиці злочинів, що слід визнати правильним.

Говорячи про спосіб вчинення злочину, слід констатувати численні погляди науковців щодо його визначення, аналіз яких дозволяє дійти висновку, що вчені загалом правильно визначають зміст і сутність вказаного елемента криміналістичної характеристики, а його зміст можна розглядати в широкому та вузькому значенні. Нам імпонує переконання Г. В. Щербакової про спосіб вчинення злочину як детерміновану умовами зовнішнього середовища і психологічними властивостями особи систему взаємозв'язків, дій (діяльності) з підготовки, вчинення та приховання злочинів, пов'язаних із використанням знарядь і засобів, умов, місця й часу, що відповідають меті вчинених дій [146, с. 32].

Спосіб вчинення злочину В. Ю. Шепітько цілком слушно розглядає як спосіб дій злочинця, що виражається в певній системі операцій і прийомів.

Його структура охоплює: способи готування до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування). Водночас вчений правильно зазначає, що спосіб злочинної діяльності не завжди охоплює повну послідовність його стадій [56, с. 328]. З цим також можна погодитися, оскільки у вказаному визначенні йдеться про спосіб злочинної діяльності, яка може включати вчинення різних видів і категорій злочинів. У нашому випадку наведене науковцем зауваження безпосередньо стосується ЗНП, механізм якого не завжди передбачає підготовку до злочину та його приховування.

У контексті криміналістичної характеристики злочину як системи систематизованого опису типових криміналістично значущих ознак виду (групи) злочинів, зокрема в межах розгляду її елементів, можна вести мову про типові способи вчинення злочину, типову слідову картину тощо.

Безпосереднє криміналістичне значення типового способу вчинення злочину визначається тим, що вчинення злочину певним способом залишає характерну для нього сукупність різних слідів. Тому, за наявності певних слідів чи інших даних, що вказують на можливий спосіб конкретного злочину, версія про спосіб дозволяє виявити інші сліди, які зазвичай залишаються за такого способу вчинення злочину. Своєю чергою способи вчинення злочинів повторюються, адже повторюються детермінуючі їх об'єктивні та суб'єктивні чинники, тобто злочинець, діючи в аналогічних умовах, використовує подібні знаряддя [74, с. 184].

Способу вчинення злочину притаманні такі властивості, як порівняна стійкість і повторюваність. На формування способу злочину впливають різні фактори, які умовно можна поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать умови навколишнього середовища, обстановки, за яких вчиняють злочин: властивості предмета посягання, умови його зберігання, охорони, місця його розташування (територіальні, кліматичні умови) й умови підготовки, вчинення та приховування злочину (час доби, погода) тощо. Внутрішні, або суб'єктивні, чинники визначають спосіб вчинення злочину.

Це особистісні якості правопорушника (стать, вік, вольові й емоційні властивості злочинця) [28, с. 79].

На наше переконання, низка науковців, які досліджують цю проблематику (О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова, В. М. Лога, Н. М. Негрич та ін.), цілком обґрунтовано зазначають, що чільне місце в структурі способу вчинення досліджуваного злочину належить діям злочинця з доведення повідомлення про акт, який загрожує безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкта власності до відома хоча б одного адресата (особи) [73, с. 7; 80, с. 139; 91].

Підсумовуючи результати досліджень науковців щодо способів вчинення ЗНП, зазначимо, що до останніх зараховують способи передачі відповідної інформації про нібито наявну загрозу адресатам, які класифікують на два такі види: 1) безпосередній; 2) опосередкований. У першому випадку повідомлення передається усно або віч-на-віч, зокрема телефоном, через домофон, радіо або за допомогою інших засобів зв'язку. До опосередкованого належать повідомлення інформації: письмово (1,7 %); телефоном (64,2 %); з використанням інших засобів зв'язку (наприклад, Інтернету) – 27,1 %, через медіа (2,8 %) або третіх осіб (4,2 %) (додаток А). Свого часу В. М. Лога зазначав, що найпоширенішим є повідомлення інформації телефоном (стаціонарний, таксофон, мобільний). Вони становлять понад 90 % від усіх повідомлень про цей злочин [73, с. 7; 80, с. 140].

Крім того, повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності поділяють на *відкриті* та *анонімні*. Практика засвідчує, що 96 % усіх повідомлень є анонімними, а в 4 % інформація про особу заявника повідомлялася, однак вона переважно неправдива. Використання злочинцем телефону як знаряддя вчинення злочину обумовлено кількома чинниками: прагненням витратити найменше зусиль і часу на втілення злочинного задуму; прагненням приховати свою причетність до вчинення злочину; можливістю перебувати на значній відстані від місця злочину (інколи така особа перебуває в іншій області);

об'єктивною доступністю цих засобів зв'язку. Лише за його *відсутності*, як слушно зазначають науковці, злочинець обирає інший спосіб для вчинення цього злочину [80, с. 140].

У разі ж письмового повідомлення про загрозу підпалу чи вибуху злочинець може використовувати різні способи його підготовки: написання від руки власним або зміненим почерком; використання для цього комп'ютерної техніки; використання типографського шрифту; складання тексту з букв і слів, вирізаних із друкованих видань [80, с. 140].

Вважаємо за доцільне підтримати точку зору В. М. Логи з приводу того, що під час направлення письмового повідомлення способами приховання досліджуваного злочину можуть бути складання письмового тексту з букв і слів, вирізаних із друкованих видань; написання тексту друкованими літерами, лівою рукою, зі зміною почерку, конфігурації букв; відправлення виготовлених матеріалів поштовим каналом з різних місць [73, с. 7]. Зазначимо також, що вказані вище способи завідомо неправдивого повідомлення водночас слугують способами приховування цього злочину.

Повідомлення про замінування, підпал або інші небезпечні дії можуть бути записані на диск CD (DVD), флеш-накопичувач та надіслані поштою або залишені в якомусь обумовленому місці. Такі вислови можуть бути надруковані в соціальних мережах тощо [80, с. 139–140].

Слід зауважити, що деякі з наведених вище способів наразі злочинцями не використовуються, оскільки науково-технічний прогрес у галузі сучасних засобів комунікації та передачі інформації значно випереджає наукові дослідження в галузі розслідування та попередження злочинів. Присвячені цим аспектам праці вчені розробляли впродовж попереднього десятиліття, тому окремі з розглянутих раніше способів передачі ЗНП (наприклад, з телефона-автомата (таксофона), стаціонарного телефона, домофона) на сьогодні практично не використовуються з різних причин. Зокрема, такий спосіб не забезпечує злочинцеві безпеки через встановлення таксофонів у громадських місцях, існує ймовірність бути поміченим. Крім того,

стаціонарний телефон легко відстежується навіть без проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій через звернення до місцевої телефонної мережі «Укртелеком». По-друге, наразі практично в усіх великих містах України таксофони демонтовані, а населення перевагу надає саме мобільному зв'язку.

Нині поширення соціальних мереж розширює можливості для спілкування, інформаційного трафіку, у тому числі для спілкування та листування з державними організаціями й установами, які мають власні сайти і сторінки, що використовуються, серед іншого, зі злочинною метою – для передачі завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

До сучасних розповсюджених способів вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід віднести повідомлення електронною поштою. Повідомлення про мінування/теракти надходять на електронні поштові скриньки СБУ, Національної поліції України та безпосередньо об'єктів терористичних посягань. Зловмисники намагаються надсилати повідомлення з використанням програмного забезпечення, яке, на їх думку, забезпечує їм анонімність [111].

Так, 12 травня 2019 року на електронну пошту ГУ НП у Вінницькій області надійшло повідомлення про мінування восьми торговельних центрів у м. Вінниці й інших будівель. Під час проведення другого туру виборів Президента України, протягом доби 21 квітня 2019 року таких повідомлень загалом отримано 42. За інформацією правоохоронців, повідомлення про мінування здебільшого надходили з окупованих територій, а також із РФ. «Мінували» буквально все: від об'єктів транспортної торговельної інфраструктури до гідроелектростанцій і виборчих дільниць [131].

За повідомленням ДСНС України, лише за січень 2022 року надійшло 339 завідомо неправдивих повідомлень про замінування. Абсолютна

більшість таких повідомлень (306) надходила електронною поштою, 27 – телефоном, ще 6 – особисто або поштою [112].

Вчені також виокремлюють такі способи вчинення злочину: а) вчинені *без підготовки*; б) вчинені з *попередньою підготовкою* [74; 80; 90].

Вивчення судово-слідчої практики засвідчує, що наразі такі злочини здебільшого вчиняють з попередньою підготовкою (89,2 %). Крім цього, дослідники констатують, що в 87 % випадків зловмисники здійснювали попередню підготовку до вчинення злочину [74, с. 180]. Водночас, на думку Н. М. Негрича, у 26 % випадків під час здійснення досліджуваної групи злочинів відсутня так звана підготовча стадія. Це вказує на раптовий намір повідомити неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкта власності. Зазвичай такий раптовий намір пов'язаний з особливою мотивацією злочинної поведінки: найчастіше такі злочини вчиняються з пустощів або хуліганських спонукань, рідше – з помсти й користі. Якщо підготовча стадія все ж наявна, то підготовка може виражатись у розробленні плану вчинення злочинних дій, завчасному виборі об'єкта «мінування», часу та способу повідомлення, підготовці тексту повідомлення, виготовленні необхідних знарядь і засобів здійснення злочину, виборі способу приховування злочину тощо [91, с. 9].

За результатами проведеного нами дослідження встановлено, що зловмисники здійснювали попередню підготовку до вчиненого злочину у виді купівлі нових мобільних телефонів, SIM-карт, виїжджають на значну відстань від свого постійного перебування та ін. у 89,2 % випадків. А приховують злочини вказаної категорії, маскуючи свої дії у 47,9 % (додаток А).

Типовими способами *підготовки* до вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності цього злочину вважають:

- 1) вибір об'єкта, який можна використати для «замінування» чи «підпалу»; 2) вибір адресата, якому буде повідомлено про підготовку

«замінування» чи «підпалу»; 3) вибір місця, часу та безпосереднього способу доведення інформації про «замінування», «підпал» чи іншу загрозу безпеці громадян; 4) придбання для здійснення такого повідомлення відповідних знарядь і засобів (наприклад, смартфона, стартового пакета із SIM-картою, пристрою, що перешкоджає встановленню номера телефону чи змінює голос, диктофона тощо); 5) підготовка за потреби муляжу вибухового чи запалювального пристроїв, які буде поміщено на «замінований» об'єкт чи об'єкт «підпалу».

До типових способів *приховування* злочину належать:

- 1) повідомлення неправдивої інформації про себе (або ж взагалі неповідомлення будь-якої інформації про себе);
- 2) повідомлення інформації про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єкта власності з чужого телефона;
- 3) передача інформації шляхом незаконного підключення до телекомунікаційної мережі;
- 4) зміна голосу (чи зовнішності) під час повідомлення про загрозу безпеці громадян;
- 5) відтворення під час повідомлення про загрозу заздалегідь підготовленого відповідного аудіо- чи відеозапису;
- 6) знищення злочинцем власних слідів на місці передачі неправдивої інформації (наприклад, витирання слідів пальців рук, знищення мобільного телефона чи SIM-карти тощо);
- 7) повідомлення про те, що нічого не пам'ятає, оскільки перебував у стані сп'яніння;
- 8) повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших небезпечних дій не безпосередньо в поліцію, а третім особам, які цю інформацію дублюють у поліцію (це ускладнює пошук злочинця, дає йому більше часу для знищення слідів тощо).

Практика засвідчує, що до заходів, спрямованих на приховування злочину, зазвичай не вдаються діти, особи, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння чи страждають на психічні розлади [80, с. 141].

1.2.4. Слідова картина злочину

Слідова картина – це система матеріальних та ідеальних слідів, що знаходяться в закономірній залежності від інших елементів криміналістичної характеристики злочину. Як слушно зауважує В. П. Бахін, утворення слідової картини – складний процес закономірностей і зв'язку між окремими об'єктами, що пов'язаний передусім із сукупністю певних дій злочинця у взаємозв'язку зі способом та умовами вчинення злочину [14, с. 81]. Тому, досліджуючи обстановку місця події загалом, експерти мають змогу встановити низку ознак потерпілого та злочинця, механізм взаємодії злочинця й потерпілого, взаємодію зі знаряддями та перешкодами, які виявились у процесі такої взаємодії, властивості людей, описати дії, пов'язані із вчиненням злочину, спосіб та особливості переміщення осіб, які беруть участь у ньому. Це надасть змогу згрупувати сліди, які залишив злочинець, і використати їх для складання комплексної криміналістичної інформаційної моделі невідомого злочинця [22, с. 81–82].

Механізм слідоутворення в разі завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має певні особливості, які відповідно визначають типову слідову картину злочинів. Найбільш змістовною є слідова картина на місці вчинення злочину – місці, звідки було зроблено таке повідомлення, слушно зауважує В. М. Лога [73, с. 8].

Як далі зазначає дослідниця, у разі передавання завідомо неправдивого повідомлення телефоном під час огляду місця вчинення злочину можуть бути виявлені сліди рук – безпосередньо на слухавці телефонного апарата, диску або кнопках номеронабирача, лицьовій та бічних поверхнях

телефонного апарата, в інших місцях, на які особа, яка телефонувала, могла під час розмови спиратися відкритими частинами тіла (скло, рама в кабіні таксофона тощо).

Вивчення кримінальних проваджень та узагальнення результатів анкетування засвідчило, що зазвичай виявляють такі сліди:

- 1) сліди рук (у 75,0 % випадків);
- 2) сліди слини – на слухавці (у тій частині корпусу, де розташований мікрофон) (15,8 %);
- 3) сліди одягу чи рукавичок – у тих же місцях, де можуть бути виявлені сліди рук, якщо особа дзвонила, не знімаючи рукавичок або опиралася під час розмови плечем, коліном, ліктем на внутрішню поверхню будки телефона-автомата чи стіни, на якій висить апарат. Причому сліди одягу можуть виглядати як трасологічні відображення, а також бути у вигляді матеріалів і речовин – волокон, часток текстильних виробів (37,9 %);
- 4) сліди взуття – на підлозі будки або приміщення, де висить телефонний апарат, на поверхні асфальту, ґрунті навколо місця розташування телефону (41,7 %);
- 5) сліди-предмети (недопалки сигарет, сірники, випадково загублені предмети – рукавички, носові хустки, запальнички, записки з текстом попередньо підготовленого повідомлення тощо). Зазначені предмети можуть бути носіями одорологічних слідів, потожирових виділень людини, слідів рук, мікрооб'єктів тощо та підлягати подальшому дослідженню, зокрема шляхом призначення експертиз (57,1 %) (додаток А).

Залишення матеріально фіксованих слідів є характерним також для письмового способу завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а також у разі виготовлення й залишення макета вибухового пристрою на об'єкті погрози. За цих умов на місці підготовки до вчинення злочину можуть бути виявлені різні сліди-предмети: письмове приладдя, папір, матеріали, інструменти й устаткування, що використовувалися для виготовлення макета

вибухового пристрою, тощо. Причому можливою є наявність слідів злочинця та його одягу на цих предметах [73, с. 8; 75, с. 6].

На наш погляд, обґрунтована В. М. Логою слідова картина охоплює всі можливі сліди, що залишаються за використання відповідних способів завідомо неправдивих повідомлень, розглянутих авторкою у своїй дисертації, коли як засоби вчинення злочину використовувалися телефонні апарати зі слухавками, з номеронабирачами, таксофони, у тому числі вуличні (телефонні будки). За роки, що минули з часу написання вказаної дисертації (2012), монографій з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності зазнали певних, часом суттєвих, змін способи й засоби вчинення цих злочинів. Як вже було зазначено, наразі для передачі ЗНП застосовують мобільні телефони, смартфони, месенджери, інші застосунки для спілкування та передачі інформації, комп'ютерну техніку, електронну пошту. Сучасні носії інформації (флеш-накопичувач, SIM-картки, хмарні сховища тощо) можуть містити сліди передачі завідомо неправдивих повідомлень, виявлення, вилучення та дослідження яких потребує використання якісно нових науково-технічних засобів і методів дослідження. У громадських місцях встановлюються засоби відеоспостереження, у поле зору яких може потрапити особа під час передачі завідомо неправдивого повідомлення, що також можна вважати важливою інформацією, яка належить до слідової картини. Тому поряд з так званими "традиційними" (слідами рук, взуття, предметів, мікрооб'єктів та ін.) необхідно виявляти, вилучати, досліджувати й використовувати в розслідуванні сліди застосування нових способів і засобів вчинення завідомо неправдивих повідомлень.

З огляду на зазначене вище, слушним є твердження Є. Д. Лук'янчикова та С. Ю. Петряєва стосовно того, що криміналістична характеристика як наукова категорія та як інструмент пізнавальної практичної діяльності не вичерпала свого значення. Наукові пошуки та розроблення криміналістичних характеристик окремих видів злочинів мають проводитися на підставі

опрацювання значного емпіричного матеріалу (завершених матеріалів кримінальних проваджень, що містять вичерпні відомості про конкретний злочин). Це дозволить виявити типові ознаки й елементи характеристики певного виду злочинів, встановити кореляційні зв'язки між ними, що дасть змогу практикам в умовах обмеженої обізнаності будувати розшукові версії. Сьогодні такі завдання стають реальними завдяки використанню сучасних інформаційних технологій і належного програмного забезпечення [76, с. 136].

Висновки до розділу 1

1. Стан наукового дослідження розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності означений відсутністю в Україні праць монографічного характеру щодо сучасних проблем розслідування зазначених протиправних діянь. Більшість дисертацій із вказаної проблематики ґрунтувалися на кримінальному процесуальному законодавстві та слідчій практиці більш ніж десятилітньої давнини, за зовсім іншого стану злочинності.

2. З часу появи дисертацій та монографій з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності зазнали певних змін слідча і судова практика, змінилися способи й засоби вчинення завідомо неправдивих показань, з'явилися нові мотиви і цілі вказаних злочинів, значного розвитку набули сучасні можливості судових експертиз.

3. Усі дисертації та інші наукові роботи з проблем розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності дають змогу констатувати наявність необхідного підґрунтя для проведення подальших наукових досліджень.

4. На підставі проведеного дослідження, аналізу точок зору науковців та емпіричної бази, запропоновано авторське визначення поняття «криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про

загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності». Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності – це система даних про криміналістично значущі ознаки та властивості ЗНП, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує для побудови й перевірки слідчих версій, визначення напряму розслідування конкретного кримінального правопорушення.

5. Найбільше криміналістичне та розшукове значення для розслідування має саме особа злочинця, оскільки саме особистісними і психологічними рисами злочинця визначається обрання ним способу вчинення злочину та зміст завідомо неправдивого повідомлення.

6. На підставі розгляду положень матеріального права, точок зору науковців, наукових джерел сформульовано висновок про необґрунтованість думок окремих дослідників щодо визначення предмета завідомо незаконного повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності й віднесення його до криміналістичної характеристики цього злочину.

7. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має таку структуру: обстановка вчинення злочину; способи вчинення злочину; слідова картина; особа злочинця.

8. Розробка теоретичних засад криміналістичної характеристики як наукової категорії та елемента методики розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, потребує продовження наукових досліджень. Основою для цього має бути збирання, аналіз та узагальнення значного обсягу емпіричних даних на підставі завершених провадженням і таких, які пройшли стадію судового розгляду з винесенням вироку, матеріалів кримінальних проваджень, які містять всі відомості про конкретний злочин:

обставини вчинення, його механізм (способи), слідову картину, особу злочинця.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

2.1. Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування

Формування та вдосконалення окремих криміналістичних методик є пріоритетними завданням і перспективним напрямом досліджень у сучасній криміналістиці. Водночас, як засвідчує вивчення та аналіз спеціальної літератури, узагальнення практики криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень потребують подальших наукових розроблень і розв'язання низки дискусійних і невирішених питань, які передбачають проведення ґрунтовних наукових досліджень у цій сфері знань [140, с. 364].

Типові слідчі ситуації є однією з основоположних наукових категорій, необхідних для практичної реалізації криміналістичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень. Тому в переважній більшості криміналістичних методик зазначена категорія максимально характеризується. Крім того, зважаючи на її основні положення, виділяють окремі алгоритми дій працівників правоохоронних органів стосовно виконання окремих завдань кримінального провадження [72, с. 114].

Щодо місця слідчих ситуацій у структурі криміналістичної методики розслідування більшість криміналістів дотримуються думки про те, що завдання методики полягає у визначенні основних напрямів розслідування певного виду, групи злочинів, що стане основою розроблення алгоритму збирання доказів на рівні окремих видів злочинів. Як обґрунтовано зазначає В. В. Тіщенко, з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю

знань, а в аспекті використання – певним алгоритмом дій, і на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [130, с. 270].

Більш точно визначає місце і значення слідчих ситуацій А. Ф. Волобуєв, на думку якого вони виконують у криміналістиці важливу функцію ситуаційного підходу до розслідування злочинів як *умови* розслідування, що суттєво впливають на вибір та застосування засобів і прийомів збирання доказів [31, с. 71].

На наш погляд, зазначена функція слідчих ситуацій є основною, а отже, вони є обов'язковими складовими кожної окремої криміналістичної методики. У зв'язку з тим, що слідчі ситуації є типовими й здебільшого можуть повторюватися та мати спільні риси, розроблення типових слідчих ситуацій на підставі думок учених і практичних моделей відповідних ситуацій, що вже відбувалися, постає як одне з найактуальніших і пріоритетних завдань у контексті оптимізації ефективності реагування органів поліції (слідчих підрозділів зокрема) на такі злочини [22, с. 96]. Можна також погодитися з тим, що поняття слідчої ситуації є узагальненим і фактично охоплює два поняття – типової та конкретної слідчої ситуації в кримінальному провадженні [35].

Вітчизняний вчений-криміналіст О. Н. Колесниченко стверджує, що слідча ситуація – це певне становище в розслідуванні злочину, яке характеризується наявністю тих чи інших доказів та інформаційного матеріалу та виникаючими у зв'язку з цим конкретними завданнями з його збирання і перевірки [48, с. 214].

Проте не всі дослідники вказаної проблематики погодились з цим визначенням, пропонуючи свої, зокрема тлумачать вказану категорію як: сукупність умов, у яких здійснюється розслідування..., сукупність фактичних даних, які відображають істотні риси подій..., або сукупність матеріальних, інформаційних та інших чинників, що характеризують розслідування тощо. Наприклад, В. П. Бахін визначає слідчу ситуацію як об'єктивну реальність, фактичну обстановку та результат її пізнання, а дані

про неї – відображення цієї обстановки, які використовуються для її розуміння та впливають на неї з метою розкриття злочину [12]. Проте нам видається, що, не погоджуючись з визначенням поняття «слідча ситуація», вказані науковці, а також чимало інших згодні в головному – у правильній оцінці ролі (значення) та місця цієї криміналістичної категорії в процесі розслідування. Правильна оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування дозволяє належним чином зорієнтуватися в масиві початкової інформації з метою визначення (коригування) напрямів подальшого провадження.

Отже, *слідча ситуація* – це складна динамічна система, що змінюється під впливом об'єктивних і суб'єктивних обставин, які характеризуються певним становищем, що виникає в будь-який момент слідчої діяльності, істотними ознаками кримінального правопорушення, процесуально значущими функціями та найбільш важливими особистісними якостями суб'єкта розслідування й основних його учасників, їх взаємовідносинами, а також станом досудового розслідування в кримінальному провадженні на будь-який момент встановлення обставин, що підлягають доказуванню [84].

Аналіз слідчої ситуації має бути всебічним, глибоким і логічним. Встановлення особливостей ситуації базується на особистому досвіді слідчого в розслідуванні аналогічних злочинів. Вибір найбільш ефективної системи прийомів розкриття конкретного кримінального правопорушення визначається не лише глибиною аналізу та правильністю оцінки ситуації, а й творчим підходом до виконання завдань, що виникають.

Водночас, на думку більшості вчених, на формування слідчої ситуації впливають певні обставини, сукупність яких розкриває особливості розслідування злочину у відповідний момент його проведення. Зміст цих обставин називають елементами (компонентами) слідчих ситуацій [85].

Формування слідчої ситуації залежить від таких компонентів:

1) психологічного характеру (стан слідчого, результат конфлікту між слідчим та особами, що протистоять йому; безконфліктний хід розслідування тощо);

2) інформаційного характеру (поінформованість слідчого (про обставини злочину, можливі докази, можливості їх виявлення та експертного дослідження, місця приховування знарядь вчинення злочину тощо), поінформованість осіб, що заважають слідчому, та інших фігурантів кримінального провадження (про ступінь інформованості слідчого і свідків, про виявлені і невиявлені докази, про наміри слідчого тощо); наслідки розголошення слідчої таємниці та ін.);

3) процесуального й тактичного характеру (стан досудового розслідування, докази та їх джерела; наявність надійних і ще не використаних джерел орієнтуючої інформації; можливість обрати потрібний запобіжний захід та ін.);

4) матеріального й організаційно-технічного характеру (наявність комунікації між черговою частиною і слідчо-оперативною групою; наявність засобів передачі і прийому необхідної інформації з облікових апаратів органів НПУ, мобільність її пошуку за запитами; можливість мобільного маневрування наявними силами та засобами тощо) [100, с. 296–297].

Сукупність вказаних компонентів визначає зміст слідчої ситуації і є результатом впливу чинників, що впливають на її формування, а поєднання всіх цих компонентів обумовлює індивідуальний характер кожної слідчої ситуації в кожний момент проведення розслідування. З таким визначенням вказаного поняття пов'язана можливість типізувати слідчі ситуації [36, с. 102–103].

Також варто зауважити, що на слідчу ситуацію впливає наявність об'єктивних, суб'єктивних і випадкових факторів [17, с. 17]. Зокрема, умови, сукупність яких становить слідчу ситуацію, формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, з-поміж яких слід виокремити об'єктивні та суб'єктивні компоненти.

До *об'єктивних* компонентів належать: наявність і характер наявної в розпорядженні слідчого доказової та орієнтуючої інформації про подію злочину, його місце, час, обстановку, спосіб вчинення, потерпілих і осіб, що його вчинили; слідову картину злочину; наявність потенційних джерел доказової інформації і носіїв орієнтуючої інформації; наявність у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів розслідування та можливостей їх використання в той чи інший момент досудового розслідування.

Суб'єктивними компонентами змісту слідчої ситуації вважають: внутрішній (психологічний) стан слідчого під час розслідування злочину, рівень його професійних знань, умінь, навичок (процесуальні дії, що обирає суб'єкт розслідування, значною мірою визначаються саме виходячи з його професійного досвіду та інтуїції); наявність комунікаційного контакту слідчого з іншими учасниками провадження; соціально-психологічні характеристики потерпілих, свідків, потенційних підозрюваних, які можуть вплинути на формування їх позиції в кримінальному провадженні; наявність протидії розслідуванню з боку підозрюваного, а в деяких випадках і з боку свідків і потерпілих; наявність помилок у прийнятих рішеннях і процесуальних діях слідчого, прокурора, слідчого судді, оперативних працівників та їх наслідки; інші непередбачувані дії осіб, які беруть участь у провадженні [55, с. 68–69].

На думку В. Ю. Шепітька, до вказаних чинників також належать: місце, період розслідування злочину; соціально-економічна, криміногенна, службово-психологічна обстановка розслідування; ступінь і повнота розроблення наукових рекомендацій у галузі розслідування; рівень і повнота розроблення нормативно-правового регулювання порушених відносин; організаційна та матеріально-технічна забезпеченість розслідування [142, с. 218].

Сьогодні проблеми формування й удосконалення окремих криміналістичних методик є пріоритетними завданнями й перспективними

напрямами досліджень у сучасній криміналістиці. Водночас, як засвідчують результати аналізу спеціальної літератури, узагальнення практики криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, потребують подальших наукових розроблень і розв'язання низка дискусійних і невирішених питань, які вимагають проведення наукових досліджень у цій царині знань [140, с. 364].

Правильна оцінка слідчої ситуації на початковому етапі розслідування дозволяє належним чином зорієнтуватися в масиві початкової інформації з метою визначення (коригування) напрямів подальшого провадження. Водночас, як ми вже зазначили вище, погляди вчених-криміналістів щодо поняття слідчої ситуації різняться.

Щодо місця слідчих ситуацій у структурі криміналістичної методики розслідування більшість криміналістів дотримуються думки, що завдання методики полягає у визначенні основних напрямів розслідування певного виду, групи злочинів, що стане основою розроблення алгоритму збирання доказів на рівні окремих видів злочинів. Як обґрунтовано зазначає В. В. Тіщенко, з інформаційної точки зору методика є певною сукупністю знань, а в аспекті використання – певним алгоритмом дій, і на структуру методики впливає її функціональна спрямованість [130, с. 270].

Першочергового значення набуває з'ясування *типових* слідчих ситуацій. Типова ситуація має свій закономірний набір ознак щодо перебігу та стану розслідування. Останні індивідуалізують слідчу ситуацію, роблять її стійкою та фіксованою на конкретному етапі.

Дослідження кожної типової слідчої ситуації в сукупності, а також її окремих аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування висувати відповідні окремі версії, передусім стосовно підозрюваної особи, цілей і мотивів вчинення злочину та інших обставин, що підлягають встановленню й доказуванню, планувати слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи з метою їх перевірки.

Так, характеристика обраного об'єкта посягання надає можливість висувати версію про те, що цей об'єкт входить до кола інтересів злочинців. Про цей факт свідчить і звернення особи із завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян до конкретної установи, тобто вибір конкретної установи, організації, підприємства вказує на зв'язок (прямий або непрямий) між об'єктом посягання і особою злочинця. Наприклад, якщо це навчальний заклад, то найімовірніше злочинець у ньому і вчиться. Причому необхідно спланувати перегляд навчальних планів та розкладів занять з метою звуження кола осіб, у якому потрібно вести пошук. Це коло окреслюється тими навчальними групами, класами, у яких у момент повідомлення про загрозу безпеці повинні були проходити колективні або індивідуальні контрольні перевірки знань учнів, слухачів, студентів [70, с. 180].

Якщо ж об'єктом є військова частина, то, імовірно, повідомлення про загрозу надійшло від особи, яка проходить там військову службу.

Так, наприклад, Білоцерківським міськрайонним судом Київської області за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 259 КК України, засуджений гр. К., який, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у квартирі за місцем свого проживання, з метою розважитися, з власного мобільного телефону зателефонував черговому військової частини А-2791 м. Біла Церква та повідомив завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху (замінування) території цієї військової частини, знаючи про відсутність такої підготовки до вибуху (замінування) та про відсутність загрози безпеці людей і знищення об'єктів власності. Причому слідством встановлено, що К. проходив військову службу в військовій частині А-2971 м. Біла Церква та знав, що на території військової частини зберігається ракетне пальне та нафтопродукти, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, знаходячись у квартирі за місцем свого проживання, з метою розважитися, з власного мобільного телефону зателефонував черговому військової частини А-2791 м. Біла

Церква та повідомив завідомо неправдиве повідомлення про підготовку вибуху (замінування) території цієї військової частини, знаючи про відсутність такої підготовки до вибуху (замінування) та про відсутність загрози безпеці людей і знищення об'єктів власності. Причому слідством встановлено, що К. проходив військову службу у військовій частині А-2971 м. Біла Церква та знав, що на території військової частини зберігається ракетне пальне та нафтопродукти [70, с. 181].

Обраний спосіб завідомо неправдивого повідомлення може вказувати на його доступність або зручність використання для досягнення злочинних цілей. Якщо передача повідомлення про загрозу безпеці здійснюється безпосередньо (наприклад, до правоохоронних органів або конкретній посадовій особі), слід висувати, окрім вказаних, також обґрунтоване припущення про ймовірний розлад психічного здоров'я заявника або його сумлінну оману.

Встановлене місце відправлення повідомлення надає можливість висунення версій про те, що місце може бути пов'язаним прямо або побічно зі злочинцем, або бути нейтральним, але в кожному разі місце, звідки зроблено повідомлення, надає сліди про злочинця. Наприклад, місце проживання або місце роботи прямо пов'язане з особою злочинця, місце, яке часто відвідується ним, – пов'язане з його особою побічно, місце, обране по випадкових ознаках є нейтральним.

Наявність інформації про особу, якій передано повідомлення, свідчить про обізнаність злочинця щодо неї: її номер телефону, факсу або адреса, тобто спеціально підібраний засіб передачі повідомлення з урахуванням того, що воно обов'язково дійде до адресата. У разі передачі повідомлення через посередників висувуються версії про те, що посередник ознайомлений зі змістом повідомлення (за цих умов він є співучасником злочину) або зміст повідомлення йому не був відомий.

Якщо завідомо неправдиве повідомлення спрямовується до правоохоронних органів, висувуються типові версії про бажання

дезорганізувати роботу якої-небудь установи або організації з мотивів помсти або зацікавленості злочинця стосовно реакції відповідних органів, зокрема засобів і методів їх діяльності.

До медіа повідомлення надходить тоді, коли в злочинця існує обґрунтований інтерес в оприлюдненні повідомлення, наданні йому широкого розголосу, посилення ефекту зробленого, можливо, з помсти або бажання висвітити якісь невідомі громадськості обставини.

Найчастіше повідомлення роблять до тієї установи, організації, підприємства, де має відбутися акт погрози. Безпосереднім адресатом є посадова особа, яка несе повну або часткову відповідальність за стан безпеки – керівник або працівник секретаріату тощо. Зазвичай повідомлення надходить на загальновідому адресу або на номер телефону. Якщо повідомлення роблять на закриту адресу, номеру телефону, які відомі обмеженому колу осіб, це полегшує пошук винного [70, с. 179–182].

Якщо приватній особі, наприклад, власнику приватного підприємства, який займає відповідальне положення в комерційній організації, надходить повідомлення про загрозу безпеці, однією з типових версій про мотив злочину може бути помста (за звільнення, не виплату заробітної плати тощо). Інша типова версія – залякування особи як частина способу вчинення іншого злочину (зазвичай вимагання).

На об'єкті посягання здебільшого жодних небезпечних предметів не виявляють, а ті, які знаходять, згодом виявляються випадковими на цьому місці в зазначений час або кимось забутими, і вони не становлять небезпеки для оточуючих.

У разі виявлення предметів, спеціально залишених для надання правдоподібності повідомленню про загрозу безпеці, наприклад, муляжу вибухового пристрою, його виконання може свідчити про професійні знання виготовлювача в галузі вибухотехніки. За наявності в муляжі елементів, що можуть використовуватися в реальних вибухових пристроях, повинна висуватися та відпрацьовуватися версія про можливу підготовку реального

акту тероризму або іншого злочину. У такому разі необхідно виявити та всебічно процесуально закріпити сліди злочину і злочинця для подальшого їх дослідження та використання в процесі розкриття та розслідування злочину.

У разі виявлення вибухонебезпечного предмета дії фахівців і членів СОГ мають бути спрямовані на його знешкодження з обов'язковою процесуальною фіксацією всіх установлених обставин і дій. За цих умов інформація, що надійшла до правоохоронних органів, не вважатиметься завідомо неправдивою.

Типові слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування, характеризуються наявністю інформації про особистість злочинця та визначають основні напрями розслідування, типові слідчі версії, оптимальні системи слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Найважливішого значення як з теоретичної, так і з практичної точки зору, на наш погляд, набуває більш докладний розгляд *типових* слідчих ситуацій, пов'язаних із фактом встановлення особи. Результати проведеного нами анкетування слідчих НПУ засвідчили, що найпоширенішими слідчими ситуаціями під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, на думку опитаних, є такі:

1) у матеріалах кримінального провадження відсутня достатня кількість даних, які дозволяють вести розшук конкретної особи (34,2 %);

2) у кримінальному провадженні встановлений підозрюваний, відбувається збирання доказів (50,8 % опитаних);

3) наявні дані для розшуку й ототожнення особи, яка вчинила злочин, але їх використання шляхом перевірки за обліками або в повідомленнях за орієнтуваннями не дало змоги встановити конкретного підозрюваного (15,0 % слідчих) (додаток А).

З наведеного можна дійти висновку, що ця категорія кримінальних проваджень здебільшого має мінімальну кількість даних, за допомогою яких

можна було б швидко розкрити злочин. Тому для вирішення наведених слідчих ситуацій необхідні криміналістичні рекомендації з метою їх використання практичними працівниками під час розслідування вказаної категорії кримінальних проваджень.

Розробка напрямів розв'язання типових слідчих ситуацій дозволяє створювати формалізовані моделі підбору та послідовності слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових дій, необхідних для побудови окремих методик. Таку діяльність, певною мірою, можна розглядати як комплекс рекомендацій для визначення оптимальних процесуальних дій, залежно від ситуації, що склалася, та можливості зміни напрямів її вирішення [70, с. 182].

Перша типова слідча ситуація передбачає, що невідома особа, яка зробила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, є найбільш проблемною. Адже в цьому разі стає відомо лише про об'єкт загрози та небезпеку, про яку повідомляє невідома особа. Таким чином, вирішення цієї слідчої ситуації здійснюється за двома напрямками: дослідження одного місця події, яким є будівля, споруда чи ділянка місцевості, а також встановлення іншого місця події, де готувалося завідомо неправдиве повідомлення чи звідки воно було передане.

Серед оптимальних процесуальних заходів, спрямованих на вирішення цієї слідчої ситуації, для відпрацювання першого напрямку членами слідчо-оперативної групи можуть бути рекомендовані такі:

– огляд місця події, яким є об'єкт загрози, з метою його дослідження та виявлення предметів, про які йшлося у повідомленні. У разі встановлення таких предметів їх вилучення та призначення вибухотехнічної, судово-балістичної чи іншої необхідної експертизи;

– разом з оглядом місця події здійснення органами дізнання заходів, спрямованих на виявлення свідків, які знаходилися безпосередньо біля

вказаного місця події, задля встановлення прикмет особи, зацікавленої в завідомо неправдивому повідомленні, та її затриманні;

– допит свідків і потерпілих з метою фіксації відомостей про те, що неправдиве повідомлення внесло дезорганізацію та порушило звичайний робочий ритм діяльності підприємства чи установи, створило необхідність виклику оперативних служб та евакуації людей;

– одержання документів, що підтверджують завдання підприємствам чи установам шкоди, пов'язаної з вимушеною зупинкою їх роботи.

За другим напрямом вирішення першої типової слідчої ситуації доцільно провести такі заходи:

– якщо визначено номер телефону, звідки телефонувала особа, встановлення місця його знаходження та негайний виїзд туди іншої слідчо-оперативної групи з метою затримання особи, яка здійснила завідомо неправдиве повідомлення; у випадку, коли дзвінок був з телефона-автомата (таксофона) або стаціонарного телефону, нагальним є проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на визначення кола осіб, які могли скористатися цим телефоном;

– огляд місця події та телефонного апарата, з якого зафіксовано дзвінок про завідомо неправдиве повідомлення, пошук на ньому матеріальних об'єктів, спрямованих на подальшу можливу ідентифікацію особи, яка скористалася цим апаратом;

– вилучення запису з повідомленням та його дослідження для встановлення групофікаційних (стать, можливий вік, особливості мовлення і тембру голосу) та діагностичних (приміщення чи відкрита місцевість, наявність фонового шуму або тиша під час повідомлення тощо) ознак;

– перевірка фонограми з голосом особи про загрозу об'єкта за оперативно-пошуковим обліком, відповідно до наказу МВС України від 3 листопада 2015 року № 1343 «Про затвердження Положення про Експертну службу МВС України» [117], у центральній колекції Державного науково-

дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України та, за відсутності там такої фонограми, постановка її на облік;

– проведення органом дізнання за дорученням слідчого оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила злочин.

Друга типова слідча ситуація є більш сприятливою порівняно з першою, оскільки особа, яка зробила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, встановлена й затримана. Однак процес доказування також має свої особливості, оскільки на початковому етапі розслідування, за умов обмеженого обсягу фактичних даних, слідчому певною мірою невідома позиція затриманого, майбутня лінія його поведінки та наміри щодо протидії розслідуванню. Безперечно, за цієї слідчої ситуації також необхідно проводити огляд місця події та фіксувати матеріальні сліди злочину. Водночас напрямками її вирішення, на наш погляд, є, по-перше, дослідження фонограми із завідомо неправдивим повідомленням; по-друге, ідентифікація голосу затриманої особи з голосом, зафіксованим на фонограмі; по-третє, допит цієї особи з метою встановлення і доведення обставин щодо місця, часу, способу, мотивів тощо. З цією метою доцільно проводити:

– допит особи, яка прийняла завідомо неправдиве повідомлення із зазначенням не лише обставин його отримання, а й висвітленням питань, на якому саме технічному пристрої зафіксований голос особи, яка зробила таке повідомлення;

– допит затриманої особи щодо обставин вчиненого злочину із застосуванням таких тактичних прийомів, як максимальна деталізація показань, пред'явлення доказів, зокрема фонограми із зафіксованим голосом цієї особи, роз'яснення можливостей судових експертиз щодо їх дослідження;

– одержання, з урахуванням тактичних рекомендацій, зразків голосу затриманої особи для проведення експертних досліджень. Перед

проведенням цієї процесуальної дії важливо проконсультуватися з експертом з питань дотримання технічних умов (апаратура, приміщення, кількість речень, їх зміст тощо) одержання таких зразків;

– призначення фоноскопичної експертизи з метою вирішення передусім питань ідентифікаційного, а також групофікаційного та діагностичного характеру, оцінка висновку експерта в сукупності з іншими, зібраними в кримінальному провадженні доказами.

Третя типова слідча ситуація характеризується тим, що наявна інформація про особу, яка зробила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, але місцезнаходження її невідоме. Такою інформацією можуть бути, по-перше, зазначені свідками та потерпілими прикмети особи, яка вчинила вказаний злочин, по-друге, конкретні персонографічні дані цієї особи, встановити місце перебування якої і допитати про обставини вчиненого злочину неможливо. Відповідно, напрями вирішення цієї слідчої ситуації, окрім проведення слідчих, процесуальних і непроцесуальних дій загального характеру, різняться.

Якщо в матеріалах кримінального провадження наявні дані, що сприяють розшуку та ототожненню особи, анкетні дані якої невідомі, слідчому необхідно вжити таких заходів:

– за допомогою свідків-очевидців скласти композиційний портрет особи, яка може бути причетна до вчинення злочину;

– надіслати орієнтири про нерозкритий злочин до інших територіальних органів поліції з метою встановлення аналогічних випадків і перевірки факту затримання особи за вчинення аналогічного чи інших злочинів;

– доручити органам дізнання проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення та перевірку причетності підозрюваних осіб, організацію оперативної роботи щодо затриманих і заарештованих.

За наявності фактичних даних про причетність до вчинення злочину конкретної особи, місце знаходження якої невідоме, виникає необхідність у прийнятті такого процесуального рішення як оголошення в розшук. Таке рішення можливе лише за сукупності певних умов: проведені всі необхідні й можливі процесуальні дії за відсутності особи; зібраних доказів досить для винесення постанови про пред'явлення цій особі обвинувачення; місце перебування особи невідоме, у зв'язку з чим вона може бути оголошена в розшук.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що слідчі ситуації, які становлять труднощі під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, частіше виникають під час розслідування злочинів, вчинених за відсутності очевидців, із застосуванням засобів приховування злочинів, які характеризуються багатоепізодністю, продовжуваністю, у низці випадків, ускладнених застосуванням складних кримінальних способів, механізмів і технологій.

2.2. Висунення слідчих версій і планування розслідування

Удосконалення слідчої майстерності та покращення результатів розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності можливе лише за умови широкого використання в слідчій діяльності тактичних, методичних і технічних методів, прийомів і засобів криміналістики.

До найважливіших тактичних методів, розроблених криміналістикою, належать криміналістичні (слідчі) версії. Дослідження кожної типової слідчої ситуації в сукупності, а також її аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування формулювати відповідні окремі версії, передусім стосовно підозрюваної особи, мети й мотивів вчинення злочину, інших

обставин, які підлягають встановленню та доказуванню, планувати слідчі (розшукові) дії з метою їх перевірки, слушно зазначає В. М. Лога [73, с. 100].

У науковій літературі немає єдності поглядів щодо сутності криміналістичної версії. На думку О. М. Мірковця, вона є типовим логічним засобом максимально широкого узагальнення отриманих відомостей і фактів, що пов'язує їх єдиним поясненням, дає їм попередню кримінально-правову й доказову оцінку та спрямована на повне розкриття злочину, викриття винних і встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні [83, с. 56].

Зокрема, як небезпідставно, на нашу погляд, вважають О. О. Бандура та В. Г. Лукашевич, версія – це, з одного боку, окремий метод науки криміналістики, який включає систему рекомендацій щодо використання узагальненого досвіду і логічного мислення для визначення на початковому етапі слідчого пізнання його напрямів та очікуваних результатів з метою вибору засобів практичної діяльності відносно перетворення ймовірного знання про подію злочину на достовірне, коли сукупність (система) зібраних фактичних даних задовольняє вимогам повноти, несуперечності, однозначності і надійності. З іншого боку, версія – це ймовірна ідеальна інформаційно-логічна модель проблемної слідчої ситуації, результат розумової діяльності слідчого. Такий підхід відкриває перспективи для подальших теоретичних розробок цієї криміналістичної категорії та можливості більш повного і точного використання версій на практиці [9, с. 27].

Типова версія визначається як характерне для цієї ситуації з відповідної галузі наукового знання або узагальненої практики (оперативно-розшукової, судової, слідчої, експертної) передбачуване пояснення окремих фактів чи події загалом, визначав. На думку останнього, типові версії мають *обмежене* пізнавальне значення, оскільки вони, ґрунтуючись на мінімальних фактичних даних, можуть дати лише найзагальніше пояснення події, якого недостатньо для успішного завершення розслідування. Тому типову версію

конкретизують у процесі доказування відповідно до накопиченої слідчим (дізнавачем) необхідної інформації [22, с. 110–111].

Своєю чергою, на противагу наведеній точці зору, В. О. Коновалова вважає, що типові версії у своєму арсеналі мають *досить об'ємну* доказову інформацію, що дає змогу використовувати їх як орієнтир у таких ситуаціях [49, с. 64].

Можна цілком погодитись з думкою, що версія є типовим логічним засобом максимально широкого узагальнення отриманих відомостей і фактів, що пов'язує їх єдиним поясненням, дає їм попередню кримінально-правову й доказову оцінку та спрямована на повне розкриття злочину, викриття винних і встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні [135, с. 112].

Роль версій у пізнанні в процесі розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, як й інших кримінальних правопорушень, дуже значна. До гносеологічних функцій версій належать інформаційно-пізнавальні (передбачають відбір інформації, що надходить, систематизацію, аналіз, ґрунтовну перевірку й оцінку наявного доказового матеріалу, продукування відсутніх необхідних даних, відкриття нових обставин і фактів, виявлення невідомих слідчому до моменту виникнення версії слідів) та організаційно-пізнавальні (зумовлюють зовнішню (цілепокладання, ціленаділення) і внутрішню (структурування, оптимізація) організацію пошукового мислення й поведінки) [135, с. 128].

Версії в справах про вчинення злочинів аналізованої категорії є похідними від визначених типових слідчих ситуацій і слугують зовнішнім виразом складної розумової діяльності слідчого, що матеріалізується в плані розслідування. Складність його підготовки на початковому етапі розслідування полягає в обмеженні обсягу наявних фактичних даних про подію злочину, а в міру їх накопичення існує реальна можливість його уточнення та складання конкретного розгорнутого плану розслідування, як зазначає В. М. Лога [73, с. 11].

Під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності типовими є слідчі ситуації на початковому етапі розслідування та похідні від них версії, які можливо класифікувати з різних підстав:

1. Залежно від встановлення особи підозрюваного:

– особа, яка вчинила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, невідома;

– особа, яка зробила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, встановлена і затримана;

– є інформація про особу, яка зробила завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, але місцезнаходження її невідоме. Зазвичай розглядають перші дві ситуації, оскільки третя є проміжною.

2. Залежно від встановлення місця передачі повідомлення: місце встановлено, місце не встановлено.

3. Залежно від способу передачі повідомлення:

– письмовий (з використанням комп'ютерної техніки, поштовим відправленням (листом, направленим поштою або підкинутим), телеграмою);

– усний (з використанням радіозв'язку, телефонних засобів зв'язку, кабельних (провідних) мереж, радіомереж, безпосередньо);

– через посередників, які або знають, або не знають зміст повідомлення.

4. Залежно від об'єкта як частини реально існуючої дійсності, безпосередньо впливаючи на яку певним чином злочинець досягає бажаного результату. Об'єкти, на які, як вбачається з повідомлення, нібито спрямовані дії, що можуть створити загрозу загибелі людей, значного майнового збитку, настання інших суспільно небезпечних наслідків, можна класифікувати в такий спосіб:

1) громадські об'єкти:

- а) навчальні заклади, установи культури тощо;
 - б) залізничні, автобусні вокзали, аеропорти тощо;
 - в) ринки, великі магазини;
- 2) об'єкти органів державної влади:
- а) правоохоронні установи – органів МВС, прокуратури, суду;
 - б) установи законодавчої і виконавчої й влади;
- 3) комерційні об'єкти:
- а) банки;
 - б) будинки і приміщення правлінь ТОВ, ЗАТ тощо;
 - в) складські приміщення;
 - г) невеликі магазини, кіоски тощо;
- 4) транспортні засоби:
- а) залізничні потяги;
 - б) судна;
 - в) повітряні судна;
 - г) автомашини;
- 5) транспортні комунікації:
- а) залізниця та її окремі об'єкти;
 - б) мости;
 - в) шляхопроводи;
 - г) трубопроводи;
- 6) житлові будинки і приміщення;
- 7) виробничі будівлі;
- 8) культові споруди;
- 9) пам'ятники культури;
- 10) об'єкти підвищеного рівня небезпеки (АЕС, хімічні підприємства, греблі);
- 11) змішані об'єкти (наприклад, комерційний об'єкт, розташований у громадському місці – магазин на ринку; потяг, що знаходиться на пероні

вокзалу, транспортний засіб, що перебуває в громадському місці, що є одночасно елементом залізничної транспортної комунікації).

5. Залежно від заявленого способу заподіяння шкоди: вибух, підпал, інший спосіб.

У переважній більшості випадків завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці як спосіб вказується вибух, оскільки саме він справляє найбільше враження на особу, яка прийняла повідомлення. Такий спосіб найчастіше зустрічається в повідомленнях медіа та є найбільш ефективним з точки зору наслідків руйнування і досягнення цілей злочинців.

6. Залежно від належності об'єкта: державна власність, колективна власність, приватна власність, особиста власність.

7. Залежно від суспільної значущості об'єкта: об'єкт має міжнародне, національне, регіональне, місцеве чи особисте значення.

8. Залежно від місця або особи, якій було зроблено повідомлення: приватна особа чи посадова особа, конкретна установа (підприємство), правоохоронні органи, інші державні органи, медіа тощо.

9. Залежно від виявлення підозрілих предметів на об'єкті: такі предмети відсутні, виявлено підозрілий предмет випадкового походження або муляж вибухового пристрою [1].

Планування є логічною основою розслідування кожного злочину, але особливого значення воно набуває під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Цей процес становить сукупність розумової діяльності, а також технічного складання письмових планів і допоміжної документації, які є зовнішнім вираженням розумової діяльності слідчого.

Процес планування, як і розслідування загалом, має визначену структуру. Він складається з низки взаємопов'язаних елементів, поділ на які має умовний характер, однак необхідний для впорядкування логічного розумового процесу. Основними елементами планування є: висунення версій, встановлення кола обставин, що підлягають доказуванню, інших завдань

розслідування, визначення шляхів, засобів, методів розслідування, встановлення строків і виконавців [48, с. 7].

У зв'язку з тим, що до моменту початку розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слідчий не має достатньої інформації про злочин, у нього поки що відсутня можливість складання розгорнутого плану розслідування.

Загальними питаннями, які вимагають встановлення або уточнення, є дані про осіб підозрюваних, свідків.

Як і в інших категоріях кримінальних проваджень, питома вага в структурі слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності приходиться на допити потерпілих, свідків, підозрюваних: первинних, повторних, додаткових. Від їхньої ефективності залежить успіх розкриття злочину, оскільки іноді лише в показаннях свідків відображаються події, що відбулися. Складність цієї слідчої (розшукової) дії обумовлює необхідність ретельної підготовки слідчого до проведення і складання окремого плану, який містить питання, котрі підлягають з'ясуванню, перелік осіб, які беруть участь у слідчій дії, наявність матеріально-технічного забезпечення, види доказів, що можуть бути пред'явлені в ході допиту тощо. Зрозуміло, що обов'язково має плануватися проведення також інших слідчих (розшукових) дій (слідчих оглядів, проведення експертиз, обшуків тощо).

Наочним прикладом може слугувати кримінальне провадження за обвинуваченням *гр. К. за ч. 1 ст. 259 КК України, яку розглянув Суворовський районний суд м. Одеси. Розслідуванням встановлено, що К. умисно з власного мобільного телефону повідомив на спеціальну лінію оператора «102» ГУ НП в Одеській області, завідомо неправдиві дані про начебто замінування готельного комплексу «ІНФОРМАЦІЯ_2»,*

розташованого за адресою: АДРЕСА_4, який може вибухнути, тобто про дії, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками.

Вина К. у вчиненні злочину підтверджувалася зібраними в провадженні доказами, зокрема:

– даними протоколу виїмки мобільного телефону К. із SIM-карткою та його огляду, яким підтверджується, що саме цей телефон знаходився в момент вчинення злочину в користуванні К., що власне нею також не заперечувалося;

– даними протоколу прослуховування цифрових звукозаписів і довідки, наданої ВАТ «Укртелеком» Одеської філії цеху телекомунікаційних послуг № 2, якими підтверджується, що на спеціальну лінію оператора «102» ГУНП в Одеській області з мобільного телефону К. надійшло повідомлення про замінування готельного комплексу;

– даними висновку фоноскопичної експертизи, якими підтверджується, що анонімне повідомлення про закладену вибухівку в готельному комплексі, зафіксоване на архіваторі лінії «102» ГУНП в Одеській області, промовлено допитаною особою;

– даними протоколу огляду місця події та даними акта вибухотехнічного відділу НДЕКЦ при ГУНП в Одеській області, якими підтверджується, що під час огляду приміщень готельного комплексу вибухових пристроїв не виявлено [27].

У зв'язку з тим, що завідомо неправдиві повідомлення можуть направлятися особами в стані алкогольного сп'яніння, доречним видається розгляд питання щодо можливості (необхідності) відібрання зразків голосу для фоноскопичного дослідження анонімного повідомлення, отриманими саме в такому стані людини, задля ідентифікації останньої, що висловлюється окремими зарубіжними науковцями.

На нашу думку, вказана пропозиція є недоречною за таких підстав: по-перше, під час фоноскопичної експертизи досліджують індивідуальні особливості голосу та мовлення: якості, висоти, тембру голосу, особливості

мовлення тощо. За оцінками спеціалістів, процес утворення голосу, особливо процес утворення мовлення, є досить індивідуальним. Акустичний сигнал залежить як від анатомічних особливостей голосового апарату, так і від його фізіології. Індивідуальним є весь шлях «народження» звука, починаючи з процесу набирання повітря до легенів і до появи акустичного сигналу, а тому аналіз індивідуальних особливостей голосу та мовлення людини на матеріалі лінгвістичних методів дослідження судової експертизи відео-, звукозапису завжди буде актуальним у криміналістиці та одним з найцікавіших і перспективніших завдань, здатних посісти пріоритетне місце в слідчому та судовому процесі [141, с. 487].

По-друге, відібрання вказаних зразків голосу й мови особи в стані алкогольного сп'яніння видається технічно складним і, по-третє, небезпечним для її життя та здоров'я, що унеможлиблює цей процес. По-четверте, жоден доказ за вимогами чинного КПК України (ч. 2 ст. 94) не має наперед встановленої сили. Тому для встановлення стану, у якому перебувала особа при вчиненні завідомо неправдивого повідомлення, слід використовувати також інші засоби і методи, зокрема: слідчі (розшукові) дії (допит особи, допит свідків, освідування), призначення судово-медичної експертизи та ін.

Отже, слід зазначити, що розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності потребує високої організації слідчої діяльності, у здійсненні якої важливого значення набувають слідчі версії та здійснене на їх основі планування. Планування як один з найважливіших принципів методики розслідування забезпечує ефективне використання прийомів і засобів криміналістики, дозволяє проводити розслідування з найменшими економічними і часовими затратами для досягнення бажаних результатів [150, с. 118–119].

2.3. Особливості взаємодії слідчих з іншими суб'єктами

Ефективність розкриття, розслідування та попередження злочинів значною мірою залежить від успішності взаємодії слідчого з іншими учасниками цього процесу – оперативними працівниками, працівниками інших служб правоохоронних органів, спеціалістами та експертами, контрольно-ревізійними органами, засобами масової інформації [8]. Не є виключенням з цього й розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Спільна діяльність слідчих органів, оперативно-розшукових та інших підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень отримала в криміналістиці та слідчій практиці назву «взаємодія». Сукупність прийомів і способів такої взаємодії становить один з найважливіших елементів тактичного та методичного арсеналу розслідування [136, с. 73].

Взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і зв'язок, як справедливо вважає В. Ю. Шепітько [143, с. 42]. Тлумачний словник української мови поняття «взаємодія» визначає як «взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь» [24, с. 124].

Взаємодія слідчого з підрозділами органів НПУ посідає чільне місце у виконанні завдань досудового розслідування: розслідування нерозкритих злочинів минулих років, оперативне супроводження ходу розслідування кримінального провадження, розшук осіб, які ухиляються від слідства, що найбільше зустрічається в практичній діяльності [21, с. 189].

Термін «взаємодія» вживається в КПК України двічі: у ч. 2 ст. 535, де йдеться про підставу для виконання судового рішення, зокрема його примірник в електронній формі, який надійшов у порядку інформаційної взаємодії, а також у ч. 3 ст. 571, де вказано, що члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями

досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією [61]. Проте визначення цього терміна, наведення принципів взаємодії, її форм і змісту КПК України не містить, як слушно вказує М. В. Борисенко [20, с. 51–54].

Правовою базою організації взаємодії в кримінальному процесі є: конституційні вимоги щодо захисту прав людини та громадянина; міжнародні договори України з питань взаємодії у сфері протидії злочинності; кримінальне процесуальне законодавство, що встановлює єдині завдання перед слідчими органами й оперативними співробітниками та іншими суб'єктами щодо виявлення і розкриття правопорушень; галузеві акти, які встановлюють функції та повноваження відповідних правоохоронних органів щодо організації взаємодії; функціональні (спеціальні) акти законодавства; укази, розпорядження Президента України та постанови Уряду з питань правоохоронної діяльності та протидії злочинності; державні програми протидії злочинності; відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції); акти Офісу Генерального прокурора з питань організації взаємодії слідчих підрозділів, які мають міжгалузевий характер.

Ураховуючи поширеність вживання поняття «взаємодія» та його використання в різних галузях правової системи України, в юридичній літературі не існує його загальноприйнятого визначення.

Як доречно зауважує М. В. Борисенко, термін «взаємодія» зазвичай вживають тоді, коли йдеться про взаємоузгоджену діяльність різних органів та організацій у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Закономірним також є судження стосовно того, що під час взаємодії її мають організувати обидві сторони, адже вона передбачає спільну узгоджену діяльність [20, с. 54].

Для визначення поняття «взаємодія слідчого», яке найбільш точно буде виражати сутність відповідного явища, проаналізуємо низку наявних поглядів науковців. Зокрема, Г. А. Матусовський визначає взаємодію як

узгоджену діяльність правоохоронних та інших державних органів і посадових осіб у процесі розкриття та розслідування злочинів, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими затратами сил, засобів і часу [78, с. 78; 20, с. 54].

Досить точним видається нам визначення поняття взаємодії, надане А. А. Патином: взаємодія слідчого з підрозділами Національної поліції під час розкриття та розслідування злочинів – це узгоджені, такі, що впливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування та запобігання злочинів, притягнення до відповідальності винних осіб, виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, що здійснюється із чітким розмежуванням компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення дозволених їм заходів і матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [101, с. 247].

Як слушно зауважує В. П. Шибіко, взаємодія зумовлена тим, що ці органи мають спільне завдання боротьби зі злочинністю, однак є самостійними, не підпорядкованими один одному, використовують різні способи й методи боротьби зі злочинністю, правильне поєднання яких має забезпечити успіх у запобіганні та розслідуванні злочинів [82, с. 218–219].

Взаємодія між правоохоронними органами існує там, де наявний спільний інтерес, якому підпорядкована загальна мета – швидке, повне й неупереджене провадження досудового розслідування. Саме за таких умов відбувається найбільш активна й цілеспрямована консолідація сил і засобів державних органів та службових осіб, уповноважених вирішувати поставлені перед ними спільні завдання.

З огляду на аналіз різних визначень взаємодії, слід виокремити такі її основні елементи:

- 1) регламентована законодавчими та підзаконними актами планова діяльність суб'єктів;
- 2) незалежність і самостійність один від одного, а саме відсутність відповідної вертикалі службової підпорядкованості;
- 3) узгодження діяльності учасників взаємодії за місцем, часом, ціллю, характером (психологічний чинник);
- 4) чітке розмежування компетенції та завдань суб'єктів взаємодії;
- 5) використання під час розслідування оптимальних методів і способів розслідування;
- 6) психологічна сумісність суб'єктів взаємодії.

Вивчаючи питання взаємодії конкретних виконавців, науковці розглядають взаємодію таких суб'єктів: слідчого, співробітника оперативного підрозділу, спеціаліста-криміналіста, або ж взаємодію підрозділів і служб – слідчих підрозділів, експертно-криміналістичних тощо.

Ураховуючи позиції вчених щодо суб'єктів взаємодії під час розслідування злочинів, вважаємо, що їх поділ можна здійснити за такими критеріями:

- 1) за спеціалізацією суб'єктів:
 - спеціалізовані суб'єкти, основна діяльність яких спрямована на попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;
 - неспеціалізовані суб'єкти – державні й недержавні структури, для яких протидія злочинності не є їх головним завданням (підприємства, установи, організації, медіа, громадськість), однак, у зв'язку з відповідною сферою діяльності таких суб'єктів та класифікацією злочину, у спеціалізованих суб'єктів виникає необхідність взаємодії з ними;
- 2) за ознакою суб'єктів або конкретних виконавців залежно від етапів досудового розслідування:
 - взаємодія слідчого з іншими суб'єктами в межах здійснення кримінальної процесуальної діяльності;

– взаємодія оперативного підрозділу під час здійснення ОРД та кримінальної процесуальної діяльності;

– взаємодія суду, зокрема з прокурором, слідчим та іншими суб'єктами;

– взаємодія обізнаних осіб (експертів, спеціалістів, ревізорів) з іншими суб'єктами під час застосування спеціальних знань;

3) взаємодія суб'єктів досудового розслідування за видами кримінальних правопорушень (проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, проти власності, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг тощо).

У цьому контексті А. О. Ляш [77, с. 127–128] зауважує, що сутність взаємодії слідчого та оперативного працівника полягає в такому:

1) активна й цілеспрямована діяльність суб'єктів, слідчих і працівників оперативних підрозділів, до якої можуть залучатися негласні співробітники, представники громадськості, фахівці різних галузей знань тощо;

2) кожен суб'єкт цієї діяльності вчиняє відповідні дії в межах своїх повноважень;

3) це узгоджена за місцем, часом, метою спільні дії двох чи більше суб'єктів, спрямовані на впровадження одержаних результатів ОРЗ, відомостей у кримінальне судочинство;

4) у спільних планах учасників взаємодії необхідно передбачати комплекс дії в такому порядку, щоб їх проведення було несподіване для осіб, дії яких перевіряються, їхніх співучасників і мало якнайбільший ефект у закріпленні процесуальним шляхом обставини, що підлягають доказуванню;

5) під час взаємодії суб'єкти зобов'язані діяти в межах норм і в спосіб, передбачений законодавством [20, с. 54–63].

Практика розслідування злочинів передбачає належним чином налаштовану роботу оперативно-розшукових підрозділів і слідчих. Оптимальна взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення негласних слідчих (розшукових) є одним з ключових аспектів

ефективного розслідування злочинів. Тому використання під час слідства негласних методів є чи не найбільш ефективним засобом виявлення доказів, особливо на початковому етапі розслідування [95, с. 177].

Проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів має певні особливості, які впливають на характер взаємодії слідчого зі співробітниками оперативного підрозділу. Під час проведення огляду місця події слідчому складно обійтися без співробітників оперативних підрозділів, спеціалістів та інших учасників.

Відповідно до загальної позиції, всіх учасників проведення СРД умовно поділяють на основних і факультативних. До основних належать представники сторони обвинувачення, уповноважені провести огляд, – слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також працівник оперативного підрозділу, але лише в разі, коли він, відповідно до ч. 1, 2 ст. 41 КПК України, виконує письмові доручення слідчого й відповідно має повноваження слідчого. В інших випадках працівник оперативного підрозділу на місці події є факультативним учасником.

Відповідно до п. 9 розділу II Інструкції № 575, затвердженої наказом МВС України 7 липня 2017 року № 575 (далі – Інструкція № 575), працівники оперативного підрозділу на місці події виконують важливі завдання, абсолютна більшість яких спрямована на встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, осіб, які його вчинили, їх місцезнаходження тощо. З цією метою вони:

- 1) здійснюють поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків вчиненого кримінального правопорушення, збору відомостей, що можуть бути використані як докази;

- 2) встановлюють час, місце й обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість осіб, які його вчинили, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або під час подолання перешкод; індивідуальні ознаки

викрадених речей; напрям руху осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, інші відомості, необхідні для їх встановлення; використовує наявні джерела оперативної інформації з метою розкриття кримінального правопорушення;

3) негайно інформують слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій [113].

Вказані дії працівників оперативного підрозділу спрямовані на те, щоб належним чином провести огляд місця події, отримати максимум інформації про кримінальне правопорушення та осіб, які його вчинили, виявити й вилучити матеріальні сліди злочину з метою їх використання під час проведення подальших процесуальних дій (призначення експертиз, пред'явлення для впізнання тощо), а в підсумку – для швидкого, повного й неупередженого провадження досудового розслідування та максимально об'єктивного встановлення обставин, які підлягають доказуванню.

Непоодинокими є випадки, коли на місце проведення огляду першим прибуває дільничний офіцер поліції чи поліцейський патрульної поліції. У цьому разі дії вказаного працівника Національної поліції, відповідно до п. 11 розділу II Інструкції № 575, поділяються на два напрями, зокрема:

1. До прибуття на місце події СОГ:

1) забезпечення охорони місця події, збереження слідів учиненого кримінального правопорушення та за потреби організація надання невідкладної медичної допомоги потерпілим особам;

2) з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення, встановлення свідків, очевидців події, прикмет правопорушників, збирання інших відомостей, що можуть бути використані як докази;

3) інформування уповноваженого працівника чергової частини органу, підрозділу поліції про обставини вчинення кримінального правопорушення

та осіб, які його вчинили, для вжиття невідкладних заходів щодо їх затримання;

2. Після прибуття СОГ цей працівник негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та осіб, які його вчинили, для їх подальшої фіксації шляхом проведення СРД і НСРД.

З огляду на зазначене, виключно важливими є дії дільничного офіцера поліції чи поліцейського патрульної поліції, які не лише забезпечують недоторканність місця події під час його охорони, а й здійснюють пошукові дії, спрямовані на виявлення свідків, очевидців, виконуючи роботу співробітника оперативного підрозділу ще до його прибуття на місце події. Водночас слід зазначити, що донині в Інструкції № 575 не зазначені повноваження поліцейських офіцерів громади – офіцерів Національної поліції України, які живуть і працюють у певній об'єднаній територіальній громаді.

Спеціаліст на місці події хоча й не є обов'язковим учасником огляду (крім судово-медичного експерта або лікаря, про що зазначено в ч. 1 ст. 238 КПК України), але його допомога під час використання набутих ним спеціальних знань є суттєвою та потрібною. Адже такий спеціаліст краще за слідчого може застосувати техніко-криміналістичні засоби й відповідно якісніше виявити та вилучити матеріальні сліди кримінального правопорушення.

Важливим є виконання цим спеціалістом інших завдань, визначених у п. 10 розділу Інструкції № 575, згідно з якою він має: 1) надавати консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; 2) з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани та схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей; 3) виявляти, фіксувати, здійснювати вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які

несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; 4) проводити експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертати увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення тощо [113].

З метою виявлення, вилучення та використання запахових слідів слідчому важливо на місці проведення огляду місця події своєчасно залучити кінолога зі службовим собакою. З цієї метою у поліції існують спеціальні службові собаки з пошуку вибухівки [160]. Участь кінологів зі службовими собаками в складі СОГ під час проведення оглядів місць подій, заходів з припинення злочинів, пошуку та затримання злочинців, виявлення вибухових речовин, зброї, набоїв і наркотичних засобів, трупів, стріляних гільз, інших предметів, що можуть використовуватись як речовий доказ, припинення кримінальних правопорушень, є однією з основних функцій кінологічних підрозділів, яка визначена в пп. 1 п. 2 розділу II Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 1 листопада 2016 року № 1145 (далі – Інструкція № 1145) [114].

Відповідно до п. 15 розділу IV зазначеної Інструкції № 1145, у разі виклику кінолога зі службовим собакою огляд місця події до їх прибуття зазвичай не проводять, крім випадків, за яких необхідно зберегти речові докази та інші предмети, що мають значення в кримінальному провадженні, або в екстремальних випадках (повінь, пожежа, можлива зміна обставин, знищення слідів тощо) [114].

Щодо розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, слід сказати про взаємодію слідчого з експертом під час призначення експертизи. Призначення експертизи, підготовка матеріалів, збір порівняльних зразків та оцінка висновку експерта складають компетенцію слідчого. Проведення ж

експертного дослідження, формулювання висновків і складання висновку належать до виключної компетенції експерта.

Основною метою взаємодії слідчого з експертами є забезпечення всебічного, повного й об'єктивного експертного дослідження обставин розслідуваного злочину, що сприятиме оптимізації процесу встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. У тактичному аспекті з акцентом на взаємодію, провадження експертизи може бути визначено як цикл загального алгоритму слідчої роботи, пов'язаної з експертизою.

Процес проведення судової експертизи під час досудового розслідування в кримінальному провадженні складається з трьох стадій: підготовка до призначення експертизи; проведення експертного дослідження; оцінка експертного висновку.

Взаємодія слідчого з фахівцями в процесі підготовки, призначення й оцінки судової експертизи здійснюється в таких формах: науково-методична робота спеціаліста зі слідчим; наукові консультації спеціаліста з конкретного кримінального провадження; залучення спеціалістів до процесу проведення слідчих дій; попереднє дослідження слідів і речових доказів; проведення експертного дослідження; допомога спеціаліста щодо вивчення та оцінки слідчим експертного висновку. Докладний розгляд зазначених форм взаємодії необхідно проводити з урахуванням конкретних стадій провадження експертного дослідження.

1. Підготовка до призначення судової експертизи.

Експертиза призначається в разі, коли в процесі розкриття і розслідування злочину в слідчого виникає необхідність одержати відповіді на питання, які можна (або доцільно) вирішити лише за допомогою проведення експертного дослідження. Як свідчать результати проведеного анкетування слідчих та інтерв'ювання експертів, на недостатність використання можливостей судових експертиз вказують 82,9 % опитаних (додаток А). Основними причинами такого стану кримінальних проваджень респонденти вважають:

- недостатню поінформованість слідчих про можливості експертизи – 47,5 %;
- надання слідчими переваги іншим засобам збору доказів – 35,0 %;
- значну тривалість термінів провадження експертизи – 82,5 %;
- інші причини (0,8 %) (додаток А).

На стадії підготовки до призначення судової експертизи слідчий повинен вирішити: яку інформацію необхідно одержати і які матеріальні об'єкти для цього необхідно досліджувати, які матеріали (зокрема для порівняльного дослідження) необхідно надати експерту для ефективного та якісного дослідження, як грамотно сформулювати питання для експерта.

На цій стадії слідчий може звернутися до спеціаліста, щоб одержати відповідну науково-методичну допомогу. Спеціаліст може ознайомити слідчого з новими видами експертиз, сучасними можливостями й досягненнями традиційних видів експертиз, надати узагальнені відомості про практику проведення певних судових експертиз та ефективне використання їхніх результатів у процесі розкриття та розслідування злочинів, надати інформацію щодо правил підготовки й оформлення матеріалів для проведення експертиз. Спеціаліст може проконсультувати слідчого про типи завдань, які вирішуються під час експертного дослідження, стосовно кожного виду судової експертизи. Надання спеціалістами науково-методичної допомоги слідчому – це та форма взаємодії слідчого з ними, яка має безперервно здійснюватися в процесі їхнього ділового співробітництва і поза процесом розслідування злочину, а не лише на стадії безпосередньої підготовки до призначення та проведення судової експертизи.

Наступною формою взаємодії слідчого зі спеціалістами на стадії підготовки до призначення і проведення судової експертизи є наукове консультування за конкретним кримінальним провадженням. У слідчій практиці часто виникає необхідність в одержанні не лише загальних відомостей про можливості судових експертиз, а й у консультаціях спеціалістів за матеріалами конкретного кримінального провадження.

Наприклад, спеціаліст, який брав участь у проведенні огляду місця події, проаналізувавши інформаційно-доказовий потенціал виявлених і вилучених об'єктів, речових доказів, може проконсультувати слідчого про доцільність, часові витрати та якісний склад інформації, яку можна одержати в результаті проведення їхніх експертних досліджень.

Опитані нами експерти на питання стосовно слідчих (розшукових) дій, до участі в яких вони залучалися, зазначили:

- огляд місця події (77,1 %);
- інші види слідчого огляду (70,0 %);
- обшук (21,7 %);
- слідчий експеримент (30,0 %);
- пред'явлення для впізнання (35,8 %);
- освідування (14,6 %);
- інші (допит, НСРД) 2,1 % (додаток А).

Об'єктом експертного дослідження є ті речові докази (об'єкти, предмети, сліди тощо), які встановлено, виявлено й вилучено в процесі провадження слідчих (розшукових) дій. У певних випадках для проведення експертного дослідження експерту необхідно надати також порівняльні матеріали (зразки почерку, зразки крові тощо). Необхідність у порівняльних зразках може бути встановлена фахівцем, який залучений слідчим для надання певної допомоги. Визначивши на основі аналізу матеріалів кримінального провадження, які властивості й ознаки мають відображати порівняльні матеріали, фахівець рекомендує слідчому кількісний і якісний склад об'єктів (порівняльного матеріалу) для порівняльного дослідження, які також мають бути репрезентативними й порівнянними.

2. Проведення експертного дослідження.

Безпосереднє проведення експертного дослідження – це компетенція експерта. Проте, не лише корисною, а й необхідною, на наше переконання, формою взаємодії слідчого з експертом, спрямованою на підвищення якісного рівня розслідування, є присутність слідчого під час проведення

експертного дослідження. Ми поділяємо точку зору відомих вітчизняних науковців-процесуалістів М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, В. П. Шибіко, що саме експерт визначає, яку методику дослідження представлених на експертизу матеріалів використовувати і якими технічними й іншими засобами йому користуватися [81, с. 234–237].

Не применшуючи самостійності експерта, слід наголосити на необхідності активної участі в цьому процесі слідчого, зацікавленого в якісному й ефективному проведенні дослідження, використанні новітніх технологій і досягнень науки й техніки, збереженні досліджуваного об'єкта для проведення інших досліджень (наприклад, повторної експертизи).

Зокрема, на первинному етапі проведення експертного дослідження слідчий та експерт разом усвідомлюють задачі призначеної експертизи, сутність поставлених перед експертом питань, визначають реальні строки проведення дослідження, спільно перевіряють матеріали, що надійшли на експертизу, їхнє упакування. На цій стадії експерт може вказати на недоліки, допущені під час вилучення представлених на дослідження матеріалів, надати консультації щодо їхнього усунення в роботі з іншими речовими доказами.

Так само присутній під час провадження експертного дослідження слідчий може невідкладно вирішувати тактичні та організаційні завдання розслідування, а саме: про необхідність надання експертові додаткових матеріалів; про необхідність участі експерта в проведенні слідчих дій для одержання додаткової інформації, необхідної для проведення експертного дослідження; про необхідність призначення додаткових експертиз тощо. У юридичній літературі наявні приклади доцільності присутності слідчого під час проведення експертного дослідження [6, с. 37].

Щодо останнього вважаємо за доцільне додати, що, окрім доцільності присутності слідчого під час проведення експертом дослідження задля уявлення про методику та процес дослідження для переконання в їх правильності, об'єктивності й достовірності отриманих результатів

експертизи, позитивним у цьому також є таке. Присутність слідчого дає змогу одразу, не чекаючи на бюрократичну процедуру підготовки й направлення висновку експерта, отримати результати дослідження та почати використовувати їх шляхом планування за ними здійснення необхідних, таких, які впливають із встановленого експертом, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зокрема призначення нових судових експертиз.

Наприклад, на місці, у приміщенні експертної установи прийняти рішення про необхідність призначення додаткового або повторного дослідження для вирішення питань, які в нього виникли під час спостереження за проведенням експертизи. Або, отримавши під час проведення фоноскопичної експертизи аудіозапису певні ознаки голосу або мови особи, слідчий може достатньо швидко використати цю інформацію для встановлення злочинця, надавши телефоном чи іншим способом, відповідне усне доручення працівникові оперативного підрозділу, а в разі повернення на своє робоче місце – процесуально оформити вказаний документ.

Крім зазначеного, присутність слідчого може запобігти ненавмисній помилці експерта, який: міг не звернути увагу на якийсь об'єкт; на його окрему ознаку (ознаки), не надавши їм значення та, відповідно, не досліджуючи; або експерт необережними рухами міг завдати об'єкту пошкоджень, виключивши тим самим можливість отримання доказової інформації і використання її в розслідуванні. Так само присутність слідчого під час проведення судової експертизи може утримати експерта від вчинення дій з протидії розслідуванню: шляхом надання недостовірного висновку, псування або знищення об'єкта дослідження, на що в умовах наявної протидії здійсненню досудового розслідування та кримінального судочинства загалом слід зважати.

Отримані результати дослідження та висновки судового експерта в разі їх оцінки й ухвалення слідчим, можуть стати підставою для проведення подальших слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів у кримінальному провадженні про завідомо неправдиве повідомлення.

Як слушно вказує Б. В. Романюк, слідчий повинен оцінювати висновок експерта з позиції наукової методології пізнання та відповідності його достовірним знанням про об'єкти дослідження [125, с. 161]. Слід зауважити, що слідчий повинен розуміти сутність висновків експертного дослідження, адже неправильна оцінка доказового значення висновку експерта може призвести до негативних наслідків, зокрема до засудження невинного.

Отже, взаємодія слідчого із фахівцями, предметом якої є провадження експертного дослідження і оцінка його результатів, може здійснюватися для вирішення різноманітних питань у процесі досудового розслідування. Тому грамотність, об'єктивність та обґрунтованість рішень (зі спеціальних питань, що стосуються висновків експерта) у кримінальному провадженні, що вимагають застосування спеціальних знань, прямо залежить від якості взаємодії слідчого із фахівцями в процесі досудового розслідування.

Взаємодію слідчого із фахівцями в процесі провадження судової експертизи доцільно здійснювати за такими напрямками:

- вирішення питання про необхідність призначення експертизи певного виду;
- вибір експерта (експертної установи);
- проведення підготовки матеріалів експертного дослідження (підготовка безпосередніх об'єктів дослідження, одержання зразків для порівняльного дослідження, підготовка й надання відповідних матеріалів кримінального провадження);
- формулювання питань експертові;
- роз'яснення та надання допомоги слідчому в оцінці висновку експерта.

Висновки до розділу 2

1. Дослідження кожної типової слідчої ситуації в сукупності та її окремих аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування висунути відповідні слідчі версії стосовно підозрюваної особи та її місцезнаходження, цілей і мотивів вчинення злочину та інших обставин, що підлягають встановленню та доказуванню, планувати слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи з метою їх перевірки.

2. Залежно від типових слідчих ситуацій і висунутих на їх основі версій здійснюється планування розслідування та визначаються окремі слідчі (розшукові) дії, спрямовані на доказування причетності особи до вчиненого злочину, ідентифікації її голосу, встановлення інших важливих обставин.

3. До типових слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належать: огляд, допит потерпілих і свідків, допит підозрюваного, пред'явлення особи для впізнання за голосом, фонограмою, призначення судових експертиз (фоноскопичних, трасологічних, почеркознавчих, авторознавчих, вибухотехнічних та інших видів експертиз).

4. Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування зазначених злочинів і похідні від них версії можуть бути класифіковані за такими основними підставами: 1) за особою підозрюваного; 2) за місцем передачі повідомлення; 3) за способом передачі; 4) за об'єктом; 5) за способом реалізації погрози; 6) за належністю об'єкта погрози; 7) за правовим статусом особи, якій було зроблене повідомлення; 9) залежно від виявлених предметів на об'єкті погрози.

5. Змістом взаємодії слідчого з іншими підрозділами та службовими особами Національної поліції України є комплекс узгоджених за часом, місцем і метою проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих

(розшукових), інших процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

6. Взаємодія слідчого із фахівцями під час збору інформації про особу, яка вчинила злочин, у процесі слідчих (розшукових) дій на достатньому рівні забезпечує застосування спеціальних знань і науково-технічних засобів та слугує гарантом ефективності й раціональності як слідчої діяльності загалом, так і проведення певної окремої слідчої (розшукової) дії.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Стрімкий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, доступність до них широких верств населення, зростання інтелектуального й освітнього рівнів останнього впливають на способи вчинення злочинів. Зокрема, це позначається на способах завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Якщо нещодавно серед таких способів зазначали письмові повідомлення (виконані від руки власним або зміненим почерком; з використанням для цього комп'ютерної техніки, друкарського шрифту; складання тексту з букв і слів, вирізаних із друкованих видань), повідомлення, передані зі стаціонарних телефонів, розташованих удома або в службових приміщеннях; таксофонів, розташованих у громадських місцях [102, с. 194], то зараз такі способи вчинення злочину складно уявити.

Наразі ситуація кардинально змінилася. За незначними винятками, зазвичай обумовленими об'єктивними обставинами (відсутність мобільного телефону або смартфона, доступу до мережі Інтернет або невміння користуватися гаджетами тощо), з вказаною злочинною метою активно використовують мобільні засоби зв'язку: телефони/смартфони, планшети, електронна пошта. Повідомлення про мінування/теракти надходять на електронні поштові скриньки СБУ, НПУ та безпосередньо об'єктів терористичних посягань. Зловмисники намагаються надсилати повідомлення з використанням програмного забезпечення, яке, на їх думку, забезпечує їм анонімність [111]. Також для направлення ЗНП можуть використовувати засоби медіа або третіх осіб.

Останніми роками помітно зросла кількість ЗНП про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Протягом 2021 року СБУ зафіксувала більш як 1100 завідомо неправдивих повідомлень про замінування адмінбудівель та інших об'єктів на території України. Причому від початку 2022 року правоохоронці зафіксували вже майже 200 подібних повідомлень [111; 112].

Додаткової актуальності проблематиці відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності додає той факт, що досить часто повідомлення про замінування якихось об'єктів чи іншу небезпеку надходять із тимчасово окупованих територій і точно встановити особу винного неможливо. Це значно ускладнює розслідування злочину й нерідко зводить нанівець діяльність правоохоронців [23, с. 83–84].

Усе вказане свідчить про необхідність ефективного реагування на такі злочини, важливою складовою якого є їх швидке й повне розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Досудове розслідування становить сукупність різноманітних дій, тобто дій органів досудового розслідування, прокурора, регламентованих кримінальним процесуальним законом, спрямованих на збирання (формування) і перевірку доказів.

Основним засобом збирання та перевірки доказів є слідчі (розшукові) дії, які є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України) [61].

Слідчу (розшукову) дію слід розуміти як передбачений КПК України захід, який застосовується компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. Вони мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає в намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у

відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у цьому кримінальному провадженні доказів або і встановлених фактів. Усі інші дії слідчого, що прямо не пов'язані з отриманням (збиранням), дослідженням і перевіркою доказової інформації, прийнято позначати терміном «процесуальні» або «інші» дії слідчого.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає та регламентує проведення таких слідчих (розшукових) дій:

- допит (підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта) (ст. 225, 226, 351–354, 356 КПК України);
- пред'явлення для впізнання (особи, речей, трупа) (ст. 228, 229, 230, 355 КПК України);
- огляд (місцевості, приміщення, речей та документів, огляд трупа, огляд трупа пов'язаний з ексгумацією) (ст.ст. 237, 238, 239, 361 КПК України);
- ексгумація трупа (ст. 239 КПК України);
- обшук (ст. 234 КПК України);
- слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);
- освідування особи (ст. 241 КПК України);
- проведення експертизи (ст. 242–244 КПК України);
- отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України);
- зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису (ст. 245-1 КПК України) [61].

Які з вказаних слідчих (розшукових) дій і в якій послідовності будуть проведені в кримінальному провадженні, залежатиме від конкретної ситуації і вирішуватиметься слідчим, а в необхідних випадках також прокурором, керівником органу досудового розслідування.

Ураховуючи особливості кримінального правопорушення, що полягає в завідомо неправдивому повідомленні про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, передусім різноманітність способів його вчинення, для забезпечення успішного розслідування та створення доказової бази важливого значення набуває ефективне проведення невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій.

Слід визнати, що на сьогодні наявні методичні рекомендації з розслідування вказаної категорії злочинів, зокрема щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій, дещо застарілі та не відповідають сучасній практиці розслідування. Зазнали змін способи й засоби завідомо неправдивих повідомлень, так само як і можливості засобів і методів слідчого та судових експертиз. Усе це зумовило потребу в дослідженні сучасної практики розслідування вказаних кримінальних правопорушень, зокрема тактики проведення СРД.

Серед слідчих (розшукових) дій, що проводяться під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, найбільші особливості притаманні *огляду місця події, допиту, пред'явленню особи для впізнання, слідчому експерименту*.

Тактичні особливості проведення вказаних слідчих (розшукових) дій буде розглянуто в цьому розділі дисертації. Інші слідчі (розшукові) дії розглядатимуться залежно від їх значення в зборі доказової та криміналістично значущої інформації під час розслідування вказаного виду кримінального правопорушення.

3.1. Огляд місця події

Під час розслідування кримінальних правопорушень одним з найскладніших у питанні вибору тактики проведення, набору техніко-криміналістичних засобів, часто – з мінімальним часом на підготовку, проте

важливим і продуктивним у контексті можливостей отримання й обсягу доказів слідчою (розшуковою) дією, є *огляд* місця події.

Огляд місця події є найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, сутність якої полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим навколишньої обстановки, виявленні, оцінюванні та фіксації станів, властивостей і ознак матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини під час розслідування кримінальних проваджень. Огляд проводять майже в усіх без винятку кримінальних провадженнях. Вказана слідча (розшукова) дія надає можливість отримати матеріальні сліди, а отже, є засобом формування доказової інформації. Основною перевагою огляду місця події, порівняно з іншими слідчими (розшуковими) діями, є сталість (стабільність) зафіксованих під час його проведення доказів і невідкладність подальшого впливу на них будь-яких зовнішніх факторів.

Огляд (слідчий огляд) є однією з невідкладних слідчих (розшукових) дій, проведення якої регламентується ст. 223, 227–239 КПК України [61].

Огляд – це слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим, прокурором та полягає в безпосередньому візуальному спостереженні й дослідженні певних територій, осіб, речей і документів, які були знаряддями вчинення кримінальних правопорушень, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані в кримінальному провадженні, з метою їх виявлення, фіксації та вилучення.

Зазначена слідча (розшукова) дія полягає в безпосередньому сприйнятті слідчим обстановки місця події загалом, його окремих об'єктів з метою фіксації обстановки, виявлення та вилучення об'єктів, що мають значення для розслідування кримінального провадження. Огляд місця події належить до невідкладних слідчих (розшукових) дій, зволікання з проведенням яких може спричинити зміну обстановки місця події, зникнення слідів злочину, злочинця, речових доказів. Цим зумовлено тим, що огляд місця події, на відміну від інших слідчих (розшукових) дій, у

невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК, здійснюється негайно після завершення огляду [61]. Від якості проведення огляду місця події залежить правильність визначення подальшого спрямування розслідування, версій події та кола осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення.

Не вдаючись до розгляду загальних питань тактики проведення огляду місця події, які достатньо докладно висвітлені в криміналістичній літературі, розглянемо особливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України).

Як вже було зазначено, огляд місця події – це невідкладна слідча (розшукова) дія, спрямована на встановлення, фіксацію та дослідження обстановки місця події, слідів правопорушення і злочинця та інших фактичних даних, які дозволяють у сукупності з іншими доказами дійти висновку про механізм та інші обставини кримінального правопорушення. Від своєчасного, активного і якісного огляду здебільшого залежить успіх розслідування, оскільки фактичні дані, отримані в результаті огляду, неможливо отримати з інших джерел. Працівники слідчих підрозділів у 53 % випадків визначили огляд як найбільш ефективну слідчу дію під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 259 КК України [105, с. 283].

Для успішного проведення огляду місця події під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності слід правильно визначити, що є місцем події у вказаних злочинів, потім вирішити, яке з них має бути оглянуто першим, невідкладно, а яке наступним. До особливостей вказаної категорії злочинів належить також наявність не одного, а декількох місць події [66, с. 755–756].

На нашу думку, не можна цілком погодитися із запропонованими у криміналістичній літературі поглядами науковців щодо огляду можливих місць події з наступних підстав.

Зокрема, В. М. Лога та Ж. В. Удовенко вказують на огляд місця, що було об'єктом знищення чи пошкодження, та місця, звідкіля надійшло неправдиве повідомлення [75, с. 15]. На важливості огляду місця, щодо якого було висловлено завідомо неправдиве повідомлення, і місця мешкання особи, підозрюваної в учиненні цього злочину, наголошує В. М. Плетенець [105, с. 283; 106, с. 258].

Варто зауважити, що місце, на яке вказує особа, котра повідомила про замінування об'єкта, не завжди можна назвати місцем події, якщо в зазначеному місці не буде виявлено макет вибухового пристрою або відображення інших дій злочинця (наприклад, створення зловмисником перешкод, що ускладнюють пошукові дії працівників правоохоронних органів). У такому разі правильніше говорити про помешкання (або ділянку місцевості), яка не є місцем події.

Узагальнюючи погляди вчених-криміналістів і процесуалістів, С. А. Риб'янець і Ю. А. Чаплинська вважають, що слідчим оглядом слід вважати слідчу (розшукову) дію, яка полягає в безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження. Тому, відповідно, проведення слідчого огляду має здійснюватися за двома основними напрямками: 1) за місцем розташування об'єкта загрози; 2) за місцем передачі повідомлення з відповідним змістом [122, с. 57].

На нашу думку, наявність не одного, а декількох місць події, що підлягають обов'язковому огляду, має визначатися, по-перше, обставинами підготовки і вчинення злочину; по-друге, власне змістом такого повідомлення, у якому вказано конкретний об'єкт, зміст імовірної загрози, про яку повідомляється; по-третє, вказівками про небажані наслідки через

нехтування повідомлення і неприйняття певних дій. Наприклад: що, де і коли може статися (підірвано греблю ГЕС і створено небезпеку затоплення стрімкими потоками води з водосховища найближчих житлових масивів і районів великого міста). У наведеному нами прикладі можна виділити такі важливі складові змісту повідомлення: місце, час, спосіб вчинення злочину (руйнування греблі через підрив), можливі небезпечні наслідки для громадян об'єктів і власності.

З огляду на особливості складу цього кримінального правопорушення (ст. 259 КК України), місцями події під час розслідування вказаних злочинів можуть бути: 1) місце (об'єкт), про яке йдеться в повідомленні; 2) місце, звідки надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

До особливостей огляду місця події за вказаною категорією злочинів належить необхідність участі в проведенні слідчої (розшукової) дії спеціалістів різного фаху, спеціальні знання яких здатні забезпечити ефективність огляду. Відповідно до наказу МВС України від 03.11.2015 № 1339, спеціалізована пересувна вибухотехнічна лабораторія може залучатися до участі у проведенні огляду місця події у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв [115].

Дії спеціаліста на місці огляду залежать передусім від обставин події. Головне призначення спеціаліста під час провадження слідчих (розшукових) дій полягає в наданні слідчому консультацій і рекомендацій науково-технічного характеру: як краще підготувати слідчу (розшукову) дію, які застосувати прийоми, методи й засоби для виявлення, збору та фіксації доказів [30, с. 37].

Вказані особи, викликані слідчим, зобов'язані брати участь у проведенні огляду, використовуючи власні спеціальні знання та навички, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, звертати його увагу на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням

доказів, давати пояснення з приводу здійснюваних ними дій [55, с. 350]. Спеціаліст допомагає слідчому у виявленні, фіксації та вилученні слідів злочину, правильному описанні предметів, може брати участь у перевірці й оцінці доказів. Зазначена потреба виникає в разі недостатніх знань слідчого в певних галузях.

За результатами вивчення кримінальних проваджень було встановлено, що під час проведення огляду використовувалися спеціальні знання працівників вибухотехнічної служби (52,1 %), Державної служби з надзвичайних ситуацій (27,1 %), кінологічної служби (11,7 %), фахівців комп'ютерних мереж (8,3) та інших спеціалістів (0,8 %) (додаток А). Перевага за розглядуваними фактами віддається спеціалістам вибухотехнічних служб, що зумовлено необхідністю виконання дій з пошуку та можливого знищення вибухового пристрою, про який у переважній більшості фактів повідомляється неповнолітніми «мінерами» [122, с. 64].

Не менш важливими під час огляду є спеціалісти з газової служби, електричних мереж, діяльність яких передусім спрямована на знеструмлення, припинення газопостачання до об'єкта загрози. Цим забезпечується зменшення руйнівної сили вибухового пристрою в разі приведення його в дію. У разі виявлення предмета, схожого на вибуховий пристрій, може виникнути потреба в його огляді.

У криміналістичній літературі наведено порядок дій фахівців під час огляду місця події, яке в повідомленні було оголошено об'єктом можливого знищення. Так, до знешкодження виявленого пристрою всі дії з дослідження обстановки місця події, пошуку, фіксації та вилучення слідів мають здійснюватися з урахуванням вимог безпеки. У разі визначення в повідомленні точного часу вибуху за 15 хв до настання зазначеного терміна всі дії на об'єкті мають бути закінчені або призупинені. Причому всі особи мають бути відведені на відстань не менше ніж 300 м на відкритій місцевості або за капітальні будівлі, розташовані не ближче 50 м від виявленого вибухового пристрою. Особливо це набуває значення в разі невиявлення

джерела небезпеки під час проведення пошукових заходів. Тому перед слідчим постає завдання щодо забезпечення безпеки учасників зазначеної слідчої (розшукової) дії та сторонніх осіб [122, с. 67].

Під час розслідування ЗНП може виникнути необхідність огляду трьох місць події:

- 1) об'єкта «замінування» чи «підпалу»;
- 2) місця, звідки було зроблено повідомлення (таксофон, житлове чи службове приміщення, вулиця);
- 3) приміщення чергової частини відділу поліції чи іншого приміщення [65, с. 282].

Оскільки найчастіше у вказаному повідомленні йдеться про небезпеку застосування саме вибухового пристрою, що й становить суспільну небезпеку кримінального правопорушення, для убезпечення настання небажаних наслідків (загибель чи травмування людей), проведення огляду об'єкта «замінування» чи «підпалу» розпочинається лише після його огляду спеціалістами-вибухотехніками чи пожежниками [71]. Вони першими оглядають місце події щодо виявлення вибухових пристроїв чи вибухівки, легкозаймистих речовин і дають дозвіл на проведення огляду. Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників поліції. До приїзду цих спеціалістів працівниками поліції спільно з керівництвом «замінованого» об'єкта організується евакуація людей, що перебувають у місці можливого замінування, та охорона місця події. Власне огляд проводять за загальними правилами огляду приміщення чи місцевості (відповідно), які розроблені криміналістикою.

Основна мета проведення такого огляду – детально дослідити всю обстановку місця події та з'ясувати, чи немає там вибухових пристроїв, вибухової речовини, легкозаймистих речовин чи інших небезпечних об'єктів. В огляді місця події за фактом виявлення об'єктів, що нагадують вибухові

речовини чи пристрої, беруть участь працівники вибухотехнічного підрозділу Національної поліції України.

Після проведення огляду таких об'єктів та отримання інформації про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням зі старшим СОГ керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події членів СОГ і залучених спеціалістів [80, с. 152–155].

Першочергово необхідно проводити огляд тих місць, де відображення (сліди) злочинця мають найбільшу ймовірність псування чи знищення, а потім вилучати сліди там, де можливість їх зникнення, псування або знищення є найменшою.

Інколи виникає потреба в проведенні огляду ділянки вулиці чи іншої місцевості, якщо буде встановлено точне місцезнаходження підозрюваної особи з мобільним телефоном. У такому разі спершу з'ясовується обстановка на цьому місці, наявність на сусідніх об'єктах (будинках, магазинах, банкоматах тощо) камер відеоспостереження, а також вживаються заходи для виявлення слідів, які міг залишити злочинець (відбитки взуття, відбитки пальців рук, мікрооб'єкти тощо). Обов'язково вилучається та оглядається носій, на який було зафіксовано неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Саме вилучення може здійснюватися шляхом тимчасового доступу до речей і документів або огляду місця події там, де знаходиться реєстратор мовленнєвої інформації.

Під час огляду вказаного носія (прослуховування) в протоколі слід зафіксувати:

- 1) зовнішній вигляд носія (форму, розмір, колір, матеріал тощо);
- 2) його серію, номер, інші особливі ознаки;
- 3) точний зміст записаного на нього повідомлення та протяжність останнього (у секундах) [80, с. 153–155].

Ураховуючи особливості вчинення досліджуваної категорії злочинів, спеціаліст-криміналіст може надавати допомогу слідчому щодо перезапису

повідомлення із системи документування мовленнєвої інформації на носій запису із залученням працівників органу, підрозділу поліції, які є відповідальними за функціонування систем документування мовленнєвої інформації в разі отримання за допомогою телефонного зв'язку анонімного повідомлення про загрозу вибуху під час проведення огляду чергової частини територіального органу, підрозділу поліції або іншого приміщення за місцезнаходженням системи документування мовленнєвої інформації, де отримано таке повідомлення, зі складанням протоколу з відповідними додатками до нього відповідно до ст. 104 та 105 КПК України [61]. Перезапис зазначеного повідомлення із системи документування мовленнєвої інформації на носій запису здійснюється без застосування алгоритмів стиснення [134, с. 25].

Огляди місця передачі повідомлення та місця розташування об'єкта, щодо якого висловлено загрозу, доцільно проводити ексцентричним методом. У кожному конкретному випадку за будь-яким провадженням, залежно від слідчої ситуації, тактичні і методичні варіанти огляду будуть цілком залежати від особливостей розслідуваної справи, як слушно зазначає К. О. Чаплинський [137, с. 38].

Під час вчинення злочинів, пов'язаних з ЗНП, залишаються матеріальні та ідеальні сліди.

До типових *ідеальних* слідів злочину належить інформація, яку можна отримати під час допиту:

- 1) особи, яка одержала повідомлення про загрозу безпеці громадян (наприклад, чергового відділу поліції, оператора служби «102»);
- 2) особи, якій стало відомо від третіх осіб про підготовку до вибуху, підпалу чи інших дій, які загрожують загибеллю людей;
- 3) підозрюваного;
- 4) осіб, які разом з підозрюваною особою проживають чи працюють, або перебували біля неї в момент повідомлення останнім у відповідні органи інформації про таку загрозу;

5) осіб, які були залучені для обстеження об'єкта, стосовно якого існувала загроза вибуху чи підпалу.

Матеріальні сліди злочину можна виявити:

- 1) на місці вчинення злочину (наприклад, на «замінованому» об'єкті);
- 2) у місці, звідки особа робила повідомлення про підготовку «замінування» чи «підпалу»;
- 3) при особі підозрюваного, у його речах;
- 4) за місцем роботи чи проживання підозрюваної особи.

До типових *матеріальних* слідів злочину належать:

- 1) запис із повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;
- 2) засоби, за допомогою яких це повідомлення було зроблено (наприклад, мобільний чи стаціонарний телефон, таксофон, SIM-карта тощо);
- 3) реєстр вхідних, вихідних та нульових дзвінків у оператора зв'язку (приміром, дата, час, номер, з якого і на який телефонували);
- 4) речі, що стосуються підготовки, вчинення чи приховування злочину;
- 5) муляжі вибухових пристроїв на місці «замінування», каністри або інші ємності з імітаційною «запалювальною сумішшю», речовина, що схожа на вибухову;
- 6) інформаційні сліди з камер відеоспостереження;
- 7) сліди пальців рук на телефоні, з якого робилося повідомлення про загрозу безпеці (однак у багатьох випадках виникають складнощі, пов'язані з відмежуванням слідів, які є наслідком вчинення злочину, і тих, що є результатом побутового використання) [80, с. 144–145].

Ураховуючи особливості вчинення цієї категорії злочинів (мотив, мета, способи вчинення та приховування), важливою умовою подальшого успішного розслідування є обов'язкова участь у проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, допит, обшук) відповідного спеціаліста (вибухотехніка, спеціаліста з пожежної безпеки, спеціаліста-

криміналіста, спеціаліста з інформаційних технологій, кінолога та ін.). Окрім консультативної та допомоги в пошуку, виявленні, фіксації та вилученні криміналістично-значущої та доказової інформації (слідів злочину, злочинця, зразків тощо), такий спеціаліст може надати іншу допомогу. Наприклад, під час огляду місця події спеціаліст з використанням спеціальних технічних засобів може надати допомогу у виявленні прихованих камер відеоспостереження, які зафіксували певних осіб чи події, або іншу інформацію, та можуть вказати напрям розслідування.

Під час розслідування ЗНП нерідко виникає необхідність оглянути мобільний телефон, з якого робилося повідомлення. У цьому випадку щонайперше слідчий мусить пам'ятати про потребу з'ясувати PIN-код, пароль чи графічний ключ для розблокування телефону з метою отримання доступу до інформації, що міститься в ньому. У разі неможливості отримати таку інформацію (наприклад, особа категорично відмовляється це повідомити або власника телефону не встановлено), до огляду доцільно залучити фахівця у сфері комп'ютерних і високих технологій. Таке залучення буде актуальним і в тому разі, коли для розблокування телефону використовується відбиток пальця [80, с. 159].

Напевно, не варто говорити про негативні наслідки та ускладнення для розслідування через неможливість отримання доступу до інформації з телефону або її знищення через неправильні дії та відсутність відповідного спеціаліста. Наразі складно одразу визначити, спеціалісти з яких галузей знань можуть бути залучені до розслідування хоча б для надання консультативної допомоги слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій. Головне, на нашу думку, не намагатися обійтися без спеціалістів (спеціаліста), використовуючи лише власні знання та зусилля слідчого і членів СОГ, оскільки це неминуче може призвести до небажаних наслідків у вигляді втрати доказової та іншої криміналістично значущої інформації.

Як слушно зазначає С. С. Охріменко, спеціаліст під час проведення слідчих (розшукових) дій також допомагає виявити спеціальні засоби, встановлені власником у комп'ютері для знищення інформації при несанкціонованому доступі до нього; встановити, чи необхідний пароль для доступу до інформації; які правила його використання та чи не призведе порушення цих правил до знищення файлів. Слід передбачити, що інформація може бути зіпсованою за сигналом від портативного випромінювача на кшталт вимикача автомобільної сигналізації. Звідси варто рекомендувати слідчому забезпечити спостереження за персоналом, який перебуває у приміщенні та знає про проведення слідчої (розшукової) дії, час і мету якої за цих обставин слід зберігати в таємниці. Спеціаліст може захистити системні блоки від зовнішнього випромінювання надійним їх екрануванням або застосуванням пристрою активних радіоперешкод з набору вибухотехніка [99, с. 201–202].

Слідчі та працівники оперативних підрозділів, які не мають досвіду роботи з таких кримінальних проваджень/справ, не завжди усвідомлюють, наскільки легко підозрюваний може знищити інформацію: закривши кришку ноутбука або висмикнувши силовий кабель, що свідчить про їх недостатні знання в галузі інформаційно-комп'ютерних технологій. Оскільки ризик втрати комп'ютерної інформації дуже високий (набагато вищий, аніж ризик втрати традиційних доказів), необхідно першочергово допустити до огляду комп'ютерної техніки спеціалістів, які ознайомлені з правилами обережного поводження з останньою. Негативні наслідки для розслідування від недотримання вказаних правил наочно демонструє такий приклад з практики.

Під час підготовки до проведення обшуку в офісному приміщенні, у якому були обладнані комп'ютеризовані робочі місця, слідчим було розроблено план огляду та дослідження цього приміщення. Згідно з планом, дослідження робочих місць спочатку мав провести криміналіст з метою виявлення та фіксації слідів рук, після чого до огляду комп'ютерів допускалися спеціалісти у сфері комп'ютерної інформації. Проте в межах

проведення слідчого огляду під час обробки спеціалістом-криміналістом одного з ноутбуків дактилоскопічним порошком на магнітний пензель зреагував вбудований у корпус датчик закриття кришки, після чого операційна система перевела комп'ютер в енергозберігаючий режим, наслідком чого стало блокування доступу до інформації. Це унеможливило огляд ноутбука спеціалістом у сфері комп'ютерної інформації.

Здійснюючи досудове розслідування за фактами ЗНП, як і за іншими категоріями кримінальних правопорушень, слід враховувати реалії сьогодення. Практично будь-який злочин у наші дні здебільшого пов'язаний з електронним пристроєм, який має пам'ять або якусь форму програмування. Навіть якщо такий пристрій не використовувався безпосередньо в контексті злочину, дії особи, що вчинила злочин, цілком імовірно могли бути зафіксовані або записані на камеру відеоспостереження або за допомогою пристрою глобальної системи позиціонування (GPS), що встановлений на мобільному пристрої або в транспортному засобі. Забезпечення отримання електронних доказів за допомогою цифрової криміналістичної експертизи та слідства стало основним інструментом притягнення злочинців до відповідальності. Поширення Інтернету та його застосування призвело до того, що докази можна знайти не лише на персональних комп'ютерних пристроях, а й на вебсайтах, у соціальних мережах, електронних листах і месенджерах [133, с. 270–271].

Ураховуючи особливості способу вчинення ЗНП і технічні засоби, які при цьому зазвичай застосовуються, слід знати про їх можливості та сліди (цифрові), що залишають останні під час їх використання. Виявлення, належна фіксація, вилучення і використання вказаних слідів може розширити можливості слідчого щодо дослідження обставин злочину й доказування вини підозрюваного.

Цілком слушно зазначається, що «сучасні» місця злочину часто можна розглядати як гібриди між фізичними та цифровими технологіями, де важливо, щоб органи правопорядку не обмежували своїх можливостей.

Своєю чергою кожен цифровий пристрій сам є гібридним, таким, що містить як нематеріальні цифрові сліди, так і потенційні фізичні докази на самому пристрої, причому обидва можуть мати цінність [156].

На сьогодні майже кожна людина має мобільний пристрій. За статистичними даними, 2021 року у світі налічувалося 6,4 млрд користувачів смартфонів і смарт-пристроїв, тоді як 2016 року їх було 3,6 млрд [158]. Ці розумні пристрої та технології можуть допомогти в розслідуванні злочинів. Таким чином, повсюдне поширення цифрових пристроїв означає, що тепер їхня присутність на багатьох місцях злочину не повинна викликати увагу спеціаліста, який бере участь у його огляді [155].

З огляду на постійне вдосконалення та появу нових електронних пристроїв, їх стрімке поширення серед населення, зростаючі можливості експертних досліджень, органи досудового розслідування повинні мати відповідні навички та знання для вилучення й обробки цифрових доказів і подальшого надання їх у суді.

Спеціалісти-криміналісти, які беруть участь в огляді місця злочину, також часто зустрічають гібридні пристрої, такі як мобільні телефони, розумні годинники типу AppleWatch, сучасні транспортні засоби. Крім того, сам огляд може проводитись у так званому «розумному» будинку. («Розумний будинок» або SmartHome – це система датчиків і техніки, об'єднаних в єдину систему, яка підтримує керування та налаштування зі смартфона, планшета, комп'ютера або вбудованої сенсорної панелі. Обов'язковим елементом SmartHome є центр керування, він підтримує зв'язок з іншими пристроями, отримує від них інформацію, яку потім передає власнику на мобільний додаток, наприклад як у додатку «Розумний будинок» [147]). Вказана технологія дає можливість запрограмувати включення (для запобігання, наприклад, доступу до нього сторонніх) персонального комп'ютера, ноутбука, планшета лише за певної команди власника, що не дає можливості провести їх огляд з метою виявлення і фіксації слідів використання їх для створення і направлення ЗНП. Тому проведення огляду

таких електронних пристроїв потребує певних знань, навичок і дотримання певних правил, щоб запобігти труднощам з оглядом, виявленням і вилученням можливих слідів злочину.

Огляд вказаних пристроїв може поділятися на два види: фізичний огляд, який передбачає виявлення та вилучення речових доказів, залишених злочинцем на цьому пристрої, таких як відбитки пальців, ДНК-профіль або сліди взуття.

Другим видом є виявлення цифрового сліду, що знаходиться в пам'яті власне пристрою або інтернет-комунікацій. Сучасна технологія пристроїв дозволяє розробникам вбудовувати різні датчики, процесори та пам'ять у невеликі електронні пристрої. Наявність будь-якого цифрового пристрою на місці події є новим завданням для слідчо-оперативних органів не лише з точки зору їх ідентифікації та огляду, а й розуміння, яку цінність може мати інформація з цих пристроїв для проведення досудового розслідування та збору доказової бази. Експерти-криміналісти, які беруть участь в огляді місця злочину, часто є першими в ланцюгу розслідування та несуть відповідальність за забезпечення і виконання будь-яких подальших дій для перевірки всіх «доступних» доказів, а також відповідають за те, щоб ці докази були вилучені й надані таким чином, щоб зберегти власну цінність. Важливо враховувати, щоб особа, яка відповідає за огляд місця події, під час його огляду розпізнала наявність будь-яких цифрових пристроїв і можливості, які ці пристрої можуть надати для подальшого ведення розслідування. Слід переконатися, що вони вилучені належним чином, щоб надалі полегшити їхнє дослідження [156].

Одним з таких датчиків, наприклад, є компонент GPS навігації, який є в пристрої, що дозволяє визначати місце розташування людини. Технологічним досягненням, що стає «інструментом» досудового розслідування, є відстеження мобільних пристроїв, які можуть дати чітке уявлення про пересування злочинця до, під час та після злочину. У наші дні такі пристрої, як «розумні» годинники, «розумне» взуття тощо, стали

легкодоступними. Розумний годинник на базі Android, а також інших оперативних систем – один з таких популярних пристроїв, якими користуються багато людей по всьому світу. Хоча годинник залежить від мобільного пристрою, у його пам'яті міститься багато корисної інформації про користувача, яка може бути важливою для проведення розслідування та розкриття злочину.

Наприклад, дані з мобільного пристрою та розумного годинника допомогли розкрити вбивство в Греції. Чоловік убитої дівчини заявив, що до їхнього будинку увірвалися грабіжники, зв'язали його та вбили його дружину. У результаті проведення розслідування з'ясувалося, що дані годинника вбитої дівчини показували, що її серце ще билось в той час, коли її чоловік стверджував, що вона була вбита. Також датчики активності в телефоні чоловіка показали його пересування по дому в той час, коли він стверджував, що був зв'язаний [157]. Це лише один з випадків, коли слідчим вдалося розкрити злочин з використанням даних вказаних гібридних пристроїв. Зазначимо, що під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності наявність даних про час і маршрут пересування підозрюваного (підозрюваних) може мати важливе значення, а результати експертного дослідження вказаних електронних пристроїв – стати важливим доказом у кримінальному провадженні.

За результатами дослідження, проведеного в університеті Сараєво, де вивчили потенціал цифрового джерела інформації для судової експертизи в розумному годиннику марки GalaxyGearS3 Frontier, вдалося визначити, коли користувач рухав зап'ястком вгору або вниз та які програми він використовував. Повідомлення, які були на самому годиннику, можна було знайти разом з часом, і датою повідомлення. Інформація про телефонні розмови була доступна, коли пристрій синхронізувався з телефоном. Вимірювання від крокоміра та датчиків тиску повітря також доступні для аналізу. Використовуючи ці дані, можна визначити відстані, які подолав

користувач. Можливим є точне визначення розташування годинника за GPS-навігацією (за умови використання додаткового програмного забезпечення з мапами) [151]. Таким чином, якщо годинник був синхронізований з телефоном, слідчим органам може бути доступна додаткова інформація користувача, а також дзвінків і соціальних мереж. Дослідження засвідчило, що цифрові дані, отримані від аналізу розумного годинника, можуть виявитися корисними в досудовому розслідуванні.

Говорячи про сучасні можливості встановлення обставин кримінального правопорушення та їх використання в розслідуванні, слід мати на увазі, що транспортні засоби часто стають ще одним важливим джерелом цифрових доказів у досудовому розслідуванні.

Традиційно спеціалісти-криміналісти, які оглядали транспортний засіб, пов'язаний з тим чи іншим злочином, зосереджувалися на виявленні відбитків пальців, ДНК-профілю та інших ідентифікуючих слідів, які зазвичай не є цифровими за своєю природою.

Однак сучасні автомобілі, особливо так звані «розумні» автомобілі або автомобілі без водія, зберігають значну кількість цифрової інформації: про недавні пункти призначення, маршрути й особисті дані (наприклад, списки викликів з мобільного телефону, списки контактів, SMS-повідомлення, зображення, відео тощо). Підключаючи свій мобільний пристрій до інформаційно-розважальної системи транспортного засобу, використовуючи Bluetooth, дані від пристрою зберігаються в пам'яті автомобіля навіть після відключення від інформаційно-розважальної системи. Дані, що зберігаються, також можуть відрізнятися залежно від використання транспортного засобу, дій водія або пасажирів, використовуваних функцій тощо [154]. Для вилучення цих даних використовують різні системи, наприклад, комплект Berla iVe, що складається з програмних та апаратних компонентів iVe для доступу до численних систем різних автовиробників [159].

Безперечно, питання стосовно процедури використання так званих електронних доказів у кримінальному провадженні потребують належного

врегулювання, але на сьогодні можна чітко стверджувати, що вони мають значний потенціал і є досить перспективними в зазначеному контексті. З цього приводу слушно висловився Голова Верховного Суду Англії і Уельсу Джефрі Восс: «Ми можемо фотографувати і ми фотографуємо, знімаємо відео і записуємо все, що відбувається з нами. Я думаю, у майбутньому буде значно менше спірних кримінальних справ, головним чином завдяки засобам спостереження. Більшість людей постійно носять свої смартфони із увімкненими геоданими. Вони роблять це добровільно, але якщо в майбутньому закон буде вимагати, щоб громадяни мали телефони при собі завжди, то уникати виявлення буде ще складніше» [153].

Слід підтримати думку практиків про те, що ефективне проведення досудового розслідування значної частини кримінальних правопорушень потребує залучення фахівців у сфері ІТ, створення в структурі правоохоронних органів підрозділів ІТ-криміналістів, які зможуть забезпечити ефективну роботу з доказами, що мають електронну форму [33, с. 75]. Це сприятиме ефективному розслідуванню завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

У контексті залучення до розслідування ІТ-криміналістів слід зауважити таке. Відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, копії інформації, що міститься в інформаційних системах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [61]. Таким чином, орган досудового розслідування може забезпечити результативне проведення слідчих (розшукових) дій у частині отримання інформації, що міститься в інформаційних системах, як під час вилучення електронних носіїв інформації, так і під час виготовлення копії інформації, що міститься в інформаційних системах у порядку абзацу 4 ч. 2 ст. 168 КПК України, що визнається судом як *оригінал* документа [33, с. 74–75].

3.2. Допит свідків і підозрюваних

Збір і використання інформації в процесі розслідування злочинів потребують творчого підходу й особливих умінь. У сучасних умовах боротьби зі злочинністю від слідчого вимагається все більше й більше майстерності для виконання цього завдання. Обумовлено це, по-перше, зростанням професіоналізму злочинців, посиленням організаційних основ підготовки, вчинення та приховування злочинів; по-друге, небажанням громадян брати участь у розслідуванні, відмовою в суді від раніше даних показань та іншими недоліками системи розслідування [13, с. 6].

Допит як засіб отримання доказової інформації використовують у 100 % кримінальних проваджень. Можна обґрунтовано стверджувати, що немає жодного розслідування, під час якого не проводилися б допити. За різними оцінками науковців у збиранні доказової інформації чільне місце належить допиту.

Допит – це слідча (розшукова) дія, змістом якої є одержання показань від особи, що володіє відомостями, які мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення [55, с. 440]. Допит є складною процесуальною дією. На думку Л. Д. Удалової, його можна й потрібно розглядати не тільки як слідчу дію, один з передбачених законом способів збирання та перевірки доказів, а з різних аспектів: 1) як інститут кримінального процесуального права; 2) як одне з повноважень органів розслідування та суду; 3) як одну з форм вияву кримінального переслідування; один з передбачених законом способів викриття осіб, винних у вчиненні злочину; 4) як процесуальний спосіб формування показань; 5) як спосіб захисту: підозрюваним від підозри; обвинуваченим від обвинувачення; 6) як спосіб захисту власних прав і законних інтересів потерпілим від злочину та свідком [132, с. 188]. Допит є слідчою (розшуковою) дією, яку проводить уповноважена особа в установленому законом порядку, її мета – отримання в усній або письмовій формі від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта

відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [60, с. 175].

Допит постає як процес передачі слідчому особою, яку допитують, інформації про подію, що розслідується, або про пов'язані з нею обставини й осіб. Під час досудового розслідування допит відіграє ключову роль: з усього бюджету часу, що витрачається слідчим на проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, на допит витрачається понад 80 %. На практиці – це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій. Складність допиту визначається не лише тим, що слідчому нерідко протистоїть особа, яка не бажає давати показання, а й тим, що в показаннях добросовісної особи, яку допитують, можуть міститися помилки, перекручування та вигадки, які необхідно виявити і врахувати на шляху встановлення об'єктивних обставин кримінального провадження [55, с. 440].

Під час розслідування свідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності значна частина в структурі слідчих (розшукових) дій припадає саме на допити (свідків, підозрюваних, потерпілих), які є основним джерелом отримання криміналістично значущої та доказової інформації.

Значення допиту під час розслідування ЗНП полягає в тому, що його своєчасне та правильне проведення і результати можуть вказати на вибір напряму діяльності слідчого (прокурора) для встановлення особи, яка направила таке повідомлення, на черговість проведення подальших слідчих (розшукових) дій, дати змогу визначитися з тактикою їх проведення, у тому числі допиту (інших свідків, підозрюваного/підозрюваних).

Мотиви вчинення ЗНП і цілі, які ставить зловмисник, надсилаючи такі повідомлення, з плином часу суттєвих змін не зазнали. Проте останніми десятиліттями внаслідок стрімкого зростання науково-технічного прогресу, а отже, появи нових електронних засобів комунікації, комп'ютерної техніки і широкого доступу людей до сучасних засобів комунікації, зазнали суттєвих змін способи передачі завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці

громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності. У зв'язку з цим, наявні методичні рекомендації з розслідування вказаних злочинів, зокрема щодо тактики допиту, дещо втратили свою актуальність і потребують удосконалення з урахуванням реалій сучасної слідчої практики [67, с. 64].

Наразі складно уявити, що способами передачі ЗНП можуть бути поштові відправлення (листи), використання кабельних телефонних засобів зв'язку, як це зазначалось у дослідженнях десятилітньої давнини [75, с. 4]. Останнім часом із вказаною метою активно використовують сучасні мобільні засоби зв'язку, комп'ютерну техніку й електронні пристрої (гаджети): телефони/смартфони, планшети. Повідомлення про мінування надходять на електронні скриньки Служби безпеки України, Національної поліції та безпосередньо об'єктів терористичних посягань. Злочинці намагаються надсилати повідомлення з використанням програмного забезпечення, яке, на їхню думку, забезпечує їм анонімність [111]. Повідомлення можуть надходити через медіа або третіх осіб.

Використання саме мобільних телефонів (смартфонів) із встановленими додатками, з огляду на сучасне їх різноманіття і можливості, які дозволяють змінити не лише зовнішній вигляд абонента, а і його голосові характеристики (висота, тембр та ін.), спрощує направлення зазначених повідомлень, одночасно слугуючи способом приховування злочину (у формі маскування). Крім того, вказані кримінальні правопорушення вчиняють зазвичай без свідків, а на початковому етапі розслідування будь-які матеріальні сліди (запис з таким повідомленням про загрозу; засоби передачі повідомлення (мобільний телефон/смартфон); сліди рук на вказаних засобах тощо) практично відсутні, оскільки відповідні записи й технічні засоби ще не досліджені або не виявлені, – усе це суттєво ускладнює розкриття злочину та встановлення винних. Якщо взяти до уваги також відсутність з будь-якої причини фонограми запису повідомлення, що надійшло (відсутність звукозаписувального пристрою, знаходження його у вимкненому стані, технічні несправності, що перешкодили запису або

спричинили її подальше стирання), – усе це обумовлює особливості проведення досудового розслідування за вказаною категорією кримінальних правопорушень.

Водночас широке використання сучасних мобільних пристроїв дає змогу відстежити й зафіксувати сигнали, що передаються ними (у нашому випадку – свідомо хибні повідомлення) за допомогою спеціальної апаратури й надалі дослідити всі пов'язані з цим питання в межах фоноскопичної та інших судових експертиз.

Вказані вище способи ЗНП визначають також особливості тактики допиту, коли саме майстерність слідчого може забезпечити отримання необхідної інформації про основні обставини вчинення злочину для організації пошуку та встановлення винної особи. Допит як важлива форма процесуального спілкування відбувається у формі запитань. За допомогою них слідчий досягає мети допиту певного учасника кримінального провадження [7, с. 25].

Як було зазначено вище, до ідеальних слідів злочину слід віднести інформацію, яку можна отримати й відповідним чином процесуально оформити у вигляді протоколу допиту, наприклад, від: 1) особи, яка отримала повідомлення про загрозу безпеці громадян (наприклад, чергового районного відділу поліції, оператора служби «102»); 2) особи, якій стало відомо від третіх осіб про підготовку до вибуху, підпалу чи інших дій, що загрожують загибеллю людей; 3) підозрюваного та ін. [80, с. 144].

Коло потерпілих і свідків під час розслідування ЗНП може бути достатньо широким, що визначається конкретною слідчою ситуацією. Як правильно зазначає у зв'язку з цим В. М. Лога, доказування під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності має виключно ситуаційний характер [75, с. 18]. Від змісту повідомлення та характеристики (обстановки) цих місць залежать вибір слідчих дій і послідовність їх проведення для найбільш швидкого та повного виявлення і вилучення

доказової та/або криміналістично значущої інформації. Не є винятком і допит, у контексті якого зазначені обставини становлять інтерес, передусім для визначення кола осіб, які можуть повідомити щось суттєве для розкриття і розслідування злочину, а отже, підлягають допиту.

Наприклад, яке повідомлення і від кого надійшло, про загрозу якого характеру та на якому місці (об'єкті) повідомляється тощо. Ураховуючи сучасні реалії воєнного стану, у зв'язку з агресією РФ проти України, суспільна небезпека цього виду кримінального правопорушення значно зростає, оскільки потребує залучення для перевірки повідомлень про загрозу безпеці громадян спеціальних служб і правоохоронних органів, які й так працюють на межі своїх можливостей, чії людські й матеріально-технічні ресурси вже значно виснажені та обмежені через роботу на об'єктах, зруйнованих і пошкоджених внаслідок ракетних і артилерійських обстрілів противника (будинки, промислові підприємства, об'єкти інфраструктури тощо).

Так само, як під час висування слідчих версій беруть до уваги об'єкт такого повідомлення (перелік яких може бути чималим), свідками в кримінальних провадженнях щодо завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, власності можуть бути численні категорії осіб. Це зумовлено, по-перше, об'єктом, щодо якого надійшло таке повідомлення (школа, інший навчальний заклад, дитячі дошкільні установи, промислове підприємство, об'єкти транспорту, об'єкти цивільної інфраструктури, зокрема критично важливі, такі як об'єкти енергетики, водопостачання, заклади охорони здоров'я, великі торговельні та культурно-розважальні комплекси тощо) [124, с. 20–21].

Незалежно від об'єкта, свідками під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, власності можуть бути такі категорії осіб:

- 1) особа, яка отримала повідомлення про акт, що готується;

- 2) очевидці, які безпосередньо сприймали зловмисника та його дії в момент передачі повідомлення;
- 3) працівники, мешканці об'єкта погрози вибуху, підпалу та ін.;
- 4) родичі, знайомі підозрюваного й інші особи, яким стало відомо про його злочинну діяльність і наміри;
- 5) громадяни та співробітники правоохоронних органів, які брали участь у затриманні підозрюваного;
- б) співробітники підприємства зв'язку, які допомагали у встановленні телефону, з якого було передане повідомлення [75, с. 18].

Слід зазначити, що наявні методичні рекомендації з розслідування злочинів вказаної категорії надто звужують коло ймовірних свідків. На нашу думку, не можна чітко визначити, хто може бути свідком у таких справах загалом, без конкретизації способу та інших обставин вчинення злочину, тобто без прив'язки до об'єкта і змісту власне повідомлення – про конкретну загрозу (вибух, підпал, інша ймовірна загроза).

Проте можна погодитися з думкою авторів посібника «Методика розслідування окремих видів злочинів» [80] стосовно того, що під час розслідування вказаного виду кримінального правопорушення як свідків передусім може бути допитано таких осіб:

- 1) особа, яка отримала повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності;
- 2) особи, які залучаються для перевірки «замінованого» об'єкта. Якщо телефонний дзвінок було зроблено з телефонного апарату, розташованого в службовому приміщенні або квартирі, то як свідків можна допитати працівників, які мають робоче місце в кабінеті, де знаходиться телефон, мешканців кімнати, квартири (будинки). У подальшому як свідки можуть бути, наприклад, допитані: особи, які були присутні в той момент, коли підозрюваний передавав повідомлення про загрозу безпеці громадян; особи, яким підозрюваний повідомляв про свій вчинок, хизувався ним, та ін. [80, с. 155].

Перші дві категорії свідків завжди присутні вже на початковій стадії розслідування, незалежно від способу передачі та змісту ЗНП. Інші особи, категорії яких складно тут навести без прив'язки до конкретної слідчої ситуації, можуть бути свідками, якщо є відомості, що вони мають будь-яку інформацію про подію, що розслідується, а такі відомості можуть бути отримані під час допиту зазначених категорій свідків, під час проведення інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, судових експертиз.

Під час допиту особи, якій надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, слід з'ясувати такі основні питання:

- 1) коли, де саме та як їй стало відомо про загрозу безпеці громадян;
- 2) від кого вона дізналася про таку загрозу, приблизний проміжок часу, протягом якого відбувалася розмова, яка саме інформація (дослівно) була їй повідомлена;
- 3) чи знає вона особу, яка передала повідомлення;
- 4) чи представилася особа, яка передала повідомлення, яку інформацію вона повідомила про себе;
- 5) чи зможе свідок цю особу впізнати (за голосом, зокрема за фонограмою, зовнішнім виглядом);
- 6) які дії свідок вчинив після отримання вказаного повідомлення.

Під час допиту особи, яку було залучено до перевірки повідомлення про загрозу безпеці громадян, слід з'ясувати, зокрема, такі питання:

- 1) коли, за чиєю вказівкою, разом з ким і на який об'єкт свідок виїжджав на перевірку інформації про загрозу безпеці громадян;
- 2) коли саме він прибув на об'єкт перевірки, що саме там робив;
- 3) якими були результати перевірки повідомленої інформації про загрозу безпеці громадян.

Власників або керівників «замінованого» об'єкта (або об'єкта «підпалу») допитують як постраждалих і з'ясовують такі основні питання:

- 1) від кого і коли вони дізналися про «замінування» об'єкта або його «підпал»;

- 2) як серйозно ними сприймалося таке повідомлення;
- 3) чи траплялися раніше подібні випадки «замінування» або «підпалювання» їхнього об'єкта;
- 4) якими силами проводилася перевірка «замінованого» об'єкта та результати цієї перевірки;
- 5) які збитки були завдані внаслідок помилкового повідомлення про загрозу безпеці громадян;
- 6) хто за їх припущенням міг зробити таке повідомлення, чи підозрюють вони когось конкретно;
- 7) хто нещодавно був звільнений з роботи на цьому об'єкті тощо [80, с. 155-156]. Наведений перелік питань не є повним і може бути доповнений залежно від інформації, яка надходить під час допиту всіх зазначених осіб.

Небезпідставною можна також вважати думку, що під час розслідування ЗНП складно встановити очевидців передачі такого повідомлення, особливо коли підозрюваний використовував телефон або мобільний телефон. Це пов'язано з тим, що під час телекомунікаційних технологій спілкування з використанням будь-якого засобу зв'язку є нормою і за цим процесом ніхто не спостерігає, не звертає на нього уваги. Тож лише випадково хтось може почути це повідомлення та стати очевидцем скоєння злочину [80, с. 156].

Саме тому під час розслідування ЗНП вважаємо доречним звертати увагу на всі зазначені обставини, які можуть доповнити коло свідків новими особами, за правильно обраної тактики допиту яких також може бути отримана важлива інформація. Тактичні прийоми допиту мають бути спрямовані на допомогу допитуваним у пригадуванні як найдавнішої події (дати, часу, місця), так і того, що в цей час відбувалося (які дії, з чією участю, оточення, наявність знайомих чи наочно знайомих, осіб), зовнішність яких свідок добре запам'ятав з певних причин (характерні особливості зовнішності, одягу, речей і предметів, поведінка (живий інтерес до того, що відбувається, спостереження за діями комунальних, аварійних,

спеціальних служб, прагнення розпитати їх працівників про те, що відбувається тощо) можуть бути важливими для встановлення підозрюваного та/або його спілників і проведення надалі інших слідчих (розшукових) дій (пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, одночасного допиту двох і більше допитаних осіб).

Певні особливості притаманні допиту підозрюваного (підозрюваних), під час якого підлягають якнайшвидшому та повному з'ясуванню такі обставини: щодо виникнення злочинного наміру; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення підозрюваного до наслідків своїх дій; способи підготовки, вчинення та приховування злочину; відомості про особу злочинця, місце, час, механізм та обстановку вчинення злочину; умови, у яких спостерігалася злочинна подія; обставини, які сприяли чи перешкоджали вчиненню злочину, тощо. Слід зазначити, що наведений перелік перестав бути вичерпним і характеризує лише загальні обставини, які підлягають встановленню. Їх необхідно правильно оцінити та найповніше використовувати під час проведення допиту [122, с. 68]. На підставі певного предмета допиту слідчий формулює питання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів для досягнення мети допиту й розслідування загалом.

Під час допиту підозрюваного в межах розслідування ЗНП можуть виникнути дві основні ситуації: 1) коли особа не визнає себе винною; 2) коли особа повністю визнає свою провину [80, с. 157].

Більший інтерес і складність для слідчого становить перша із зазначених ситуацій. У разі, коли особа заперечує свою провину, тактика її допиту може бути виражена формулою «від загального до окремого»: рухаючись від загальних питань, які не становлять жодної тривоги для допитуваного, не насторожують його в спілкуванні зі слідчим, – до питань, які стосуються отримання більш детальних відомостей щодо обставин кримінального правопорушення. Причому слідчий докладно фіксує отримані показання і використовує їх для отримання нової інформації, що викриває

підозрюваного. Така сама тактика є доцільною під час допиту особи, яка частково (на її думку) визнає свою вину, тобто з чимось погоджується зі слідчим (наприклад, загалом заперечує свою винуватість у підготовці та вчиненні кримінального правопорушення – «просто пожартував», «не думав, що це злочин» тощо).

Рекомендовано спочатку запитати в підозрюваного:

1) чи має він у власності телефон, з якого часу ним володіє, який номер телефону;

2) хто має доступ до цього телефону;

3) чи не втрачав він свій телефон, якщо так, то коли саме, за яких обставин, коли і де було придбано новий телефон, чи є на нього документи, який номер телефону;

4) що він робив (з'ясовуються всі деталі) у період, коли було зроблено хибне повідомлення (вказується його короткий зміст – наприклад, про замінування);

5) у кого знаходився телефон чи хто конкретно ним користувався під час надходження повідомлення про загрозу безпеці громадян;

6) хто може підтвердити його свідчення тощо.

Надалі всі наведені підозрюваним факти мають бути слідчим ретельно перевірені, а особи, на яких він посилається, допитані.

Під час проведення допиту підозрюваного, який не заперечує своєї вини, необхідно з'ясувати:

1) коли саме та кому було повідомлено про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

2) який телефон та з яким номером для цього використовувався, де він знаходиться;

3) як саме (дослівно) звучало повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

4) чи проводилася підготовка до вчинення цього злочину, чи вживалися заходи щодо його приховання, які саме;

5) який об'єкт було обрано для «замінування» або «підпалу», які мотиви вчинення злочину;

6) чи усвідомлювала особа протиправність власних дій;

7) чи був ще хтось присутній під час того, коли він повідомляв неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян;

8) що робила особа після того, як повідомила неправдиву інформацію про загрозу безпеці громадян тощо [80, с. 157].

Певною специфікою, на нашу думку, вирізняється допит особи, яку підозрюють у розповсюдженні в мережі Інтернет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, оскільки отримана під час допиту інформація може обумовити необхідність проведення інших слідчих (розшукових) і процесуальних дій, судових експертиз.

Так, під час допиту вказаної особи необхідно встановити такі обставини:

- прізвище, ім'я, по батькові;
- число, місяць, рік народження;
- адреса місця проживання, адреса місця реєстрації;
- чи притягувалась раніше до кримінальної відповідальності особа, якщо так, то коли та за які саме кримінальні правопорушення;
- чи має з числа друзів осіб, які притягалися до кримінальної відповідальності;
- де працює та яку посаду займає;
- наскільки часто вона займається протиправною діяльністю, пов'язаною з розповсюдженням неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;
- що спонукало до зайняття такою протиправною діяльністю;
- чи усвідомлював підозрюваний, що своїми діями може породити паніку в суспільстві та порушує безпеку суспільства;

– хто придумав та організував протиправну схему розповсюдження неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності шляхом повідомлення про це через мережу Інтернет (якщо є підстави вважати, що у вчиненні кримінального правопорушення задіяно групу осіб);

– яке саме завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності здійснив підозрюваний;

– на чию адресу через мережу Інтернет було направлено повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– яким чином використовувалась мережа Інтернет у протиправній діяльності;

– які Інтернет-ресурси використовувались для передачі завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– хто створював Інтернет-сайт, чи допомагав у його створенні, як познайомились (установчі дані, адреса, телефон);

– яким саме Інтернет-провайдером користувався та під яким ім'ям («ніком»);

– як часто змінювався Інтернет-провайдер та «нік»;

– з якого місця та о котрій годині здійснювався доступ до облікового запису в мережі Інтернет з метою завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– під яким ім'ям (логіном) представлявся під час спілкування з провайдерами Інтернет-сервісів;

– які Інтернет-ресурси використовував для подальшого відтворення протиправної діяльності (назва чату, сайту, номера ICQ, адреси електронної пошти e-mail);

– які наслідки передбачав підозрюваний, вдаючись до завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– скільки фактів завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності з використанням мережі Інтернет було вчинено (по кожному факту окремо допитати зі з'ясуванням усіх необхідних обставин);

– хто був задіяний як спільник (детально описати функції кожного з них);

– які методи конспірації використовував підозрюваний з метою непритягнення до кримінальної відповідальності;

– яким чином використовувались пристрої мобільного зв'язку в протиправній діяльності;

– скільки часу підозрюваний користується комп'ютером, хто ним ще користується;

– скільки комп'ютерів він має і де вони розміщені;

– де і яке комп'ютерне обладнання зберігається, з яких здійснювалось відправлення через мережу Інтернет повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності;

– яким чином зберігається в комп'ютерній пам'яті заборонений контент, чи використовується для цього який-небудь метод шифрування даних, його назва та хто має до них доступ, пароль;

– як зазвичай підозрюваний зберігає файли, що відбувається під час запуску комп'ютера, чи вміє він створювати файли та папки, якими програмами користується та чи має бездротову мережу (для формування загального уявлення про рівень знань комп'ютера підозрюваним) [97, с. 55–57].

Варті уваги дії слідчого під час проведення допиту підозрюваного. У ч. 4 ст. 224 КПК України зазначено про обов'язок слідчого зупинити допит одразу після отримання заяви підозрюваного про відмову відповідати на

запитання і давати показання. За цих умов факт відмови підозрюваного від дачі показань і відповідати на запитання повинен бути зафіксований у протоколі допиту із зазначенням мотивів цього, якщо підозрюваний їх повідомив, або без них [61].

З тактичних міркувань і необхідності виконання завдань щодо допиту підозрюваного, слід зазначити про наступний можливий варіант поведінки слідчого, який є бажаним задля досягнення задач допиту підозрюваного. Оскільки ч. 4 ст. 224 КПК України говорить лише про *зупинення*, а не закінчення допиту, слідчий може після отримання вказаної заяви підозрюваного, якщо вона надійшла після певного питання слідчого, запитати в нього: *«Ви відмовляєтесь відповідати саме на це запитання? Чи взагалі відмовляєтесь давати показання?»*. Надалі слідчий має діяти залежно від отриманої відповіді підозрюваного. Якщо підозрюваний не бажає відповідати на конкретне питання, але бажає надалі давати показання, слідчий наводить у протоколі вказану відповідь підозрюваного та продовжує допит, ставлячи наступні питання. Якщо ж вважати положення ч. 4 ст. 224 КПК України заборону для подальшого проведення допиту і закінчити допит, слідчий може втратити можливість отримати від підозрюваного важливі показання. Підозрюваний може відмовитися від відповіді не на всі, а на конкретні запитання. У такому разі слідчий під час допиту в протоколі зазначає, на яке/які саме запитання підозрюваний відмовився відповідати.

Слід мати на увазі, що психологічний стан і характерологічні риси підозрюваного, які стали відомі під час допиту, можуть становити перешкоду тактичним планам слідчого з'ясувати всі обставини вчинення кримінального правопорушення вже на першому допиті. Зазвичай такі зміни в поведінці особи за належної уваги слідчого стають йому помітними ще на початковій стадії допиту, у процесі так званої вступної (або «протокольної») частини допиту (встановлення анкетних даних, роз'яснення допитуваному його прав). У такому разі в тактичних цілях для встановлення та підтримання психологічного контакту слід обмежити кількість питань до підозрюваного

на першому допиті, розподіливши їх за ступенем важливості на декілька допитів.

Під час планування та підготовки до допиту підозрюваного, крім наведеного вище, слід урахувати присутність захисника, поява якого, як засвідчує слідча практика, зазвичай ускладнює роботу слідчого з проведення допиту та фіксації його результатів.

У цьому контексті слушною є позиція таких учених, як В. П. Бахін, М. К. Когамов та Н. С. Карпов, згідно з якою для плідної роботи з підозрюваним і обвинуваченим слідчий має володіти необхідною для визначення порядку розслідування і тактики слідчих дій інформацією про їх особу. Водночас стосовно потерпілого та свідка попереднє (до зустрічі з ними, наприклад, на допиті) вивчення їх особи не завжди можливе, та й не завжди в цьому є потреба. Тут основний акцент повинен бути зроблений на вивченні під час *особистого спілкування*. Отже, практичних працівників необхідно озброювати знаннями і вміннями стосовно того, як найбільш раціонально це зробити в безпосередньому спілкуванні [13, с. 45].

Якщо під час допиту очевидців і свідків буде отримано інформацію про осіб, які також могли бути присутніми на місці події та чути передачу ЗНП, буде встановлено, що під час повідомлення неправдивої інформації про загрозу безпеці громадян були присутні (могли бути присутніми) інші особи, слід отримати найповніші відомості про таких (прикмети зовнішності, відомості про місце роботи, проживання, зв'язки з особою, яка повідомила ЗНП).

Після встановлення ці особи повинні бути ретельно допитані з таких основних питань: як вони опинилися в цьому місці, кого там побачили/бачили; що саме і наскільки чітко вони чули; що запам'ятали з почутого, чи можуть відтворити це; як сприймали зміст повідомлення; чому не повідомили про це правоохоронні органи. Причому слід також поцікавитися станом здоров'я, зокрема слуху допитуваного: чи немає зараз, чи не було якихось проблем зі слухом раніше. Якщо такі проблеми були, слід

допитати особу з таких питань: що саме, коли, у зв'язку з чим спостерігалися проблеми зі слухом, чи зверталася особа з цього приводу до лікаря, чи проводилося їй лікування, яке саме, де саме та ін. Ця інформація може бути важливою для вирішення питання про проведення згодом зі свідком пред'явлення для впізнання за голосом та/або слідчого експерименту щодо можливості чути за певних умова.

Ураховуючи важливість знання психологічних особливостей осіб, які вчиняють злочини, пов'язані із завідомо неправдивими повідомленнями, та які значною мірою зумовлюють тактику їх допиту, вважаємо за необхідне проводити комплексні ґрунтовні дослідження в цьому напрямі. Розгляд вказаних питань сягає за межі нашого дослідження та потребує застосування спеціальних знань, зокрема в галузі загальної, ювенальної, судової, клінічної психології та психіатрії.

Особливості тактики допиту неповнолітніх за кримінальними правопорушеннями, кваліфікованими за ст. 259 КК України, докладно розглянув у своїх роботах С. А. Риб'янець [120, с. 332–337; 121, с. 263–265].

Крім майстерного володіння тактикою проведення допиту, він може вважатися закінченим лише зі складанням і підписуванням протоколу вказаної слідчої (розшукової) дії. Висока інформативність і важливе доказове значення протоколів слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій визначають необхідність уважного ставлення до них, суворого дотримання встановлених законом вимог під час їх складання, повного, всебічного і об'єктивного відображення в них усіх виявлених фактів і обставин. Порушення, допущені як під час проведення слідчої (розшукової) дії, так і під час складання протоколу, можуть призвести до втрати доказів.

Слід пам'ятати, що порушення правил складання і засвідчення протоколу слідчої (розшукової) та іншої процесуальної дії викликає сумнів у вірогідності викладених у ньому відомостей і тягне за собою недопустимість використання їх у кримінальному провадженні. Щоб убезпечити отримані під час допиту фактичні дані в подальшому від звинувачень у їх

допустимості захисниками та забезпечити можливість використання їх як доказів слідчим необхідно не лише суворо дотримуватися положень Кримінального процесуального кодексу України, але знати рекомендації криміналістики й належно володіти письмовою мовою, якою буде викладатися все повідомлене на допиті. Докладно питання щодо особливостей фіксації ходу й результатів допиту та всіх інших слідчих (розшукових) дій розглянуто в методичних рекомендаціях «Особливості фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій», яку підготували О. А. Осауленка, О. В. Александренко, Н. С. Моргун [98] та ін.

Однією з рекомендацій криміналістики щодо збереження доказової сили фактичних даних є використання технічних засобів фіксації інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій. Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час допиту приймає особа, яка проводить слідчу дію. За клопотанням учасників допиту застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим. Якщо допит фіксується за допомогою технічних засобів (аудіо- та/або відеозапис), текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників цієї дії не наполягає на цьому (ч. 2 ст. 104 КПК України). У такому разі протокол слідчої дії складається, у ньому позначається вступна частина, як це передбачено ч. 3 ст. 104 КПК України, але в описовій частині необхідно зазначити, що показання осіб зафіксовані на носії інформації, який додається до протоколу. Причому в матеріалах кримінального провадження повинні зберігатися оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої слідчої дії, резервні копії яких зберігаються окремо (ч. 3 ст. 107 КПК України) [61].

Застосувати під час допиту відеозапис рекомендовано в таких випадках:

– під час допиту особи будь-якого процесуального статусу, якщо вона перебуває в тяжкому чи небезпечному для життя стані, тобто коли з цих причин повторний допит у майбутньому стане неможливим;

– свідків, які є єдиними очевидцями злочину (оскільки на них згодом можуть вплинути заінтересовані особи, що призведе до суттєвої зміни ними показань);

– потерпілих і важливих свідків, якщо вони найближчим часом повинні виїхати, наприклад, у тривале відрядження (цією дією наперед усувається потреба їхніх повторних допитів чи очних ставок);

– підозрюваних, які готові дати правдиві показання в справах про тяжкі злочини, про що можна дізнатися з попередньої розмови, отримання пояснень тощо (це особливо важливо на початкових фазах допиту, а тому треба мати наготові відеозаписувальну апаратуру);

– підозрюваного, коли в слідчого з'явилися переконливі докази його вини або які спростовують неправдиве алібі – для того, щоб додатково зафіксувати процес викриття і факт визнання особою своєї вини;

– допиту малолітнього, чий мовні та конклюдентні особливості важко передати в протоколі слідчої (розшукової) дії;

– для фіксації допиту осіб, яких було чи буде в подальшому піддано дослідженню судово-психіатричної експертизи;

– у випадках, коли залучається перекладач.

Звичайно під час допиту можуть виникати й інші ситуації, за яких застосування відеозапису є тактично доцільним [47].

Усвідомлення й дотримання слідчим наведених вище рекомендацій може не лише підвищити ефективність проведення ним допиту під час розслідування ЗНП, а й попередити можливі звинувачення у фальсифікації матеріалів кримінального провадження, зокрема доказів, отриманих під час проведення допиту.

В умовах дії воєнного стану 2022–2024 років, викликаного агресією РФ проти України, який наразі триває, під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використання інформаційних технологій, зокрема завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян

(ст. 259 КК України), виникає необхідність у створенні доказової бази шляхом проведення допитів свідків і потерпілих. На наше переконання, у таких випадках не слід нехтувати положеннями ст. 232 КПК України щодо проведення допиту та пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування [61]. Зважаючи на висловлені в криміналістичній літературі думки, можна виокремити такі тактичні особливості підготовки та фіксації допиту в режимі відеоконференції в умовах воєнного стану.

Так, на стадії підготовки до допиту в режимі відеоконференції слід:

- 1) визначити коло осіб, яких необхідно допитати чи залучити для проведення допиту (спеціалісти, психологи, педагоги тощо);
- 2) підібрати та перевірити відповідні технічні засоби (комп'ютерна техніка, перевірка наявності вільного місця на носії інформації тощо), а також забезпечити інформаційну безпеку, щоб не допустити втрату чи витік отриманої інформації;
- 3) визначитися з місцем проведення допиту в режимі відеоконференції;
- 4) повідомити всіх учасників про проведення допиту;
- 5) проконсультуватися зі спеціалістом та окреслити коло важливих питань, які необхідно з'ясувати під час проведення допиту, а також їх послідовність.

На стадії фіксації допиту в режимі відеоконференції слід:

- 1) здійснити запис відеограми на носії відеозапису;
- 2) створити архівну та робочу копії відеограми;
- 3) перевірити якість обох копій;
- 4) долучити робочу й архівну копії до матеріалів кримінального провадження. Ефективність проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії залежить від справності й сучасності технічних засобів, які будуть застосовуватись, а також швидкості передачі інформації [138, с. 203].

Слушною є думка про те, що якщо слідчий, прокурор не можуть провести допит у режимі відеоконференції, слід скористатися положеннями

ч. 11 ст. 232 КПК України та провести опитування особи в режимі відео- або телефонної конференції [94, с. 297].

3.3. Проведення судових експертиз

У сучасних умовах організація діяльності з розслідування кримінальних правопорушень задля її ефективності потребує застосування всього комплексу наявних процесуальних сил, оперативних заходів, за активного використання криміналістичних і науково-технічних засобів, сучасних можливостей судових експертиз.

Чинний КПК України передбачає два основних види процесуального використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві:

- 1) проведення експертизи (ст. 242 КПК України) [61];
- 2) залучення спеціаліста (ст. 71 КПК України) [61; 149].

Основними формами використання спеціальних знань у розслідуванні є призначення судових експертиз і залучення для вирішення тих або інших питань спеціалістів з відповідних галузей знань, потреба в застосуванні яких виникла, та їх участі в проведенні окремих слідчих (розшукових) дій.

Одним з найважливіших засобів одержання доказів є проведення експертизи. Ідеться про процесуальну дію, що передбачає призначення експертизи, проведення досліджень і надання висновку експертом з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла і які поставлені перед експертом за зверненням сторони кримінального провадження, за дорученням слідчого судді чи суду [118], або відповіді на які надані експертом за його ініціативою, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідно використати спеціальні знання. Спеціальні знання можуть стосуватися будь-якої сфери людської діяльності – науки, техніки мистецтва, ремесла [89].

Предметом судової експертизи можуть бути питання, що стосуються будь-якої галузі науки, крім права, оскільки вирішення правових питань є винятковою компетенцією органів досудового слідства, прокуратури й суду.

Експертиза – це спрямоване на вирішення певних питань дослідження, що проводиться із застосуванням спеціальних знань з боку компетентних осіб, яких називають експертами. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [145]. Експертиза призначається у випадках, коли в процесі розкриття та розслідування злочину в слідчого виникає необхідність одержати відповіді на питання, які можна (або доцільно) вирішити лише за допомогою проведення експертного дослідження. Про необхідність допомоги з боку спеціалістів і експертів як обов'язкової для проведення слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук) під час розслідування злочинів зазначили 67,6 % опитаних нами слідчих і експертів (додаток А).

Основним суб'єктом організації використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є слідчий, який діє під процесуальним керівництвом прокурора. Він наділений повноваженнями приймати процесуальні рішення під час досудового розслідування, також щодо залучення спеціаліста і призначення експертиз. Саме слідчий збирає та аналізує матеріали, вирішує, які саме обставини кримінального провадження потребують перевірки шляхом проведення експертизи, оцінює висновок експерта [152]. Завдання слідчого також полягає в тому, щоб вчасно виявляти нові напрями наукових досліджень, оцінювати їх можливості щодо дослідження (встановлення) певних питань і залучати їх до розслідування кримінального правопорушення у формі судових експертиз. Безпосереднє проведення експертного дослідження – це компетенція експерта. Саме експерт визначає, яку методику дослідження представлених

на експертизу матеріалів використовувати і якими технічними й іншими засобами йому користуватися [81, с. 234–237].

Під час вчинення злочинів, пов'язаних із завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці, залишаються матеріальні та ідеальні сліди. Сліди, які належним чином вилучаються з місця вчинення злочину, передбаченого ст. 259 КК України, надсилаються на відповідні експертизи, набуваючи статусу речових доказів – об'єктів експертизи. Водночас, залежно від обставин завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, слідчий має отримати зразки для експертизи.

Взагалі, отримання зразків для експертного дослідження застосовують у практичній діяльності правоохоронних органів нарівні з такими слідчими (розшуковими) діями, як допит свідка, потерпілого, обшук тощо [19, с. 126]. Не є винятком і випадки розслідування злочину, передбаченого ст. 259 КК України. Під час проведення більшості судових експертиз експертне дослідження неможливе без певних матеріалів для порівняння їх з об'єктами, направленими на експертизу [54, с. 237].

Відповідно до ст. 245 КПК України, у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи їх відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручене судом, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст. Порядок відібрання зразків з речей та документів встановлено згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160–166 КПК України) [61]. Відбирання біологічних зразків в особи здійснюють за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядають у порядку, передбаченому ст. 160–166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх,

якщо клопотання було подане стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово [61].

Недооцінювання ролі спеціаліста під час одержання зразків може призвести до отримання неналежних матеріалів, що унеможливить вирішення поставлених перед експертом питань [45, с. 189].

Судовими експертизами, які найчастіше призначаються під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, власності та які, виходячи з цього, можна назвати *типовими* для вказаних видів злочинів, є експертиза матеріалів і засобів відео-, звукозапису (фоноскопична експертиза), комп'ютерно-технічна, вибухотехнічна експертиза, криміналістичні експертизи. При опитуванні практичних працівників ми встановили, що під час розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України, найчастіше призначаються: фоноскопична експертиза (99,2 %); криміналістичні експертизи (32,9 %); комп'ютерно-технічні (26,7 %); молекулярно-генетичні (10,0 %), вибухотехнічні (4,6 %) та деякі ін. (додаток А).

Під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян у матеріалах кримінального провадження повинні бути достатні докази того, що особа, яка передала повідомлення, була переконана, що це повідомлення є саме хибним. Якщо зміст повідомлення однозначний і не може мати іншого тлумачення, достатньо його дослідження під час слідчих (розшукових) дій, наприклад, огляд носія такого повідомлення, дослідження його змісту, допити потерпілого, свідків, підозрюваного та ін. В іншій ситуації має бути призначена експертиза для отримання відповіді на питання, до яких висновків могла або мала дійти особа, яка отримала вказане повідомлення. Якщо контакт був аудіальним, особа (особи) можуть запам'ятати особливості голосу та мовлення, а отже, існує можливість отримати інформацію про вказані ознаки, які запам'яталися: особливості голосу або мови.

Важливе значення для встановлення особи, яка передала завідомо неправдиве повідомлення, має призначення фоноскопичної експертизи, одним із завдань якої є ототожнення особи за фізичними параметрами голосу, а також встановлення особливостей її мовлення [116].

Експерту здебільшого належить з'ясувати такі питання: 1) одній чи декільком особам належить запис на поданій для дослідження фонограмі (усна мова та голос); 2) які стать, вік та інші фізичні дані особи, усна мова якої зафіксована на фонограмі; 3) які соціальні характеристики особи (освіта, професія, географічні райони формування усної мови, можливі місця проживання, дефекти мови, рівень культури тощо), усна мова якої записана на поданій фонограмі; 4) повідомлення, яке зафіксоване на фонограмі, є вивченим напам'ять чи прочитаним; 5) який дослівний зміст тексту, записаного на поданій фонограмі (у випадку нерозбірливого запису); б) чи зафіксовано на поданій фонограмі телефонний номер, з якого телефонував анонім; з яких цифр він складається і яку має категорію (міський, міжміський зв'язок, телефон-автомат, приватний чи службовий телефон тощо) [80, с. 160–161].

Якщо повідомлення передається з використанням матеріальних носіїв, відповідна інформація, зокрема у вигляді слідів, залишається на таких носіях. Дослідження носіїв інформації та матеріалів, за допомогою яких інформація була зафіксована на них, може бути проведене в межах, наприклад, комп'ютерно-технічної експертизи, яка належить до виду інженерно-технічних експертиз і об'єктом дослідження якої є комп'ютерна техніка та (або) комп'ютерні носії інформації. Вказана експертиза проводиться з метою: визначення статусу об'єкта як комп'ютерного засобу, виявлення і вивчення його ролі в розслідуваному злочині, а також отримання доступу до інформації на електронних носіях з подальшим всебічним її дослідженням.

До основних завдань *експертизи вибухових пристроїв* (або вибухових речовин і продуктів вибуху) є визначення належності об'єкта до вибухового

пристрою (боєприпасів, вибухових речовин), тому до основних питань, які можна поставити на вирішення експерту, доцільно віднести такі:

- 1) чи належить до вибухових пристроїв (боєприпасів) предмет, вилучений під час (огляду місця події або під час обшуку);
- 2) чи є предмети, знайдені на місці події, частинами вибухового пристрою;
- 3) чи є ця речовина вибуховою; якщо так, то якою саме, та інші питання, що можуть потребувати вирішення.

В експертизі *матеріалів, речовин і виробів* виокремлюють експертизу нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів, яка може призначатись у разі неправдивого повідомлення про підготовку підпалу. Основним питанням, яке можна поставити на вирішення експертові, є таке: чи є на предметі-носії сліди нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів; якщо є, то яких саме.

У разі встановлення місця, де знаходився злочинець у момент передачі завідомо неправдивого повідомлення, можуть залишитись і бути виявлені сліди взуття, сліди рук, мікрочастинки та мікроволокна з його одягу, сліди запаху тощо. Завданням експертизи матеріалів і речовин, зокрема, є: виявлення на предметах обстановки місця події (предметах-носіях) мікрочастинок або мікрослідів певних матеріалів і речовин (частинок фарби, слідів паливно-мастильних матеріалів, слідів металізації, мікроволокон, частинок наркотичних засобів тощо). Вказане може бути підставою для призначення інших видів експертиз: судово-біологічної, молекулярно-генетичної, судово-хімічної та ін.

Докладно організаційні положення з призначення фоноскопичної та молекулярно-генетичної експертиз, підготовки зразків для порівняльного дослідження, участі спеціалістів під час проведення огляду місця події під час розслідування досліджуваної категорії злочинів наведено в методичних рекомендаціях «Особливості призначення та проведення експертиз звуко- та відеозапису, молекулярно-генетичних експертиз зі встановлення особи, яка

передала завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» [96].

У разі виявлення під час розслідування інших матеріальних слідів можуть призначатися інші дослідження, зокрема дактилоскопічна експертиза (за слідами рук на мобільних або інших пристроях, які застосовувалися для/при вчиненні злочину), трасологічна (за слідами ніг людини, транспортних засобів та іншими слідами такого характеру).

За умови виявлення речових доказів або отримання завідомо неправдивого повідомлення в письмовому вигляді (поштовий лист, електронною поштою, повідомлення в месенджерах та ін.) необхідним є призначення всіх можливих судових експертиз з вичерпним переліком питань для експерта. Вирішити важливі питання у таких випадках дозволить призначення авторознавчої, почеркознавчої, біологічної, молекулярно-генетичної та інших судових експертиз.

Окрім дослідження слідової інформації, під час розслідування цієї категорії злочинів важливим є встановлення всіх обставин вчинення ЗНП, для чого може виникнути потреба в призначенні інших експертиз: судово-психологічної, судово-психіатричної, судово-медичної, комплексної судової психолого-психіатричної експертизи та ін. Ураховуючи основні (переважно асоціальні, егоїстичні) мотиви вчинення цього злочину, які становлять серйозну загрозу для суспільства, зокрема значної кількості людей, а також необхідність, важливість і водночас складність доказування саме суб'єктивної сторони злочину, важливого значення для встановлення всіх обставин вчинення цього злочину набуває використання спеціальних знань експертів-психіатрів і психологів [63, с. 677].

Вказані знання використовуються зазвичай у формі судової експертизи в разі наявності в слідчого сумнівів щодо психічного здоров'я підозрюваного. Приводами до виникнення таких сумнівів можуть, зокрема, бути: заява підозрюваного або його родичів про лікування в психіатричній лікарні, перебування на обліку в психіатра, інформація про неадекватність

поведінки підозрюваного, а також встановлення такої самим слідчим під час розслідування та ін.

Експертизою може бути встановлено: чи страждала особа в період вчинення правопорушення будь-яким психічним захворюванням, чи страждає вона нині на психічні захворювання, чи може особа усвідомлювати свої дії та керувати ними, тобто чи слід її вважати осудною, чи не позбавляють відхилення психіки в особи її здатності усвідомлювати власні дії та керувати ними. За потреби може бути призначено комісійну експертизу (у складі декількох експертів, з яких не менше ніж два однієї спеціальності). У разі необхідності вирішення питань, що потребують спеціальних знань з різних галузей спеціальних знань, призначається комплексна експертиза (психолого-психіатрична) [110, с. 33–35].

Практика засвідчує, що в разі вчинення завідомо неправдивого повідомлення неповнолітньою особою обов'язково призначається психологічна або комплексна психолого-психіатрична експертиза. У комплексній експертизі такого типу до компетенції психіатра-експерта належить встановлення наявності або відсутності нервово-психічних розладів в обстежуваній особі, а психолог-експерт встановлює здатність особи із зазначеними видами патології правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати про них правильні показання, а також правильно розуміти характер і значення вчинених у відношенні його дій. У разі виникнення під час розслідування в слідчого сумнівів у психічному здоров'ї підслідної особи увагу слід звертати на використання спеціальних психологічних і психіатричних знань як у формі консультацій обізнаної особи, так і призначення судової психологічної та комплексної психолого-психіатричної експертизи, розмежування їх компетенції та правильний підбір питань експертам [38, с. 169–170].

3.4. Інші слідчі (розшукові) дії

Ураховуючи особливості способу вчинення цього злочину, слід зазначити, що певні особливості притаманні також іншим слідчим (розшуковим) діям.

Важливого значення під час розслідування вказаної категорії злочинів як джерела доказової інформації набуває проведення такої слідчої (розшукової) дії, як *пред'явлення особи для впізнання*. Об'єктами цієї слідчої дії можуть бути люди (потерпілі, свідки, підозрювані), а видами: впізнання особи в натурі; впізнання особи за голосом; впізнання осіб за фонограмою. Найбільші особливості притаманні підготовці та проведенню саме останнього виду впізнання, оскільки часто саме з нього, з отриманих результатів СРД починається встановлення особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення [68, с. 187].

Особливість пред'явлення особи для впізнання під час розслідування ЗНП полягає в тому, що для встановлення особи, яка зробила вказане повідомлення, воно здійснюється за голосом (мовленням), записаним на певний аудіоносій. Лише в разі наявності свідків повідомлення особою про «замінування» або іншої неправдивої інформації та їх можливості впізнати цю особу, про що попередньо проводиться їх допит, може бути прийнято рішення про пред'явлення особи для впізнання в натурі, або за голосом.

Ураховуючи обстановку та спосіб ЗНП, зазвичай такий аудіозапис слугує основним доказом під час розслідування злочину. Саме тому важливим є розгляд певних аспектів, пов'язаних з проведенням цього виду пред'явлення для впізнання, які мають бути враховані задля того, щоб не унеможливити використання вказаного аудіозапису (фонограми) як доказу в кримінальному провадженні.

Перший аспект полягає в підготовці та проведенні допиту особи, яка сприймала на слух ЗНП. Допит передусє пред'явленню їй фонограми голосу для впізнання і має включати основні його характеристики, на підставі чого

слідчий може оцінити як можливість проведення цієї слідчої (розшукової) дії, так і в подальшому об'єктивність отриманих результатів, оскільки має бути пред'явлено декілька (не менше трьох) фонограм.

Другий аспект полягає в тому, що стосується оцінки отриманих результатів допиту та пред'явлення для впізнання. Під час розслідування ЗНП за фонограмою обов'язково призначається фоноскопична експертиза, у дослідницькій частині висновку якої експерт зазначає про особливості голосу (мовлення). У разі розбіжностей висновку експерта з відомостями, викладеними в протоколі допиту особи, з якою проводилося впізнання за фонограмою (щодо основних ознак голосу і мови), постає слушне питання щодо достовірності отриманих доказів, оскільки за законом жоден з них не має наперед встановленої сили (ч. 2 ст. 94 КПК України) [61].

Більшість людей зазнають особливих труднощів під час описування голосу й мови. Тембр, сила, висота й інші ознаки голосу легко сприймаються слухачами, але їх досить складно описати людині, яка не володіє спеціальними знаннями в галузі мовознавства. Тому в процесі попереднього допиту особи, яка впізнає, слідчий повинен роз'яснити зміст основних ознак голосу й мови, демонструючи за можливості фонозаписи зразків мови й голосу інших осіб, які не мають відношення до розслідуваної події [75, с. 28].

Проте складно погодитися з В. М. Лога та Ж. М. Удовенко в тому, що слідчий здатний фахово роз'яснити зміст навіть основних ознак голосу й мови, демонструючи фонозаписи зразків мови та голосу інших осіб, оскільки не є спеціалістом з мовознавства. Видається, що під час такого допиту задля його результативності обов'язковою має бути участь спеціаліста (ст. 71 КПК України). Виникає також слушне питання стосовно того, яким чином оформити пред'явлення фонограм під час допиту, що зробити необхідно, оскільки в інший спосіб використати отриману інформацію не видається можливим. На нашу думку, вказана дія може бути проведена в межах слідчого огляду (ст. 237 КПК України) [61].

З огляду на особливості пред'явлення особи для впізнання, окрім постановки на допиті питань щодо стану слуху допитуваного, а також умов, за яких він сприймав мову (голос), важливо і необхідно документально підтвердити вказаний стан відповідним медичним висновком для надання результатам слідчої дії вагомості та об'єктивності. Це можна зробити, наприклад, за результатами аудіометрії (порогової тональної аудіометрії) за допомогою діагностичного приладу – аудіометру. На підставі такого обстеження можна визначити ступінь порушення в особи слухової функції. Аудіограма, яка складається, становить графік стану слуху, отриманий у результаті аудіометричного обстеження.

У подальшому цей медичний висновок разом з протоколом допиту як свідка особи, яка проводила вказане аудіометричне обстеження, поряд з іншими документами можуть бути використані як докази в кримінальному провадженні.

Особу можна пред'являти для впізнання не лише за зовнішнім виглядом, а й за голосом та особливостями мови, які є виявом функціонально-динамічного комплексу навичок особи. Адже досить поширеними є випадки, коли в показаннях потерпілих і свідків містилися вказівки на те, що вони чули і запам'ятали голос злочинця [131, с. 9]. Окрім того, за звуковими слідами можливе впізнання не лише людей, а й інших об'єктів, які є джерелами звуку (наприклад, тварин, предметів, машин, агрегатів, будь-яких механізмів тощо). Під час досудового розслідування необхідність такого виду пред'явлення для впізнання може виникнути в ситуаціях, коли потерпілий, свідок заявляє, що він може впізнати людину, голос і мову якої він чув у зв'язку з розслідуваною подією, за її голосом і особливостями мовлення. Впізнання особи може бути проведене за ознаками зовнішності та за функціональними ознаками, зокрема за голосом і мовленням.

Під час досудового розслідування необхідність такого виду пред'явлення для впізнання може виникнути в ситуаціях, коли потерпілий,

свідок заявляє, що він може впізнати людину, голос і мову якої він чув у зв'язку з розслідуваною подією, за її голосом та особливостями мовлення [109, с. 9–11].

Узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновку, що пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення можна проводити не лише безпосередньо, а й за допомогою фонограми, а також відеозапису, який супроводжується звуком.

Упізнання в такий спосіб здійснюється в таких випадках:

– коли суб'єкт впізнання заявляє на допиті, що зможе впізнати злочинців за зовнішнім виглядом і голосом, але пред'явити цих осіб для впізнання немає можливості, оскільки вони переховуються від слідства та суду, перебувають у довгостроковому відрядженні, померли, знаходяться в розшуку або місце перебування їх невідоме, однак є фонограми, відеоматеріали із записом їх голосу;

– особа, яку необхідно пред'явити особу для впізнання за ознаками голосу та мовлення, відмовляється від участі в цій слідчій (розшуковій) дії, однак є фонограма, відеоматеріали із записом її голосу;

– особа, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, відмовляється визнати, що голос, який міститься на відповідному носієві, належить саме їй;

– щоб запобігти негативному впливу на свідків і потерпілих, забезпечити безпеку осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні тощо [137, с. 242].

Докладно порядок підготовки, проведення, оформлення результатів пред'явлення для впізнання за голосом, особливостями мови і фонограмою розглянуто в роботі М. П. Климчука, А. А. Саковського, Р. М. Дударця та ін. [109].

Під час розслідування ЗНП часто виникає потреба в проведенні *слідчого експерименту* для перевірки отриманих показань, висунутих слідчих і розшукових версій. Перевірка показань є досить розповсюдженою слідчою

(розшуковою) дією. Доказове значення її результатів полягає в тому, що встановлюється відповідність раніше даних показань реальній обстановці на певному місці [88, с. 83]. Слід погодитися, що саме в цьому полягає значення та важливість проведення вказаної СРД, яку у вказаному аспекті не може замінити інша слідча (розшукова) дія.

Крім того, слідчий експеримент є важливим засобом психологічного впливу на його учасників, оскільки отримані результати нерідко наочно свідчать про можливість або неможливість існування певного явища чи події, а спростувати їх підозрюваним буває досить важко. Зважаючи на це, слідчий експеримент є необхідним, а нерідко незамінним способом перевірки й отримання нових доказів. Слідчий експеримент належить до похідних слідчих (розшукових) дій і проводиться зазвичай на подальших етапах досудового розслідування [109, с. 103].

Слідчий експеримент – слідча (розшукова) дія, яка полягає в проведенні за рішенням слідчого, прокурора дослідних дій, спрямованих на перевірку можливості сприйняття особою певних фактів, вчинення в певному місці й певним способом чи з використанням певних знарядь конкретних дій, існування визначених подій у минулому, з'ясування механізму утворення слідів тощо. Слідчий експеримент проводиться згідно зі ст. 240 КПК України [61].

Слідчий експеримент проводиться в разі, якщо в слідчого чи прокурора вже є певні відомості, які необхідно уточнити та перевірити. Саме тому він не належить до невідкладних чи першочергових слідчих (розшукових) дій.

Експериментальні дії, що можуть проводитись у межах слідчого експерименту, можна поділити на дві групи:

- 1) ті, що пов'язані з відтворенням певних дій;
- 2) ті, що пов'язані з реконструкцією обстановки й обставин події.

До експериментальних дій *першої* групи належать ті, що проводяться з метою:

а) встановлення можливості сприйняття якого-небудь явища, факту, перевірки наявних даних і припущень про можливість у певних умовах чути або спостерігати що-небудь;

б) встановлення можливості виконати ті або інші дії та часу, необхідного на їх виконання (зокрема, наявність або відсутність професійних або кримінальних навичок, можливість виготовлення предмета з певного матеріалу, у певний проміжок часу, за допомогою використання тих або інших засобів, тією або іншою особою; проникнути в певне приміщення в певний спосіб);

в) з'ясування можливості й часу для подолання певних відстаней за допомогою технічних засобів (автомобіля, велосипеда, мотоцикла, літака, моторного човна тощо) або без таких.

До експериментальних дій *другої* групи, пов'язаних із реконструкцією, можна віднести дії, що проводяться з метою:

а) з'ясування механізму подій, що відбувалися, загалом або окремих їх деталей;

б) підтвердження (або спростування) можливості існування якогось явища;

в) з'ясування механізму утворення слідів.

Слідчий експеримент може бути проведений для перевірки виниклих у слідчого різного роду припущень, версій з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, проведення інших слідчих дій (огляду, пред'явлення для впізнання тощо).

На підставі проведеного опитуванням слідчих поліції, а також вивчення кримінальних проваджень сформульовано висновок про те, що до найбільш використовуваних видів слідчого експерименту за цією категорією справ належать: встановлення наявності або відсутності в конкретної особи певних професійних умінь і навичок (45,0 %); визначення можливості сприйняття певних фактів або явищ (38,4 %); відтворення необхідних дій, обстановки й обставин події (15,8 %) (додаток А) [122, с. 105].

Складовою слідчого експерименту є проведення його в умовах, що максимально наближені до тих, у яких подія відбулася в минулому. Тому до проведення дослідних дій і випробовувань під час проведення слідчого експерименту треба отримати найбільш повні відомості щодо обставин події, яку перевіряють, та здійснити відтворення обстановки, у якій буде проведено експеримент. Такі дані можуть бути встановлені в результаті проведення інших слідчих (розшукових) дій, експертних досліджень або ж бути припущеннями, що впливають з висунутих слідчих версій. У результаті проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор отримує нові фактичні дані, підтверджує або спростовує раніше отриману під час досудового розслідування інформацію, отримує об'єкти, які можуть стати предметом досліджень, зокрема в межах проведення судової експертизи.

Слідчий експеримент проводять для перевірки й уточнення наявних даних і припущень щодо можливості за певних умов щось чути або спостерігати чи сприймати іншими органами відчуття, здійснювати певні або інші дії, виготовити певні предмети та ін. Дослідним шляхом може бути підтверджено можливість існування чи певного перебігу в минулому окремих подій, явищ. Проте під час оцінювання результатів цієї СРД слід ураховувати, що позитивні результати слідчого експерименту нічого не доводять, а негативні – нічого не спростовують. Результати слідчого експерименту мають оцінюватися за загальними правилами оцінки доказів поряд і нарівні з іншими фактичними даними.

Особливості підготовки та проведення слідчого експерименту під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми, докладно розглянули С. А. Риб'янець та Ю. А. Чаплинська [122, с. 101–119].

Процес проведення слідчого експерименту й отримані внаслідок цього дані повинні бути процесуально закріплені для того, щоб вони могли зайняти своє місце серед інших матеріалів кримінального провадження.

Результати слідчого експерименту фіксують у протоколі слідчого експерименту, фото-, відео- і кінозйомкою, планами та схемами. Протокол слідчого експерименту – це процесуальний документ, у якому відображено експериментальну роботу слідчого в справі. Він фігурує в справі як головне джерело свідчень про умови та порядок проведених дослідів, їхній зміст і результати. Під час аналізу протоколу експерименту варто враховувати, що між його змістом і результатами проведених дослідів є посередня ланка – особа, яка склала протокол, її суб'єктивні якості: здатність сприймати і запам'ятовувати, уміння повне відтворювати сприйняте тощо. Саме ця обставина може викликати повторення проведення судом експериментів для того, щоб безпосередньо сприйняти результати даної слідчої (розшукової) дії.

Для того, щоб протокол слідчого експерименту відповідав своєму цільовому призначенню, тобто міг служити джерелом свідчень про проведені при цьому досліді й отримані результати, він має задовольняти певним вимогам. Ці вимоги, що забезпечують вірогідність протоколу, можна звести до таких:

а) складання протоколу належною особою – протокол слідчого експерименту має бути складений слідчим чи прокурором;

б) об'єктивність протоколу – у протоколі мають бути викладені лише ті дії, які були проведені, і саме так, як це було в дійсності; у протоколі не слід наводити слідчі версії, що можуть виникнути в результаті слідчого експерименту;

в) повнота протоколу – протокол слідчого експерименту повинен містити вичерпний виклад всіх проведених дослідів і отриманих результатів; у протоколі докладно викладаються умови й результати слідчого експерименту (ч. 6 ст. 240 КПК України) [61]. Послідовність викладення дій у протоколі повинна відповідати послідовності проведених дослідів (експериментів).

Аналіз слідчої практики дозволяє визначити типові помилки, яких припускаються під час складання протоколів слідчого експерименту:

а) неправильне процесуальне оформлення проведених дослідів. Це може вплинути на те, що в протоколі наводяться неповні дані про учасників огляду (наприклад, не зазначаються цілком імена і по батькові понятих чи їх адреси); не вказуються статті КПК, якими керується слідчий під час складання протоколу слідчої (розшукової) дії; відсутні інші необхідні реквізити протоколу;

б) неповнота протоколу. Так, складаючи протокол слідчого експерименту, деякі слідчі не вважають за необхідне вказувати, у якій обстановці він проводився, чи дають надто схематичний і поверхневий (а не докладний, із зазначенням розташування учасників і слідчого, кількості проведених дослідів і умови кожного з них та ін.) опис проведених дослідів, приділяючи основну увагу отриманим результатам. Іноді в протоколі немає вказівки на те, що фотозйомка чи відеозйомка проводилися, чи складалися схеми та плани;

в) порушення послідовності під час опису проведених дослідів. Існують протоколи, з яких не можна зробити висновок про послідовність експериментальних дій. Виклад у цих випадках має хаотичний характер, що значно ускладнює оцінку отриманих результатів;

г) наведення в протоколі даних, які не стосуються слідчого експерименту. Наприклад, докладно наводяться такі обставини справи, які жодного значення для цієї слідчої дії не мають, або описуються деталі обстановки, що не важливі з точки зору отриманих результатів експерименту;

д) неналежна якість викладу тексту протоколу (наявність численних помилок, непотрібних і зайвих виразів), що певним чином нівелює значення цього документа, ускладнює його сприйняття і розуміння, а іноді свідчить про неприпустиме ставлення до його складання.

Вплив допущених під час складання протоколу помилок на юридичну значущість і доказове значення цього документа залежать від характеру зроблених помилок.

Крім протоколу як основного засобу фіксації, для фіксації ходу й результатів слідчого експерименту складають плани та схеми, застосовують фото- і відеозйомку. Наявність схеми слідчого експерименту, на якій зазначено умови його проведення, кількість учасників і місця їх розташування під час проведення кожного з дослідів, підвищує наочність протоколу, дає змогу оцінити організацію та проведення цієї слідчої дії, а також отримані результати [98, с. 60–63].

Висновки до розділу 3

1. Результати дослідження переконливо доводять, що знання та врахування особливостей розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності позитивно впливає на ефективність проведення огляду, допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту й інших слідчих (розшукових) дій, визначає успіх кримінального провадження загалом.

2. Своєчасне і тактично правильне проведення слідчих (розшукових) дій визначає успіх розслідування кримінального провадження загалом та його подальшу судову перспективу.

3. Значно знижують ефективність проведення огляду місця події, слідчого експерименту, інших слідчих (розшукових) дій помилки, яких припускаються під час фіксації ходу і результатів цих процесуальних дій, складання відповідних протоколів.

4. Визначено категорії осіб, які підлягають допиту під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, та наведено особливості тактики допиту кожної з них.

8. Під час допиту підозрюваних передусім підлягають з'ясуванню питання щодо виникнення злочинного наміру, відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, ставлення підозрюваного до наслідків своїх дій, способи підготовки, скоєння та приховування злочину, дані про особу злочинця, місце, час, механізм та обстановку вчинення злочину, умови, у яких спостерігалася злочинна подія, а також обставини, які сприяли чи перешкоджали вчиненню злочину.

9. До основних форм використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належать: безпосереднє використання слідчим спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій; консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; призначення судових експертиз.

10. До типових судових експертиз, які призначають під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень, належать: криміналістична експертиза матеріалів і засобів звукозапису (фоноскопична експертиза), криміналістичні (трасологічні, дактилоскопічні), вибухотехнічна й експертиза матеріалів, речовин і виробів у разі, якщо йдеться про повідомлення щодо підготовки підпалу, та деякі інші.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретико-методологічне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні наукових засад й удосконаленні рекомендацій з розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, зокрема:

1. Стан наукових досліджень розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності характеризується відсутністю в Україні праць монографічного характеру щодо сучасних проблем розслідування зазначених протиправних діянь. Більшість дисертацій із вказаної проблематики ґрунтувалися на кримінальному процесуальному законодавстві та слідчій практиці більш ніж десятилітньої давнини, за зовсім іншого стану злочинності. З часу дії КПК України 2012 року та після введення правового режиму воєнного стану в нашій державі 24 лютого 2022 року суттєво змінилися способи й засоби завідомо неправдивих показань, з'явилися нові мотиви і цілі вчинення вказаних кримінальних правопорушень, значного розвитку набули сучасні можливості судових експертиз. Виконані дослідження (В. М. Плетенець 2011 р., С. А. Риб'янець 2012 р., В. М. Лога 2012 р., Н. М. Негрич 2019 р.) за тематикою розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України, становлять основу для подальших наукових криміналістичних пошуків.

2. Криміналістична характеристика завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності має таку структуру: обстановка вчинення злочину; способи вчинення злочину; слідова картина; особа злочинця. Ефективне розслідування безпосередньо залежить від знання криміналістичної характеристики цього злочину та правильного використання її відомостей у процесі розслідування. Додатково обґрунтовано, що предмет злочинного посягання не є елементом

криміналістичної характеристики вказаного виду злочину, його слід розглядати як кримінально-правову категорію, що визначає об'єкт цього кримінального правопорушення.

3. Дослідження кожної типової слідчої ситуації та її окремих аспектів надає можливість ще на початковому етапі розслідування висунути відповідні слідчі версії стосовно підозрюваного та його місцезнаходження, цілей і мотивів вчинення злочину й інших обставин, які підлягають встановленню та доказуванню. Вперше обґрунтовано, що на початковому етапі розслідування злочину, передбаченого ст. 259 КК України, пріоритетність має аналіз типових слідчих ситуацій, які характеризуються наявністю інформації про особу злочинця, що дозволяє визначити основні напрями розслідування, висунути типові версії, реалізувати оптимальні комплекси слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів (тактичні операції і тактичні комбінації).

На початковому етапі розслідування злочину, передбаченого ст. 259 КК України, складаються такі типові слідчі ситуації щодо наявності даних про особу, що вчинила неправдиве повідомлення: 1) у матеріалах кримінального провадження відсутня достатня кількість даних, які дозволяють вести розшук конкретної особи (34,2 %); 2) у кримінальному провадженні встановлений підозрюваний, відбувається збирання доказів (50,8 %); 3) наявні дані для розшуку й ототожнення особи, яка вчинила злочин, але їх використання шляхом перевірки за обліками або в повідомленнях за орієнтуваннями не дало змоги встановити конкретного підозрюваного (15,0 %). Типові слідчі ситуації класифіковано на їх конкретні види залежно від: особи підозрюваного; місця передачі повідомлення; способу передачі; об'єкту погрози; способу реалізації погрози; належності об'єкта погрози; правового статусу особи, якій було зроблене повідомлення; виявлених предметів на об'єкті погрози. Запропоновано перелік слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, оперативно-розшукових заходів, заходів забезпечення кримінального провадження, що проводяться у у

типових і конкретних слідчих ситуаціях розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

4. У кримінальних провадженнях про завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності систематизовано слідчі версії залежно від низки критеріїв: моменту встановлення особи підозрюваного; місця передачі повідомлення; способу такої передачі; характеристик об'єкта, щодо якого надходить повідомлення про загрозу вибуху або підпалу; заявленого способу заподіяння шкоди; суспільної значущості об'єкта та ін. Залежно від типових слідчих ситуацій і висунутих на їх основі версій здійснюється планування розслідування та визначаються необхідні окремі слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи з метою їх перевірки.

5. Змістом взаємодії слідчого з іншими підрозділами та службовими особами Національної поліції України є комплекс узгоджених за часом, місцем і метою проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розкриття, розслідування і попередження кримінальних правопорушень. Обґрунтовано форми взаємодії слідчого з іншими підрозділами Сил безпеки та оборони (Службою безпеки України, Офісом Генерального прокуратура, Збройними Силами України, Державною службою з надзвичайних ситуацій та ін.), спрямовані на ефективне проведення досудового розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України.

6. Під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності найбільш ефективними щодо отримання доказової інформації та типовими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події, передусім об'єкта

ймовірної загрози, з обов'язковим залученням спеціаліста-вибухотехніка, працівниками ДСНС, та вжиттям усіх необхідних заходів щодо забезпечення безпеки як учасників слідчо-оперативної групи, так і людей, які перебувають у небезпечній близькості до місця події (мешканці прилеглих будинків, працівники підприємств, установ, організацій та ін.). До типових слідчих (розшукових) дій належать також допит свідків, допит підозрюваного після його встановлення та затримання, пред'явлення для впізнання за голосом, за фонограмою, призначення судових експертиз.

7. Своєчасне та правильне проведення допиту, належна фіксації його ходу і результатів забезпечує правильний вибір напрямку пошуку, збирання і перевірки доказів вчинення злочину, передбаченого ст. 259 КК України, зокрема щодо встановлення особи, яка передала завідомо неправдиве повідомлення, визначає тактику проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Виокремлено дві групи свідків у цій категорії кримінальних правопорушень: особа, якій надійшло повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; інші особи (яким стало відомо про підготовку особою до вчинення вибуху, підпалу; яких було залучено до перевірки повідомлення; випадкові свідки, очевидці безпосереднього повідомлення та ін.). Запропоновано перелік питань для з'ясування у цих осіб, а також визначені питання предмету допиту підозрюваного залежно від ситуації цієї слідчої (розшукової) дії: визнання або невизнання своєї винуватості у скоєнні злочину.

8. З урахуванням дії в Україні правового режиму воєнного стану, запропоновано більш широке використання можливостей проведення допиту і пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. З урахуванням окремих випадків розслідування злочину, передбаченого ст. 259 КК України, при неможливості вчасно прибути до слідчого або прокурора, розкрито механізм проведення у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи у кримінальному провадженні про

завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

9. До основних форм використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності належать: безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі; консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; призначення судових експертиз.

10. Типовими судовими експертизами під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень є: експертиза матеріалів і засобів звукозапису (фоноскопична експертиза) – 99,2 %, криміналістичні (трасологічні, дактилоскопічні та ін.) – 32,9 %, комп'ютерно-технічні – 26,7 %, молекулярно-генетичні – 10,0 %, вибухотехнічні – 4,6 % та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована інформаційно-довідкова система «Інспектор-криміналіст». *Національна академія внутрішніх справ: [сайт]*. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/insp_krym/inspection/inspection_features7.html.
2. Азарова А. А. Кримінологічна характеристика та запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 198 с.
3. Азарова А. А. Кримінологічний аналіз основних показників завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий журнал*. 2019. № 3. С. 175–178.
4. Азарова А. А. Проблеми запобігання завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 5. С. 198–202.
5. Азарова А. А. Юридична відповідальність за завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 86–95.
6. Аленин Ю. П., Шульга Н. Н. Некоторые вопросы взаимодействия следователя и судебного медика при осмотре места происшествия и в ходе судебно-медицинского исследования трупа. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1990. Вып. 41. С. 34–39.
7. Андрейко Ю. О. Проведення допиту при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: питання класифікації. *Право і суспільство*. 2015. Вип. 6–2. Ч. 3. С. 123–131.
8. Балан М. Взаємодія слідчого та інших суб'єктів кримінального провадження під час розслідування порушень державного кордону України.

Олбест: [сайт]. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/01376067_0.html#google_vignette.

9. Бандура О. А., Лукашевич В. Г. Криминалистическая версия: гносеологический, логический и психологический аспекты. Киев: НИиРИО Киев. высш. шк., 1991. 80 с.

10. Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. Київ: Нац. акад. СБУ, 2004. 122 с.

11. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002 гг.): монография. Киев: Охрана труда, 2002. 268 с.

12. Бахин В. П. Криминалистическая методика: лекция. Киев, 1999. 24 с.

13. Бахин В. П., Когамов М. Ч., Карпов Н. С. Допрос на предварительном следствии (уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы). Алматы: Оркениет, 1999. 208 с.

14. Бахін В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика: курс лекцій: у 2 ч. Ірпінь: Акад. ДПС України, 2002. Ч. 1. 436 с.

15. Бахін В. П., Михайлов М. А. Аналіз кримінальних вибухів (за матеріалами Автономної Республіки Крим). Сімферополь, 1999. 44 с.

16. Берлянд К. І. Щодо сутності завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності як особливого різновиду хуліганських дій. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3 (62). С. 478–485.

17. Берназ В. Д. Криміналістична характеристика як наукова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 16–18.

18. Бишевец О. В., Романенко Т. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 81–87.

19. Благодир А. Регламентация процесуального порядку примусового отримання зразків для експертного дослідження. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 1 (157). С. 126–129
20. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.
21. Борисенко М. В., Мельник О. В. Взаємодія слідчого з іншими посадовими особами та підрозділами Національної поліції під час кримінального провадження: загальна характеристика. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5, т. 1. С. 188–191.
22. Бурлака В. В. Розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 266 с.
23. Васильєв А. А. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: сучасний стан і напрями вдосконалення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 82–91.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
25. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 08.11.2019 р. Справа № 755/13545/18. URL: <http://https://reestr.court.gov.ua/Review/85602946>.
26. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси. Справа № 1-кп/521/488/23. URL: <http://https://reestr.court.gov.ua/Review/109581643>.
27. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси від 26.04.2021 р. Справа № 523/4235/21. Провадження № 1-кп/523/1068/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96620576/>.
28. Висотенко Ю. В. Розслідування крадіжок, учинених злочинними групами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 283 с.
29. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-*

теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 22 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.

30. Волкова И. К. Некоторые вопросы участия специалиста в следственном осмотре места происшествия. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1964. Вып. 1. С. 37.

31. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг, 2019. 122 с.

32. Встановлення особи, яка передала завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. / М. П. Климчук, А. А. Саковський, М. С. Цуцкірідзе та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 43 с.

33. Гаркуша А. М., Каланча І. Г. Виявлення та фіксація доказів, що мають електронну форму під час кримінального провадження: організаційні аспекти. *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса*: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 9 груд. 2021 р.). Чернівці: Технодрук, 2021. С. 72–75.

34. Гуріна Д. П., Негрич Н. М. Деякі аспекти обстановки вчинення завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук, проф. Н. І. Клименко (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ–Маріуполь, 2018. С. 94–96.

35. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.

36. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 229 с.

37. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності: навч. посіб. 2 вид., доповн. і переробл. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

38. Жабокрицький С. В., Чуприков А. П. Судова психіатрія: навч. посіб. Київ: МАУП, 2004. 176 с.

39. Жолуденко А. О. Суб'єктивна сторона завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: Актуальні проблеми досудового розслідування [Текст]: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: НАВС, 2015. С. 293–295.

40. Зарубей В. В., Рабчун В. В. Питання криміналістичної характеристики хуліганства, пов'язаного з блокуванням роботи (діяльності) державних органів, установ та організацій. *Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 81–84.

41. Іщенко А. В. Фундаментальні та прикладні криміналістичні категорії. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 5 листоп. 2010 р.): у 3 ч. Запоріжжя, 2010. Ч. 1. С. 180–182.*

42. Калініченко Ю. В. Об'єктивна сторона завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину: кримінально-правова характеристика. *Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 1. С. 161–169.*

43. Кириченко О. В. Кримінально-правова характеристика неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці. *Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2014. № 8. С. 152–157.*

44. Кириченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. ун-т внутр. справ. Харків,

2005. 234 с. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/929/1/Дисертація.pdf>.
45. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.
46. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. 618 с.
47. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.
48. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы методики расследования отдельных видов преступлений: дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1967. 509 с.
49. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве: монография. Харьков: Вапнярчук Н. Н., 2007. 192 с.
50. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.04.2024).
51. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.
52. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. Особливості криміналістичного дослідження слідів пострілу та механізму їх утворення: метод. рек. Київ: УкрДГРІ, 2013. 48 с.
53. Криміналістика: підручник / П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.; за ред. П. Д. Біленчука. 2 вид., випр. і доповн. Київ: Атіка, 2001. 544 с.
54. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. К.: «ЦУЛ», 2015. 544 с.

55. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2 вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2020. 752 с.
56. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2 вид., переробл. і доповн. Київ: Ін Юре, 2010. 496 с.
57. Криміналістика: підручник: у 2 т. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. Харків: Право, 2019. Т. 2. 328 с.
58. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.04.2024).
59. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5 вид., доповн. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина. 1040 с.
60. Кримінальний процес: альбом схем (загальна та особливі частини): навч. посіб. / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]. 2 вид., випр. та доповн. Київ: Центр учб. літ., 2016. 406 с.
61. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 19.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
62. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, С. М. Моїсєєва. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
63. Леоненко А. А. Використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *International scientific innovations in human life: The 8-th International scientific and practical conference (Manchester, February 16–18, 2022)*. Manchester, United Kingdom, 2022. P. 673–679.
64. Леоненко А. А. Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Науковий вісник публічного та приватного

права. 2023. Вип. 5. С. 299–308. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.50>.

65. Леоненко А. А. Організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України). *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 281–283.

66. Леоненко А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 10. С. 754–763. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/183>.

67. Леоненко А. А. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян. *Современная криминалистика: материалы республикан. науч.-практ. конф. с междунар. участием* (Душанбе, 31 дек. 2021 г.). Душанбе: Тип. МВД, 2022. С. 64–68.

68. Леоненко А. А. Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф.* (Вільнюс, 7 берез. 2022 р.). Вільнюс: ВАДНД, 2022. С. 186–189.

69. Леоненко А. А. Про наступність у кримінальному праві або до питання про предмет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Наступність у кримінальному праві (до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна): матеріали наук. конф.* (Харків, 8 верес. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 291–295.

70. Леоненко А. А. Типові слідчі ситуації під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану*: матеріали V міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 179–182.

71. Лісіцький А. В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. *Особливості розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухонебезпечних матеріалів: криміналістичні аспекти*: матеріали Міжнар. кругл. столу (Київ, 18 лют. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 83–87.

72. Лісняк А. І. Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2021. 229 с.

73. Лога В. М. Розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 20 с.

74. Лога В. М. Способи завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 178–185.

75. Лога В. М., Удовенко Ж. В. Організаційно-тактичні особливості розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2011. 42 с.

76. Лук'янчиков Є. Д., Петряєв С. Ю. Слідами розбудови криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.)

/ [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 334 с.

77. Ляш А. О. Проблеми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ у сучасних умовах. *Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю*: матеріали наук.-практ. конф. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. С. 126–131.

78. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков: Консум, 1999. 480 с.

79. Методика розкриття та розслідування завідома неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: / С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров, А. А. Вознюк, М. М. Алексійчук, В. К. Весельський, І. М. Копотун. Свідоцтво № 39924 від 02.09.2011. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/a9d68e10-0708-4c6d-b067-cb128ce1431a>.

80. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2 вид., переробл. та доповн. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

81. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Либідь, 1992. 431 с.

82. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підручник. 2 вид., переробл. і доповн. Київ: Либідь, 1999. 536 с.

83. Мірковець О. Висунення версій під час розслідування розбою, вчиненого організованою групою. *Knowledge, Education, Law, Management* 2020. № 4 (32), т. 3. С. 54–59.

84. Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 081. Маріуполь, 2021. 258 с.

85. Мірковець О. М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування розбоїв, вчинених організованою групою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 572–575.

86. Морзинський О. О. Методика розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці, знищення чи пошкодження об'єктів власності: магістерська робота. Київ: НаУКМА, 2023. 66 с.

87. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: Паливода А. В., 2011. 192 с.

88. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ: Ін Юре, 2003. 720 с.

89. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Стаття 242. Підстави призначення експертизи. *Мего-Інфо – Юридичний портал № 1*: [сайт]. URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-242-підстави-проведення-експертизи>.

90. Негрич Н. М. Актуальні питання криміналістичної характеристики та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). С. 211–214.

91. Негрич Н. М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 19 с.

92. Негрич Н. М. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 254–259.

93. Негрич Н. М. Предмет злочину як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали II наук.-практ. конф. (Київ–Маріуполь, 27 лют. 2019 р.)*. Київ–Маріуполь, 2019. С. 116–119.

94. Неділько Я. В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням інформаційних технологій (кіберзлочинів), в умовах воєнного стану. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. Вип. 67. С. 296–297.

95. Обаль О. О. Взаємодія правоохоронних, контролюючих та інших органів під час розслідування економічних злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 227 с.

96. Особливості призначення та проведення експертиз звуко- та відеозапису, молекулярно-генетичних експертиз зі встановлення особи, яка передала завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. / С. С. Чернявський, В. В. Юсупов, І. А. Горбач-Кудря та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 35 с.

97. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням у мережі Інтернет забороненого контенту: метод. рек. / [О. М. Стрільців, В. В. Крижна, О. В. Максименко та ін.]; за заг. ред. Ю. Ю. Орлова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 80 с.

98. Особливості фіксації ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій: метод. рек. / О. А. Осауленко, О. В. Александренко, Н. С. Моргун та ін. Київ: НАВС, 2015. 136 с.

99. Охріменко С. С. Залучення слідчим спеціалістів під час розслідування комп'ютерних злочинів. *Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Дню слідчого в Україні (Київ, 5 лип. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 198–202.

100. Очеретяний М. А. Типові слідчі ситуації під час розслідування хуліганства, вчиненого групою осіб. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 296–302.

101. Патик А. А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий*

вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 241–248.

102. Плетенець В. М. Особливості огляду місця передачі завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 3. С. 194–197.

103. Плетенець В. М. Потерпіла сторона як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 1 (37). С. 302–307.

104. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

105. Плетенець В. М. Тактичні особливості проведення огляду місця мешкання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, кваліфікованого за ст. 259 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 283–287.

106. Плетенець В. М. Тактичні особливості проведення огляду місця, стосовно якого передавалось повідомлення про загрозу знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спецвип. № 1. С. 254–258.

107. Плужнік О. І. Практика призначення покарань за ст. 259 Кримінального кодексу України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 206–210.

108. Посашков О. О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики втручань в діяльність судового експерта. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 54. Т. 2. С. 121–124.

109. Пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення під час досудового розслідування: метод. рек. / [М. П. Климчук,

А. А. Саковський, Р. М. Дударець та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 60 с.

110. Призначення судових експертиз під час неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності: метод. рек. / С. С. Охріменко, В. В. Юсупов, А. В. Самодін та ін. Київ: НАВС, 2016. 42 с.

111. Прищепа Я. Майже дві сотні. В СБУ назвали кількість повідомлень про «замінування» від початку року. *Суспільне Новини*: [сайт]. 19 січ. 2022 р. URL: <https://suspilne.media/199293-majze-dvi-sotni-v-sbu-nazvali-kilkist-povidomlen-pro-zaminuvanna-vid-pocatku-roku>.

112. Прищепа Я. Понад 300. ДСНС назвало кількість неправдивих повідомлень про «замінування». *Суспільне Новини*: [сайт]. 22 січ. 2022 р. URL: <https://suspilne.media/200113-ponad-300-dsns-nazvalo-kilkist-nepravdivih-povidomlen-pro-zaminuvanna>.

113. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

114. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: наказ МВС України від 01.11.2016 р. № 1145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text>.

115. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>

116. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

117. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text>.

118. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

119. Риб'янець С. А. Криміналістична характеристика та особливості розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпропетровськ, 2012. 20 с.

120. Риб'янець С. А. Особливості допиту неповнолітніх підозрюваних за злочинами, кваліфікованими у відповідності до ст. 259 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. Спецвип. № 1. С. 332–337.

121. Риб'янець С. А. Проблемні питання допиту неповнолітніх, підозрюваних за фактами передачі ними завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпін. фін.-юрид. акад. та 80-річчя з дня народж. відом. вчен. криміналіста сучасності, проф. Бахіна В. П. (Ірпінь, 16 листоп. 2012 р.). Ірпінь: Ірпін. фін.-юрид. акад., 2012. С. 263–265.

122. Риб'янець С. А., Чаплинська Ю. А. Криміналістичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, вчинених неповнолітніми: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 160 с.

123. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2006. 624 с.

124. Розслідування посягань на об'єкти критичної інфраструктури: метод. рек. / А. А. Саковський, І. М. Єфіменко, О. С. Хоруженко та ін. Київ: НАВС, 2023. 73 с.

125. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 196 с.

126. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

127. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі: монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса: ТЕС, 2020. 372 с.

128. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1976. Т. 7. 723 с.

129. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю / упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов. Харків: Право, 2010. 936 с.

130. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Гельветика, 2002. 365 с.

131. У Вінниці мінували 8 торговельних центрів через електронну пошту. *UNN*: [сайт]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1799644-u-vinnitsi-minuvali-8-torgovelnikh-tsentriv-cherez-elektronnu-poshtu>.

132. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Паливода А. В., 2006. 324 с.

133. Устимчук В. П., Бурак М. В. Блокування та/або видалення матеріалів, що зображують сексуальне насильство над дітьми в мережі Інтернет. *Роль юридичної науки у забезпеченні правоохоронної діяльності: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 14 квіт. 2021 р.)* / [редкол.:

С. С. Чернявський, О. В. Хуторянський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 269–273.

134. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / [Є. Ю. Свобода, А. В. Кофанов, А. В. Самодін та ін.]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2018. 432 с.

135. Фарима М. М. Розслідування торгівлі дітьми або іншої незаконної угоди щодо дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2021. 268 с.

136. Хаваліц О. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів під час розслідування кримінальних правопорушень терористичного характеру: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луцьк, 2016. 269 с.

137. Чаплинський К. О. Особливості пред'явлення для впізнання за голосом, особливостями мови і фонограмою. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 240–245.

138. Черняк Н. П., Гаркуша А. Г. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5. С. 199–203.

139. Шаповал К. А. Визначення поняття та структури криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 118–122. DOI: <http://doi.org/10.32631/pb.2020.1.17>.

140. Шевчук В. М. Сучасні наукові концепції формування типової структури окремої криміналістичної методики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 359–365. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/85>.

141. Шелепкова С. М. Індивідуальні особливості голосу та мовлення людини (на матеріалі лінгвістичних методів дослідження судової експертизи відео-, звукозапису). *Молодий вчений*. 2020. № 4 (80). С. 484–487. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-583809/2020-4-80-102>.

142. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.
143. Шепітько В. Ю. Криміналістика. *Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український): 1500 термінів* / В. Ю. Шепітько; ред. В. Я. Тацій; Акад. прав. наук України. Харків: Право, 2001. 552 с.
144. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юрид., 2007. 432 с.
145. Шиян А. Г. Конспект лекцій з дисципліни «Процесуальні акти досудового розслідування». Дніпро: ДДУВС, 2016. 162 с.
146. Щербакова Г. В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 192 с.
147. Що таке «розумний будинок» і навіщо він потрібен? URL: <https://stylus.ua/uk/articles/528.html>.
148. Юртаєва К. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці, знищення чи пошкодження об'єктів власності: проблемні питання теорії та практики. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 63–74.
149. Юсупов В. В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2023. С. 482–486. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/111>.
150. Яковіна О. Б. Розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 251 с.
151. Becirovic S., Mrdovic S. Manual IoT Forensics of a Samsung Gear S3 Frontier Smartwatch. *International Conference on Software, Telecommunications and Computer Networks (SoftCOM)* (19–21 Sept. 2019). Split, Croatia, 2019. DOI: 10.23919/SOFTCOM.2019.8903845.

152.Chornous Yu., Leliuk T. Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 13 (2). P. 50–62. DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.50>.

153.Cross M. Tech will see the end of contested trials, says Vos. URL: <https://www.lawgazette.co.uk/law/tech-will-see-the-end-of-contested-trials-says-vos-/5066050.article>.

154.Henry P. SANS Digital Forensics – Automotive Infotainment and Telematics Systems, May 1, 2017. URL: <https://www.sans.org/blog/digital-forensicsautomotive-infotainment-and-telematics-systems>.

155.Horsman G. Can we continue to effectively police digital crime? *Science & Justice*. 2017. Vol. 57, Issue 6. P. 448–454. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2017.06.001>.

156.Horsman G. Digital evidence and the crime scene. *Science & Justice*. 2021. Vol. 61, Issue 6. P. 761–770. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scijus.2021.10.003>.

157.Lovejoy B. Smartphone and smartwatch data led husband to confess to murdering his wife, 9to5mac. Jun. 18th 2021. URL: <https://9to5mac.com/2021/06/18/smartphone-and-smartwatch-data-murder>.

158.Number of smartphone users from 2016 to 2021, Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone-usersworldwide/>.

159.The iVe Ecosystem, iVe Software v3.3 Release, September 17, 2021. URL: <https://berla.co/ive-software-v3-3-release>.

160.Yusupov, V., & Vaško, A. (2024). Forensic olfaction employment for solving crimes. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 14(1), 19-30. doi: 10.56215/naia-chasopis/1.2024.19.

ДОДАТКИ

Додаток А

ТАБЛИЦЯ

узагальнених результатів проведеного анкетування слідчих Національної поліції України (240 слідчих) щодо розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності

№ з/п	Питання	Кількість відповідей респондентів	%
1.	Ваш загальний стаж слідчої роботи:		
	до 3 років	31	12,9
	3 – 5 років	94	39,2
	5 – 10 років	72	30,0
	понад 10 років	43	17,9
2.	Чи доводилося Вам розслідувати злочин, передбачений ст. 259 КК України:		
	Так	197	82,0
	Ні	43	18,0
3.	Чи вважаєте Ви достатнім методичне забезпечення розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:		
	Так	62	25,8
	Не повністю	137	57,1
	Ні	41	17,1
	Інше	0	0
4.	Криміналістичну характеристику завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності утворюють елементи:		
	особа злочинця	216	90,0
	обстановка вчинення злочину	180	75,0
	способи вчинення злочину	226	94,2
	слідова картина	230	95,8

	мотив злочину	97	40,4
	предмет злочинного посягання	56	23,3
	інше	8	3,3
5.	Суб'єкт злочину:		
	Неповнолітня особа	58	24,2
	Дорослий	182	75,8
	Чоловік	180	75,0
	Жінка	60	25,0
6.	Час вчинення злочину:		
	Ранок	44	18,3
	День	113	47,1
	Вечір	60	25,0
	Ніч	23	9,6
7.	Місце перебування особи у момент завідомо неправдивого повідомлення нею про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:		
	Приватне житло	53	22,1
	Вулиця	67	27,9
	Адміністративна будівля	19	7,9
	Транспорт	29	12,1
	Тимчасово окупована територія України	70	29,2
	Інше	2	0,8
8.	Засіб завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:		
	Письмово	4	1,7
	Телефоном	154	64,2
	Через мережу Інтернет, з використанням комп'ютерних мереж	65	27,1
	Через медіа	7	2,8
	Через третіх осіб	10	4,2
9.	Спосіб вчинення злочину характеризувався:		
	Попередньою підготовкою (підготовчими діями: купівля нових	214	89,2

	мобільного телефону, SIM-карти тощо)		
	Приховуванням: зміна голосу, знищення мобільного телефону, SIM-карти тощо	115	47,9
10.	Які сліди виявляються при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності:		
	сліди рук	180	75,0
	сліди слини (мікрофон телефону), волосся	38	15,8
	сліди одягу, рукавичок	91	37,9
	сліди взуття	100	41,7
	сліди-предмети (недопалки цигарок, загублені рукавички, носові хустки, запальнички, записки з текстом попередньо підготовленого повідомлення та ін.)	137	57,1
11.	Які типові слідчі ситуації щодо запідозреної особи виникають на початковому етапі розслідування:		
	відсутня достатня інформація, яка дозволяє вести розшук конкретної особи	82	34,2
	наявні дані для розшуку й ототожнення особи, яка вчинила злочин, але їх використання шляхом перевірки за обліками не принесло результату	36	15,0
	встановлена особа, яка підозрюється у неправдивому повідомленні	122	50,8
12.	Чи вважаєте Ви ефективною взаємодію між слідчим і експертами у досліджуваній категорії кримінальних проваджень:		
	Так	41	17,1
	Ні	199	82,9
13.	Якщо така взаємодія є неефективною, то які, на Вашу думку, причини цього:		
	недостатня поінформованість про можливості судових експертиз	114	47,5

	надання слідчими переваги іншим засобам збору доказів	84	35,0
	значна тривалість термінів проведення експертизи	198	82,5
	інше	2	0,8
14.	До яких слідчих (розшукових) дій, як правило, залучаються спеціалісти:		
	огляд місця події	185	77,1
	інші види огляду (документів, речей, місцевості)	168	70,0
	обшук	52	21,7
	слідчий експеримент	72	30,0
	пред'явлення для впізнання	86	35,8
	освідування	35	14,6
	інше	5	2,1
15.	Чи потребуєте Ви обов'язкової допомоги спеціалістів під час проведення огляду (обшуку) у досліджуваній категорії кримінальних проваджень:		
	Так	162	67,6
	Ні	78	32,4
16.	Які спеціалісти залучаються під час проведення огляду місця події:		
	Спеціалісти-вибухотехніки	125	52,1
	Працівники ДСНС	65	27,1
	Спеціалісти-кінологи	28	11,7
	Фахівці комп'ютерних мереж	20	8,3
	Інше	2	0,8
17.	За досліджуваною категорією кримінальних проваджень, слідчий експеримент спрямований на:		
	встановлення наявності або відсутності в конкретної особи певних професійних умінь і навичок	108	45,0
	визначення можливості сприйняття певних фактів або явищ	92	38,4
	відтворення необхідних дій, обстановки	38	15,8

	й обставин події		
	Інше	2	0,8
18.	Які види судових експертиз проводяться у досліджуваній категорії кримінальних проваджень:		
	Криміналістичні експертизи – «традиційні» (дактилоскопічна, трасологічна слідів взуття, відбитків рукавичок тощо)	79	32,9
	Експертиза матеріалів і засобів звукозапису (фоноскопічна)	238	99,2
	Вибухотехнічна експертиза	11	4,6
	Комп'ютерно-технічна експертиза	64	26,7
	Авторознавча	18	7,5
	Експертиза матеріалів, речовин і виробів	16	6,7
	Молекулярно-генетична експертиза	24	10,0
	Психологічна експертиза	14	5,8
	Психіатрична експертиза	12	5,0
	Судово-медична експертиза	5	2,1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Леоненко А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 754–763. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/183>

2. Леоненко А. А. Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 201–206. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.5.50>

3. Леоненко А. А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 6. С. 98–102.

4. Леоненко А. А. Сучасні можливості використання спеціальних знань і судових експертиз під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 265–273. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.37>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Леоненко А. А. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян. *Современная криминалистика* : материалы республикан. науч.-практ. конф. с междунар. участием (Душанбе, 31 дек. 2021 г.). Душанбе : Типография МВД, 2022. С. 64–68.

6. Леоненко А. А. Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинів, передбачених ст. 259 КК України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (Вільнюс, 7 берез. 2022 р.). Вільнюс : ВАДНД, 2022. С. 186–189.

7. Леоненко А. А. Використання спеціальних знань під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *International scientific innovations in human life*. The 8-th International scientific and practical conference (Manchester, February 16–18, 2022). Manchester, United Kingdom. 2022. P. 673–679.

8. Леоненко А. А. Організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України). *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 282–284.

9. Леоненко А. А. Про наступність у кримінальному праві або до питання про предмет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Наступність у кримінальному праві (до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна)* : матеріали наук. конф. (Харків, 8 верес. 2023 р.). Харків : Право, 2023. С. 291–295.

10. Леоненко А. А. Типові слідчі ситуації під час розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану* : матеріали V міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 179–182.

Додаток В

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

18 березня 2024 року

АКТ № 41419-2024

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Владислава Бурлаки

членів комісії:

заступника начальника відділу розслідування службових злочинів Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Олександра Мірковця

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, капітана поліції Аліни Віткалової

комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх справ

Леоненка Андрія Анатолійовича на тему: «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» зі спеціальності 081 (Право).

Комісією встановлено, що висновки, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час залучення спеціалістів та призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях, розпочатих за ст. 259 Кримінального кодексу України.

Матеріали викладені у висновках до дисертаційного дослідження можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

Владислав БУРЛАКА

Члени комісії:

Олександр МІРКОВЕЦЬ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
 Національної академії
 внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор
 полковник поліції

Станіслав ГУСАРЕВ

2024

АКТ05.04. 2024

м. Київ

№ 26-017

Впровадження результатів дисертації
 Леоненка Андрія Анатолійовича на тему:
 «Розслідування завідомо неправдивих
 повідомлень про загрозу безпеці громадян,
 знищення чи пошкодження об'єктів
 власності» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук, доцента Таїсії Корж-Ікаскої;
- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук лейтенанта поліції Алли Пашиєвої;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 доктора юридичних наук, професора, майора поліції Андрія Вознюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ Леоненка Андрія Анатолійовича за темою: «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності».

Проаналізовано основні результати дослідження Леоненка А.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

І. Леоненко А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян.

знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 754-763.

2. Леоненко А.А. Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 201-206.

3. Леоненко А.А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 6. С. 98-102.

4. Леоненко А.А. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян. *Современная криминалистика* : Материалы республиканской научно-практической конференции с международным участием (г. Душанбе, 31 декабря 2021 г.). Душанбе: Типограф. МВД, 2022. С. 64-68.

5. Леоненко А.А. Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 259 КК України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* (м. Вільнюс, 7 березня 2022 року). Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної конференції. Ред. кол.: І.В. Жукова, Є.О. Романенко. Вільнюс: ГО «ВАДНД», 2022. С. 186 – 189.

6. Леоненко А.А. Використання спеціальних знань при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *International scientific innovations in human life* .The 8-th International scientific and practical conference (Manchester, February 16-18, 2022). Manchester, United Kingdom. 2022. P. 673-679.

7. Леоненко А.А. Організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України). *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : Матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2023р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 282-284.

8. Леоненко А.А. Про наступність у кримінальному праві або до питання про предмет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Наступність у кримінальному праві (до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна)* : Матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитонова, Н. В. Маслак та ін. Харків : Право, 2023. С. 291-295.

9. Леоненко А.А. Типові слідчі ситуації при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного стану* : Матеріали V міжвідомчого наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 179-182.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Леоненка А.А. містять науково обгрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Участь спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Таїсія КОРЖ-ІКАЄВА

Алла ПАШИЄВА

Андрій ВОЗНЮК

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2024

АКТ

05.04. 2024

м. Київ

№ 27-нз

Впровадження результатів дисертації
Леоненка Андрія Анатолійовича на тему:
«Розслідування завідомо неправдивих
повідомлень про загрозу безпеці громадян,
знищення чи пошкодження об'єктів
власності» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук лейтенанта поліції Алли Пашивої;
- завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 доктора юридичних наук, професора, майора поліції Андрія Вознюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ Леоненка Андрія Анатолійовича за темою: «Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на дослідження особливостей розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності в сучасних умовах та шляхів його вдосконалення, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Леоненка А.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Леоненко А. А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 754-763.

2. Леоненко А.А. Криміналістична характеристика завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 5. С. 201-206.

3. Леоненко А.А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 6. С. 98-102.

4. Леоненко А.А. Особливості тактики допиту свідків і підозрюваних при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян. *Современная криминалистика* : Материалы республиканской научно-практической конференции с международным участием (г. Душанбе, 31 декабря 2021 г.). Душанбе: Типограф. МВД, 2022. С. 64-68.

5. Леоненко А.А. Особливості тактики пред'явлення особи для впізнання при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 259 КК України. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* (м. Вільнюс, 7 березня 2022 року). Матеріали ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Ред. кол.: І.В. Жукова, Є.О. Романенко. Вільнюс: ГО «ВАДНД», 2022. С. 186 – 189.

6. Леоненко А.А. Використання спеціальних знань при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *International scientific innovations in human life* .The 8-th International scientific and practical conference (Manchester, February 16-18, 2022). Manchester, United Kingdom. 2022. P. 673-679.

7. Леоненко А.А. Організаційні і тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК України). *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : Матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листоп. 2023р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 282-284.

8. Леоненко А.А. Про наступність у кримінальному праві або до питання про предмет завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Наступність у кримінальному праві (до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна)* : Матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко, О. В. Харитоновна, Н. В. Маслак та ін. Харків : Право, 2023. С. 291-295.

9. Леоненко А.А. Типові слідчі ситуації при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Актуальні питання психологічного забезпечення службової діяльності структурних підрозділів МВС України в умовах воєнного*

стану : Матеріали V міжвідомчого наук.-практ. круглого столу (Київ, 20 квіт. 2023 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023.С. 179-182.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Леоненка А.А. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

Алла ПАШИЄВА

Андрій ВОЗНЮК

Людмила ГАЙДАР